

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIĘ

Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce

2023

Autorzy:

Katarzyna Makaruk, Katarzyna Drabarek, dr Anzhela Popyk, dr Szymon Wójcik

Konsultacje statystyczne i analizy regresji logistycznych:

Szymon Szumiół

Konsultacje:

prof. dr hab. Katarzyna Schier, *Polskie Towarzystwo Psychoterapii Psychoanalitycznej*

dr hab. Małgorzata Gambin, *Katedra Psychologii Klinicznej Dziecka i Rodziny,*

Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

dr Agnieszka Izdebska, *Zakład Seksuologii Społecznej i Klinicznej,*

Wydział Psychologii i Kognitywistyki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

lek. Anna Rahnama – *lekarka w trakcie specjalizacji z psychiatrii dzieci i młodzieży,*

Fundacja Dajemy Dzieciom Się

Renata Szredzińska – *członkini zarządu Fundacji Dajemy Dzieciom Się*

Redakcja:

Maciej Czerwiński

Projekt graficzny i skład:

Norbert Grzelka

Copyright © 2023 Fundacja Dajemy Dzieciom Się

Cytowanie: Makaruk, K., Drabarek, K., Popyk, A., Wójcik, Sz. (2023).

Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.

ISBN 978-83-65675-18-7

Fundacja Dajemy Dzieciom Się

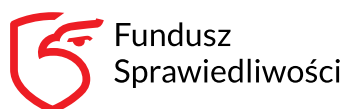
ul. Walecznych 59

03-926 Warszawa

tel. (22) 616 16 69

fdds@fdds.pl

www.fdds.pl

Ministerstwo
Sprawiedliwości

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości

Katarzyna Makaruk

Absolwentka Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2011 r. specjalistka ds. badań w dziale badawczym Fundacji Dajemy Dzieciom Się. Członkini kolegium redakcyjnego kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*. Autorka publikacji z zakresu problemu krzywdzenia dzieci oraz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w internecie. Członkini zespołów badawczych w projektach krajowych i międzynarodowych.

Katarzyna Drabarek

Psycholożka i badaczka, absolwentka *Warsaw International Studies in Psychology* na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych UW. W dziale badawczym Fundacji Dajemy Dzieciom Się pracuje od 2021 r. Członkini kolegium redakcyjnego kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*.

Anzhela Popyk

Doktorka nauk socjologicznych, adiunkt na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu SWPS w Warszawie. Kierowniczką i badaczką w projektach międzynarodowych oraz krajowych dotyczących migracji, polityk i edukacji. Głównymi jej zainteresowaniami są socjologia migracji i socjologia dzieciństwa.

Szymon Wójcik

Doktor nauk socjologicznych, koordynator działu badawczego Fundacji Dajemy Dzieciom Się, adiunkt w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Członek kolegium redakcyjnego kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* i Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Autor publikacji z zakresu problemu krzywdzenia dzieci oraz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w internecie.

Spis treści

Najważniejsze wyniki	6
Key results	8
Основні результати	10
Podziękowania	12
Przedmowy	13
Definicje	15
Wstęp	17
Cele badania	19
Metodologia badania	20
Kwestie etyczne	20
Kwestionariusz	21
Próba	24
Procedura badania	25
Analiza danych	26
Ograniczenia badawcze	27
Doświadczenie wiktyimizacji	29
Przemoc domowa	31
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	31
Wiktyimizacja pośrednia	39
Zaniedbanie	43
Zaniedbanie fizyczne	43
Zaniedbanie emocjonalne	44
Parentyfikacja	45
Wykorzystywanie seksualne	47
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego	47
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	52
Przemoc rówieśnicza	56
Dysfunkcje rodzinne	61
Wsparcie społeczne	63
Edukacja na temat przemocy	66
Zachowania autodestrukcyjne	68

Czynniki ryzyka czynniki chroniące przed wiktylizacją	70
Przemoc ze strony bliskich dorosłych.....	70
Wiktylizacja pośrednia.....	71
Zaniedbanie fizyczne.....	71
Zaniedbanie emocjonalne.....	71
Parentyfikacja.....	71
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego.....	72
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym.....	72
Przemoc rówieśnicza.....	72
Czynniki ryzyka i czynniki chroniące przed zachowaniami autodestrukcyjnymi	73
Samookaleczenia.....	73
Podejmowanie prób samobójczych.....	73
Rekomendacje	76
Bibliografia	78
Aneks 1. Kategorie i formy wiktylizacji	80
Aneks 2. Tabele	82

Najważniejsze wyniki

Jaka jest skala przemocy wobec dzieci i nastolatków w Polsce?

- Większość dzieci i nastolatków (79%) doświadczyła w swoim życiu choć raz przemocy lub zaniedbania.
- W roku poprzedzającym badanie było to 52% respondentów.

Jakiej przemocy doświadczają dzieci i nastolatki?

Najczęściej zgłaszanymi formami przemocy były:

- przemoc ze strony rówieśników (66%),
- przemoc ze strony bliskiego dorosłego (32%),
- wykorzystanie seksualnie bez kontaktu fizycznego (26%).

Ponadto 23% dzieci i nastolatków było zaniedbywanych emocjonalnie, 20% – doświadczało parentyfikacji, a 14% – było świadkami przemocy w domu. Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym doświadczyło 8% respondentów, tyle samo (8%) było zaniedbywanych fizycznie.

Kto najczęściej doświadcza przemocy?

Dziewczyny częściej niż chłopcy deklarują, że:

- doświadczyły przemocy ze strony bliskich dorosłych (36% vs 29%),
- były świadkami przemocy w domu (18% vs 11%),
- były zaniedbywane fizycznie (9% vs 7%),
- były wykorzystywane seksualnie zarówno bez kontaktu fizycznego (34% vs 17%), jak i z nim (13% vs 3%).

Mieszkańcy miast częściej niż mieszkańcy wsi deklarują doświadczenie przemocy rówieśniczej (70% vs 63%) i wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego (29% vs 23%).

Kto najczęściej stosuje przemoc wobec dzieci i nastolatków?

- Sprawcami przemocy psychicznej i fizycznej wobec dzieci ze strony bliskich dorosłych najczęściej byli rodzice – ojcowie (odpowiednio, 39% i 35%) i matki (odpowiednio, 43% i 31%).
- Sprawcami psychicznej przemocy rówieśniczej (87%), znęcania się (76%) lub fizycznej przemocy rówieśniczej (54%) były najczęściej dzieci i nastolatki spoza rodziny.
- Sprawcami wykorzystywania seksualnego najczęściej byli mężczyźni.

Jaka jest skala zachowań autodestrukcyjnych wśród dzieci i nastolatków?

Co piąty nastolatek (22%) okaleczał się, a co jedenasty (9%) miał za sobą próbę samobójczą. Dziewczyny częściej niż chłopcy deklarują zarówno samookaleczenia (29% vs 14%), jak i próby samobójcze (14% vs 5%).

Jakie są najbardziej znaczące czynniki ryzyka przemocy?

Spośród badanych czynników ryzyka przemocy najbardziej znaczące okazały się nadużywanie alkoholu przez domownika, choroba psychiczna domownika i używanie narkotyków przez domownika.

Czy osoby doświadczające przemocy podejmują zachowania autodestrukcyjne?

Wyniki badania wskazują na związek między doświadczaniem przemocy a podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych. Na okaleczanie się najsilniej wpływa doświadczenie przemocy rówieśniczej, a na próby samobójcze – doświadczenie wykorzystania seksualnego z kontaktem fizycznym.

Do kogo zwracają się dzieci i nastolatki w trudnej sytuacji?

Osobami, na których wsparcie mogły liczyć dzieci i nastolatki, byli:

- matka (65%),
- rówieśnicy spoza rodziny (64%),
- ojciec (45%),
- rodzeństwo lub inne dziecko z rodziny (38%),
- inny dorosły z rodziny (26%),
- psycholog lub pedagog (13%)
- oraz nauczyciel lub nauczycielka (11%).

Osiem procent dzieci i nastolatków przyznaje natomiast, że nie miało ani jednej osoby, do której mogło się zwrócić w trudnej sytuacji.

Jakie są najbardziej znaczące zmiany w rozpowszechnieniu przemocy wobec dzieci i nastolatków w ostatnich latach?

Wzrósł odsetek osób, które doświadczyły ze strony rówieśników przemocy fizycznej (z 41% w 2013 r. do 48% w 2023 r.) i przemocy psychicznej (odpowiednio, z 28% do 43%), a spadł odsetek osób, które doświadczyły przemocy fizycznej ze strony bliskich dorosłych (odpowiednio, z 33% do 24%).

Key results

What is the prevalence of child and adolescent victimization in Poland?

- The majority of children and adolescents (79%) have experienced abuse or neglect at least once in their lives.
- In the year preceding the study, this was reported by 52% of the respondents.

What types of violence do children and adolescents experience?

The most commonly reported forms of violence were:

- peer and sibling victimization (66%)
- abuse by close adults (32%)
- noncontact sexual victimization (26%)

Furthermore, 23% of children and adolescents experienced emotional neglect, 20% experienced parentification, and 14% witnessed violence at home. 8% experienced contact sexual victimization, and the same percentage experienced physical neglect.

Who experiences violence most frequently?

Girls more often than boys reported experiencing:

- abuse by close adults (36% vs 29%),
- witnessing domestic violence (18% vs 11%),
- experiencing physical neglect (9% vs 7%),
- and sexual victimization both without physical contact (34% vs 17%) and with physical contact (13% vs 3%).

Urban residents more often than rural residents reported experiencing peer and sibling victimization (70% vs 63%) and noncontact sexual victimization (29% vs 23%).

Who are the most common perpetrators of violence against children and adolescents?

- Parents, specifically fathers (39%) and mothers (43%), are the most common perpetrators of psychological (35% and 31%, respectively) and physical (39% and 43%, respectively) abuse by close adults.
- Peers outside the family are the most common perpetrators of psychological peer violence (87%), bullying (76%), and physical peer violence (54%).
- The most frequent perpetrators of sexual victimization are males.

What is the scale of self-harming behaviors among children and adolescents?

One in five adolescents engages in self-harming behaviors (22%), and one in eleven (9%) attempts suicide. Girls more often than boys reported both self-harm (29% vs 14%) and suicide attempts (14% vs 5%).

What are the most significant risk factors for violence?

Among the assessed risk factors for violence, the most significant are alcohol abuse by a household member, mental illness of a household member, and drug use by a household member.

Do those experiencing violence engage in self-harming behaviors?

Research results indicate an association between experiencing violence and engaging in self-harming behaviors. Peer and sibling violence was shown to be the strongest studied risk factor for self-harming behaviors, while experiencing contact sexual victimization was the strongest risk factor for suicide attempts.

Who do children and adolescents turn to in difficult situations?

Children and adolescents can rely on support of:

- mothers (65%),
- peers outside the family (64%),
- fathers (45%),
- siblings or other children within the family (38%),
- other adults within the family (26%),
- psychologists or counselors (13%),
- and teachers (11%).

However, 8% of children and teenagers admit to not having anyone to turn to in difficult situations.

What are the most significant changes in the prevalence of victimization in children and adolescents in recent years?

The percentage of individuals who have experienced physical peer and sibling victimization increased (from 41% in 2013 to 48% in 2023), as did the percentage experiencing psychological peer and sibling victimization (from 28% in 2013 to 43% in 2023). Conversely, the percentage of individuals experiencing physical abuse by close adults decreased (from 33% in 2018 to 24% in 2023).

Основні результати

Який масштаб насильства над дітьми та підлітками в Польщі?

- Більшість дітей і підлітків (79%) хоча б раз у житті зазнали насильства або занедбання.
- А в році перед опитуванням, було їх 52%.

Яких форм насильства зазнають діти та підлітки?

Найчастішими формами насильства були:

- насильство з боку однолітків (66%),
- насильство з боку близького дорослого (32%),
- сексуальне насильство без фізичного контакту (26%).

Крім того, 23% дітей і підлітків були емоційно занедбанними, 20% зазнали парентифікації, а 14% були свідками домашнього насильства. Сексуального насильства з фізичним контактом зазнавали 8% респондентів, стільки ж зазнали фізичного занедбання (8%).

Хто найчастіше зазнає насильства?

Дівчата частіше за хлопців стверджують, що зазнавали:

- насильства з боку близьких дорослих (36% проти 29%),
- були свідками насильства вдома (18% проти 11%),
- зазнавали фізичного занедбання (9% проти 7%),
- та сексуальному насильству як без фізичного контакту (34% проти 17%),
- так і з фізичним контактом (13% проти 3%).

Мешканці міст частіше, ніж мешканці сільських місцевостей, заявляють про те, що зазнавали насильства з боку однолітків (70% проти 63%) та сексуального насильства без фізичного контакту (29% проти 23%).

Хто найчастіше застосовує насильство щодо дітей та підлітків?

- Кривдниками, які вчиняють психологічне та фізичне насильство над дітьми з боку близьких дорослих найчастіше були батьки – батько (39% та 35% відповідно) та матір (43% та 31% відповідно).
- Винуватцями психологічного насильства з боку однолітків (87%), булінгу (76%) та фізичного насильства з боку однолітків (54%) найчастіше були діти та підлітки поза родиною.
- Винуватцями сексуального насильства найчастіше були чоловіки.

Який масштаб самоушкоджуючої поведінки серед дітей та підлітків?

Кожен п'ятий підліток завдавав собі тілесних ушкоджень (22%), а кожен одинадцятий (9%) робив спробу самогубства. Дівчата частіше за хлопців заявляли про самокалічення (29% проти 14%) та спроби самогубства (14% проти 5%).

Які найважливіші фактори ризику насильства?

Серед досліджуваних факторів ризику насильства найбільш значущими були зловживання алкоголем, психічні захворювання та вживання наркотиків принаймні одго з членів сім'ї.

Чи діти і підлітки, які зазнають насильства, вдаються до самоушкоджуючої поведінки?

Результати дослідження вказують на зв'язок між зазнаванням насильства та самоушкоджуючою поведінкою. На самоушкодження найбільше впливає досвід насильства з боку однолітків, а на спроби самогубства – досвід сексуального насильства з фізичним контактом.

До кого звертаються діти та підлітки у складних ситуаціях?

Особи, на яких діти та підлітки могли розраховувати на підтримку, були

- мати (65%),
- однолітки з-поза родини (64%),
- батько (45%),
- брат/сестра або інша дитина з сім'ї (38%),
- інший дорослий з сім'ї (26%),
- психолог або педагог (13%)
- і вчитель (11%).

Тоді як, 8% дітей і підлітків визнають, що не мали жодної людини, до якої можна звернутися у складній ситуації.

Які найбільш суттєві зміни в поширеності насильства над дітьми та підлітками відбулись за останні роки?

Зріс відсоток дітей та підлітків, які зазнавали фізичного насильства з боку однолітків (з 41% у 2013 році до 48% у 2023 році) та психологічного насильства (з 28% у 2013 році до 43% у 2023 році). Проте знизився відсоток тих, хто зазнавав фізичного насильства з боку близьких дорослих (з 33% у 2018 році до 24% у 2023 році).

Podziękowania

Przede wszystkim chcielibyśmy podziękować uczniom za podzielenie się z nami swoimi doświadczeniami. Dziękujemy także dyrektorom szkół, nauczycielom i pracownikom szkół za pomoc w realizacji badania, a także rodzicom, którzy wyrazili zgodę na udział dzieci w badaniu.

Chcielibyśmy podziękować wszystkim, którzy byli zaangażowani w realizację badania na różnych jego etapach, w szczególności młodym osobom, które konsultowały kwestionariusz, oraz fundacji Międzynarodowy Ruch Latających Plecaczków, która pomogła nam dotrzeć do uczniów z Ukrainy. Dziękujemy także Berenice Dąbrowskiej-Siuchno, Joannie Włodarczyk, Oldze Czeranowskiej i Annie Krawczak, zaangażowanym w przygotowanie badania, oraz Maciejowi Kępcze, Tetianie Mostenskiej i Oldze Kropywie za realizację nagrań wideo dla respondentów. Dziękujemy także całemu zespołowi Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę za wszechstronne wsparcie tego projektu.

Przedmowa

Monika Sajkowska

Badania na temat problemu przemocy wobec dzieci to niezmiernie ważny element działalności Fundacji Dajemy Dzieciom Się. Po raz kolejny dział badawczy Fundacji dostarcza nam odpowiedzi na pytania – m.in. o skalę przemocy doświadczanej przez dzieci w Polsce, jej najczęstsze formy, jej uwarunkowania, o to, kim są osoby stosujące przemoc, ale także osoby, które wspierają dzieci w trudnych dla nich sytuacjach. Dzięki wynikom badań Fundacja może formułować rekomendacje i planować działania służące skutecznej ochronie dzieci przed krzywdzeniem.

Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023 jest lekturą obowiązkową dla profesjonalistów pracujących z dziećmi i młodzieżą oraz wszystkich osób, które dbają o dobro dzieci.

Monika Sajkowska
Prezesa Fundacji Dajemy Dzieciom Się

Przedmowa

Renata Szredzińska

Wiedza o problemie krzywdzenia dzieci powinna być podstawą planowania działań z zakresu polityki społecznej, której celem jest przeciwdziałanie temu zjawisku. *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* to trzecia edycja raportu poświęconego wiktyimizacji młodych osób. Badanie jest przeprowadzane cyklicznie co 5 lat przez Fundację Dajemy Dzieciom Się (FDDS) od roku 2013. Czas między poprzednią a obecną edycją został naznaczony trudnymi wydarzeniami, które wpłynęły na życie dzieci i ich rodzin, takimi jak pandemia COVID-19 czy wojna w Ukrainie.

Ze względu na brak jednolitego systemu zbierania danych w naszym kraju *Diagnoza* stanowi jedno z nielicznych kompleksowych źródeł wiedzy o problemie przemocy wobec dzieci. Jej tegoroczną edycję zrealizowano na reprezentatywnej próbie ponad 2 tys. uczniów w wieku 11–17 lat.

Badanie jest częścią projektu „Diagnoza problemu oraz oferty pomocowej dla dzieci pokrzywdzonych przestępstwem w Polsce” sfinansowanego ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości.

Wykorzystane w badaniu narzędzie powstało na podstawie *Kwestionariusza wiktyimizacji młodzieży (Juvenile Victimization Questionnaire – JVQ)* autorstwa Sherry L. Hamby i Davida Finkelhora, który jest szeroko stosowany do badań zjawiska krzywdzenia dzieci na całym świecie. W tym roku oprócz wcześniej poruszanych tematów postanowiliśmy uwzględnić problem zaniedbania emocjonalnego dzieci oraz parentyfikacji, czyli angażowaniu dziecka w nieodpowiednie rozwojowo role w rodzinie i przejmowanie roli rodzica. Zagadnienia te nie były dotąd w dostatecznym stopniu obecne w badaniach realizowanych w Polsce.

Wśród respondentów znalazły się dzieci, które przyjechały do Polski na skutek wojny w Ukrainie. Ze względu na ich rosnącą liczbę w polskich szkołach w bieżącej edycji badania zdecydowaliśmy o przetłumaczeniu kwestionariusza badawczego na języki ukraiński i rosyjski. Dzięki temu respondenci mogli odpowiadać na pytania w języku, którym swobodnie się posługują.

Zapraszamy Państwa do lektury. Mamy nadzieję, że wyniki *Diagnozy* dostarczą niezbędnych danych do planowania działań profilaktycznych i pomocowych, a także staną się podstawą dyskusji nad systemem ochrony dzieci w Polsce.

Renata Szredzińska

Członkini zarządu Fundacji Dajemy Dzieciom Się
Odpowiada za obszar rzecznictwa, badań i ekspertyz

Definicje

Parentyfikacja – zaangażowane dziecka w nieodpowiednie dla niego rozwojowo, dorosłe role, w których zastępuje ono lub przejmuje rolę rodzica lub opiekuna. Można wyróżnić m.in. parentyfikację instrumentalną, gdy dziecko opiekuje się swoim rodzeństwem lub rodzicami, wykonując obowiązki dorosłych, i emocjonalną, gdy pełni rolę powiernika/mediatora rodzica, czując się odpowiedzialne za stan emocjonalny opiekuna.

Przemoc rówieśnicza – intencjonalne, krzywdzące zachowania ze strony rówieśników. Może mieć formę psychiczną lub fizyczną.

Przemoc ze strony bliskich dorosłych – działanie ze strony opiekuna dziecka, które stwarza ryzyko szkody dla jego zdrowia psychicznego i fizycznego

Wiktymizacja dziecka – doświadczenie przez dziecko jednej formy lub większej liczby form przemocy, zaniedbania lub wykorzystywania seksualnego.

Wiktymizacja pośrednia – bycie świadkiem przemocy w rodzinie np. ze strony jednego opiekuna w stosunku do drugiego lub innego dziecka w rodzinie.

Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego – odbywająca się bez zaangażowania kontaktu fizycznego ekspozycja dziecka na działania lub treści seksualne, które mogą być dla niego traumatyczne, szkodliwe oraz nieodpowiednie w związku z jego wiekiem i rozwojem, np. słowna przemoc seksualna, umożliwianie kontaktu z treściami o charakterze pornograficznym lub uwodzenie w internecie.

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym – zachowania włączające dziecko w obejmującą kontakt fizyczny aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób bądź która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa.

Zaniedbanie emocjonalne – niezaspokajanie podstawowych potrzeb emocjonalnych dziecka, kluczowych dla jego prawidłowego rozwoju, takich jak uwaga, troska, wsparcie emocjonalne, zrozumienie, np. niedostateczne okazywanie uwagi dziecku, brak emocjonalnego zaangażowania w relację z dzieckiem.

Zaniedbanie fizyczne – niezaspokajanie podstawowych potrzeb fizycznych dziecka, np. zaniedbywanie opieki nad jego zdrowiem, zaniedbywanie potrzeb higienicznych, nieodpowiednie żywienie lub brak czystych ubrań.

Wstęp

Krzywdzenie w dzieciństwie stanowi jedno z największych zagrożeń rozwoju, zdrowia psychicznego i fizycznego oraz bezpieczeństwa dziecka (WHO i ISPCAN, 2006). Jego negatywne konsekwencje mogą być widoczne także w dorosłym życiu, m.in. zwiększając ryzyko zaburzeń psychicznych (Bellis i in., 2014; Gardner i in., 2019; Moore i Ramirez, 2016). Także wyniki polskich badań (Makaruk i in., 2018; Makaruk i Malinowska-Cieślik, 2019) wskazują na wzrost ryzyka zachowań autodestrukcyjnych wśród osób, które w dzieciństwie zostały pokrzywdzone różnymi formami negatywnych doświadczeń.

Ekologiczny model Jaya Belsky'ego (Belsky, 1993) wyróżnia cztery poziomy czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci: indywidualny związany z dzieckiem oraz z rodzicem, relacyjny związany z rodziną, społeczności lokalnej i społeczeństwa. Zgodnie z modelem do krzywdzenia dziecka dochodzi w wyniku interakcji między czynnikami. Do czynników ryzyka związanych z opiekunami można zaliczyć m.in. ich własne doświadczenia krzywdzenia w dzieciństwie, nadużywanie substancji psychoaktywnych, zaburzenia osobowości lub choroby psychiczne i samotne rodzicielstwo. Zjawisko międzypokoleniowego przekazu przemocy w rodzinie potwierdzają międzynarodowe badania (Armfield i in., 2021; Taccini i in., 2021). Wyniki polskich badań wskazały na związek między doświadczaniem przez dziecko krzywdzenia a używaniem przez domownika substancji psychoaktywnych (alkoholu, narkotyków) lub występowaniem wśród domowników zaburzeń psychicznych (Makaruk i in., 2018; Włodarczyk i in., 2018). Statystyki urzędowe dotyczące problemu przemocy w Polsce pochodzą głównie ze *Sprawozdania z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*. Zgodnie z tym dokumentem w 2021 r. procedurą Niebieskie Karty (MRPiPS, 2022) zostało objętych 11 129 dzieci, co do których istniało podejrzenie, że doświadczyły przemocy w rodzinie. W tym samym roku w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia odebrano z rodzin 1335 dzieci. Według Ministerstwa Sprawiedliwości rocznie ponad 3 tys. osób, które nie ukończyły 18 lat, jest pokrzywdzonych przestępstwem z art. 207 § 1 Kodeksu karnego (kk; fizyczne lub psychiczne znęcanie się; za: Włodarczyk, 2022a). Ponadto zgodnie z danymi policyjnymi rocznie zostaje stwierdzonych 1200–1400 przestępstw z art. 200 kk (seksualne wykorzystanie małoletniego; za: Włodarczyk, 2022b).

Dane te nie odzwierciedlają jednak rzeczywistej skali problemu. Wyniki badań dotyczących wydarzeń z przeszłości i badań opinii społecznej pokazują, że skala doświadczeń przemocy oraz wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży w Polsce jest wysoka. Poprzednia edycja *Diagnozy* (Włodarczyk i in., 2018) ujawniła, że spośród nastolatków ponad połowa (57%) doświadczyła w swoim życiu przemocy rówieśniczej, 41% doświadczyło przemocy ze strony bliskich dorosłych, 13% było świadkami przemocy domowej, 20% zostało wykorzystanych seksualnie bez kontaktu fizycznego, 7% – z kontaktem fizycznym, a 6% było zaniędywanych fizycznie. Wyniki badania zrealizowanego wśród studentów (Makaruk i in., 2018) pokazały, że 25% z nich było w dzieciństwie zaniędywanych emocjonalnie.

Jedną z form krzywdzenia może być też odwrócenie ról w rodzinie, czyli parentyfikacja (Schier, 2018). Z badań przeprowadzonych przez uczonych z Uniwersytetu Gdańskiego (Borchet i in., 2021) wynika, że 36% osób w wieku 12–21 lat doświadczyło parentyfikacji emocjonalnej ze strony rodzica, a 25% – ze strony rodzeństwa, a parentyfikacji instrumentalnej – odpowiednio, 7% i 16% badanych.

Badania opinii publicznej wskazują na systematyczny wzrost odsetka przeciwników karania fizycznego dzieci (z 34% w 2010 r. do 59% w 2022 r.; Makaruk i Drabarek, 2022). Mimo tej tendencji 37% dorosłych w Polsce uważa, że rodzic ma prawo uderzyć dziecko za karę, a 39% rodziców przyznało, że zdarzyło im się stosować wobec swojego dziecka kary cielesne.

Cennych informacji na temat młodych osób mogą dostarczyć także statystyki infolinii udzielających wsparcia psychologicznego. Zgodnie z danymi wewnętrznymi Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (FDSD) w 2022 r. temat przemocy i krzywdzenia został poruszony w ponad co ósmym kontakcie (12%) nawiązanym przez młode osoby z telefonem zaufania dla dzieci i młodzieży.

Z poprzedniej edycji *Diagnozy* (Włodarczyk i in., 2018) wynika, że dzieci, które doświadczyły krzywdzenia i które mają w swoim otoczeniu osoby, do których mogą się zwrócić w trudnej sytuacji, rzadziej podejmują zachowania autoagresywne niż ich rówieśnicy, którzy nie mogą liczyć na niczyje wsparcie. Według badań HBSC (Zawadzka i Korzycka, 2018) w latach 2014–2018 ocena poziomu wsparcia społecznego ze strony rówieśników jednak się obniżyła. Dwie trzecie respondentów (67%) wskazało na niski poziom wsparcia społecznego ze strony rówieśników, a co trzeci badany (38%) odczuwał niskie wsparcie ze strony rodziców.

Cele badania

Celem badania było pogłębienie i uaktualnienie wiedzy na temat wiktylizacji dzieci i młodzieży w Polsce, w szczególności:

- **poznanie skali występowania różnych form przemocy doświadczanej przez dzieci i młodzież, w tym wykorzystywania seksualnego;**
- **zbadanie skali zaniedbania fizycznego i emocjonalnego oraz parentyfikacji;**
- **określenie uwarunkowań doświadczania przemocy i zaniedbania przez dzieci, w tym zależności od płci, wieku, miejsca zamieszkania i czynników rodzinnych;**
- **określenie zależności między doświadczeniami przemocy i zaniedbaniem dzieci oraz młodzieży a podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych, takich jak samookaleczenia i próby samobójcze;**
- **określenie czynników chroniących zmniejszających ryzyko wiktylizacji.**

Metodologia badania

Kwestie etyczne

Badania dotyczące przemocy wobec dzieci wymagają szczególnej wrażliwości i zachowania najwyższych standardów etycznych (Makaruk i in., 2013). Zgodnie z Konwencją o prawach dziecka (United Nations, 1989) dzieci mają prawo do wyrażania swoich opinii i uwzględnienia ich perspektywy w kwestiach dla nich istotnych. Uczestnictwo dzieci w badaniach na temat przemocy nie tylko pozwala na uzyskanie wiarygodnych informacji o skali problemu, ale także traktuje podmiotowo głos młodych obywateli w tym ważnym społecznie temacie.

Diagnozę przemocy wobec dzieci w Polsce 2023 zrealizowano zgodnie z zasadami „Polityki ochrony dzieci” FDDS. Wszystkie osoby pracujące przy badaniu zweryfikowano w rejestrze sprawców przestępstw na tle seksualnym. Badanie uzyskało także pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Udział szkoły w projekcie był możliwy po uzyskaniu zgody jej dyrektora. Następnie rodzice lub prawni opiekunowie byli proszeni o udzielenie pisemnej (odręcznej lub elektronicznej) zgody na udział dziecka w badaniu. Wyjątkiem były sytuacje, gdy szkoła dysponowała pisemnymi zgodami rodziców na udział dzieci w badaniach realizowanych na terenie placówki. W takiej sytuacji rodzice po otrzymaniu pisemnej informacji o badaniu, byli proszeni o udzielenie ustnej zgody, co następnie było pisemnie potwierdzane przez szkołę. Udział był dobrowolny i anonimowy oraz wymagał ustnej zgody samego dziecka. Ponadto respondentów poinformowano o celach i przebiegu badania oraz możliwości przerwania wypełniania ankiety w każdym momencie lub odmowie odpowiedzi na pytania zadane w kwestionariuszu.

Kwestionariusz został przygotowany oraz zweryfikowany przez interdyscyplinarny zespół ekspertów, składający się z psychiatry, seksuologa, terapeuty, psychologów i socjologów. Członkowie zespołu mieli znaczące doświadczenie w tworzeniu i realizacji badań z dziećmi lub doświadczenie w pracy klinicznej z dziećmi doświadczającymi przemocy. Kwestionariusz ankiety dostosowano do wieku respondentów.

Ze względu na wrażliwy temat badania oraz zminimalizowanie stresu i napięcia potencjalnie odczuwanego przez respondentów projekt badania uwzględnił także następujące strategie opisane przez Matthews i in. (2022):

1. Badanie zostało przeprowadzone na podstawie trafnego i rzetelnego narzędzia.
2. Układając kwestionariusz, wzięto pod uwagę trudność pytań, aby potencjalnie najtrudniejsze pytania nie znalazły się ani na początku, ani na końcu kwestionariusza.
3. Ankieterzy realizujący badanie w szkołach odbyli szkolenie prowadzone przez pracowników FDDS dotyczące procedury, metodologii i etyki badania. Omówiono także trudne sytuacje, które mogły mieć miejsce w czasie realizacji badania.
4. Kwestionariusz ankiety opracowano i dostosowano do respondentów na podstawie uprzednio przeprowadzonych indywidualnych konsultacji z dziećmi i młodzieżą.

5. Wszystkich uczestników badania poinformowano o możliwości skorzystania z oferty bezpłatnego telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży prowadzonego przez FDDS (116 111), gdyby chcieli porozmawiać na tematy poruszane w kwestionariuszu. Ponadto informację o projekcie przekazano psychologom i pedagogom szkolnym, aby respondenci mogli liczyć na wsparcie wewnątrz swojej społeczności szkolnej.

Kwestionariusz

Badanie oparto na metodologii i kwestionariuszu *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ; Hamby i in., 2004a, 2004b; Hamby i in., 2011), które zostały opracowane przez amerykańskie Centrum Badań nad Prześstępstwami wobec Dzieci (*Crimes Against Children Research Center*) przy Uniwersytecie New Hampshire. W Stanach Zjednoczonych JVQ był wykorzystywany do realizacji cyklicznych badań *National Survey of Children's Exposure to Violence*. Był on także podstawą badań w innych państwach, w tym przeprowadzonych w Wielkiej Brytanii przez *National Society for the Prevention of Cruelty to Children* (Radford i in., 2011) i w Hiszpanii przez Uniwersytet Barceloński (Forns i in., 2013), a także w ostatnich latach w Chile (Pinto-Cortez i in., 2020), Hong Kongu (Chen i Ling Chan, 2022), Meksyku (Méndez-López, 2021), Francji (Paul i in., 2018), Malezji (Wahab i in., 2021) i Australii (Mathews i in., 2023).

Kwestionariusz JVQ obejmuje wiele kategorii wiktymizacji, takich jak doświadczenie przemocy i zaniedbania ze strony rodziców lub opiekunów, przemocy rówieśniczej, wykorzystywania seksualnego oraz bycia świadkiem przemocy. Kwestionariusz JVQ wyróżnia to, że ocenia u badanej osoby doświadczanie różnych form przemocy w ciągu zarówno całego życia, jak i roku poprzedzającego badanie. Dzięki temu umożliwia porównanie między poszczególnymi grupami wiekowymi respondentów, eliminując efekt kumulacji doświadczeń wiktymizacyjnych (starsze dzieci mają większe szanse doświadczyć więcej przemocy – tak samo, jak innych doświadczeń – w ciągu całego życia niż młodsze). Na wstępie uczestnikom badania są zadawane pytania główne, filtrujące (*Czy kiedykolwiek...?*). Jeśli odpowiedź jest twierdząca, stawiane są pytania dodatkowe dotyczące czasu zdarzenia (*Czy wydarzyło się to w ciągu ostatnich 12 miesięcy?*), sprawcy (*Kto to zrobił?*, *Jakiej płci była ta osoba?*) oraz – w niektórych przypadkach – innych szczegółów danej sytuacji.

W 2023 r. *Diagnozę* zrealizowano po raz trzeci. Poprzednie edycje odbyły się w latach 2012 (Włodarczyk i Makaruk, 2013) i 2018 (Włodarczyk i in., 2018). Tak jak w poprzednich edycjach w 2023 r. wykorzystano kwestionariusz JVQ w polskiej adaptacji. Podczas opracowania pierwszej wersji polskiego narzędzia wprowadzono wiele zmian i uzupełnień, adaptując amerykański kwestionariusz do polskich warunków i dążąc do minimalizacji drażliwości pytań. Dodatkowo w celu ułatwienia badanym zrozumienia treści pytań oraz przypomnienia sobie sytuacji, w której doświadczyli przemocy, każde z pytań poprzedzono krótką jedno-, dwuzdaniową historyjką z dwiema wersjami – dla chłopców i dla dziewczyn. Każda historyjka opisywała sytuacje, które były egzemplifikacjami diagnozowanych form wiktymizacji. Kwestionariusz zastosowany w 2018 r. rozszerzono o pytania dotyczące dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywanie alkoholu), podejmowania zachowań autodestrukcyjnych (samoocaleczeń i prób samobójczych) i wsparcia społecznego. W 2023 r. dodano

kolejne dwa obszary wiktylizacji – parentyfikację i zaniedbanie emocjonalne, pytanie o udostępnianie nagich zdjęć (niechciany seksting) i kilka pytań metryczkowych (np. kraj pochodzenia). Zrezygnowano natomiast z obszaru tzw. przestępstw konwencjonalnych (wandalizmu, rozboju lub napaści).

Ze względu na wzrost liczby dzieci i nastolatków z Ukrainy po ataku Rosji na ten kraj 24 lutego 2022 r. zdecydowano się również dostosować kwestionariusz do potrzeb uczniów ukraińsko- i rosyjskojęzycznych. Zarówno sam kwestionariusz, jak i towarzyszące mu materiały zostały przetłumaczone na te języki, a potem dodatkowo zweryfikowane przez badaczkę posługującą się wszystkimi trzema językami badania. Następnie gotowe kwestionariusze przetłumaczono z powrotem na język polski w celu upewnienia się, że nie występują rozbieżności (tzw. *back-translation*).

W październiku i listopadzie 2022 r. przeprowadzono pilotaż kwestionariusza. Polegał on na indywidualnych konsultacjach narzędzia badawczego z nastolatkami w wieku 11–17 lat. Konsultacje odbywały się w trzech językach – po polsku, ukraińsku i rosyjsku. W pilotażu wzięło udział 20 osób (11 dziewczyn i dziewięciu chłopców, spośród których 13 było w wieku 11–14 lat, a siedmoro – w wieku 15–17 lat). Przeprowadzono 11 konsultacji w języku polskim, sześć – w języku ukraińskim i trzy konsultacje w języku rosyjskim. Czternaście konsultacji odbyło się stacjonarnie, sześć – online. Podczas wywiadu respondenci zostali poproszeni o uważne przeczytanie kwestionariusza, a następnie ocenę jego trudności i zrozumiałości, a także o wskazanie pytań, które wymagały wprowadzenia zmian. Respondenci zostali dopytani także o to, czy historyjki umieszczone przed poszczególnymi pytaniami odpowiednio je ilustrują.

Kwestionariusz został oceniony przez respondentów jako ciekawy i poruszający ważne tematy. Większość uwag dotyczyła kwestii językowych. Na podstawie uzyskanych informacji zdecydowano o uproszczeniu pytań i przeformułowaniu tych, które były niezrozumiałe bądź budziły wątpliwości, oraz skróceniu kwestionariusza poprzez zrezygnowanie z niektórych pytań. Wprowadzono też zmiany w treści historyjek, aby były spójne z pytaniami kwestionariusza. Pilotaż miał charakter kilkuetapowy. Po każdym z etapów wprowadzono istotne zmiany do kwestionariusza, który ponownie konsultowano i wprowadzano niezbędne zmiany.

Ostateczna wersja kwestionariusza umożliwia diagnozę 24 form wiktylizacji tworzących osiem szerszych kategorii (tab. 1).

Zadawana w kwestionariuszu liczba pytań zależała od wieku respondenta. W przypadku wydarzeń mających miejsce kiedykolwiek, czyli w ciągu całego dotychczasowego życia, najmłodszy badani w wieku 11 lat byli pytani o osiem form wiktylizacji (dotyczących trzech kategorii), osoby w wieku 12 lat były pytane o 15 form (sześć kategorii), a nastolatki w wieku 13–17 lat – o 24 formy (osiem kategorii).

W przypadku pytań o wydarzenia mające miejsce w roku poprzedzającym badanie liczba kategorii była mniejsza ze względu na to, że pytania dotyczące zaniedbania fizycznego i emocjonalnego oraz parentyfikacji dotyczyły sytuacji, które miały miejsce do 12 r.ż. W związku z tym 11- i 12-latki odpowiadały na pytania o osiem form wiktylizacji (trzy kategorie), a osoby w wieku 13–17 lat – o 17 form (pięć kategorii).

Tabela 1. Formy i kategorie wiktyimizacji z uwzględnieniem wieku respondentów

Kategorie wiktyimizacji	Formy wiktyimizacji	Wiek respondentów
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	przemoc fizyczna	11–17 lat
	przemoc psychiczna	
Wiktyimizacja pośrednia (bycie świadkiem przemocy)	bycie świadkiem przemocy między rodzicami	11–17 lat
	bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa	
Zaniedbanie fizyczne	brak zapewnionych czystych ubrań	12–17 lat
	brak opieki podczas choroby	
Zaniedbanie emocjonalne	brak bliskości fizycznej	12–17 lat
	nieokazywanie uwagi	
Parentyfikacja	pocieszyciel rodzica	12–17 lat
	doradca rodzica	
	opiekun rodzeństwa	
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	słowna przemoc seksualna	13–17 lat
	niechciany seksting	
	uwodzenie dzieci w internecie (<i>grooming</i>)	
	ekshibicjonizm	
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	dotykanie seksualne przez znajomego dorosłego	13–17 lat
	dotykanie seksualne przez obcego dorosłego	
	niechciane dotykanie seksualne przez rówieśnika	
	kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	
Przemoc rówieśnicza	napaść zbiorowa	11–17 lat
	przemoc fizyczna	
	przemoc psychiczna	
	znęcanie się	
	przemoc podczas randki	13–17 lat

Wszyscy respondenci odpowiadali na pytania o mieszkanie z osobą, która nadużywała alkoholu lub używała narkotyków, i o dokonywanie samookaleceń. Osobom, które ukończyły 13 lat, zadawano natomiast pytania o mieszkanie z osobą, która chorowała psychicznie, i o podejmowanie prób samobójczych.

Pełną treść kwestionariusza zawiera załącznik *Kwestionariusz badania Diagnoza przemocy wobec dzieci 2023*.

Próba

Badanie przeprowadzono na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie warstwowo-losowej nastolatków w wieku 11–17 lat. W badaniu wzięło udział 2077 osób, jednak w procedurze weryfikacji danych wyłoniono próbę $N = 2026$. Powody odrzucenia ankiet obejmowały niepoprawną rekrutację, niezakończenie ankiety, zbyt krótki czas wypełniania ankiety lub nierzetelne odpowiedzi.

Warstwowania demograficznego dokonano na podstawie danych demograficznych zawartych w publikacji GUS pt. *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym*, aktualnych na 30 czerwca 2021 r. (GUS, 2022). Operatem, na którego podstawie dokonano losowania szkół, był wykaz szkół i placówek Systemu Informacji Oświatowej dostępny na stronie internetowej Centrum Informatycznego Edukacji aktualny na 30 września 2017 r.

Stratyfikację próby uczniów zdefiniowano na podstawie następujących warstw geograficzno-demograficznych:

1. Płeć
 - chłopcy,
 - dziewczyny.
2. Wiek
 - 11–17 lat w podziale na poszczególne roczniki 2006–2012.
3. Pięć klas wielkości miejscowości:
 - wieś,
 - miasta do 50 tys. mieszkańców,
 - miasta 50–200 tys. mieszkańców,
 - miasta 200–500 tys. mieszkańców,
 - miasta powyżej 500 tys. mieszkańców.
4. Makroregiony NUTS 2021:
 - południowy,
 - północno-zachodni,
 - południowo-zachodni,
 - północny,
 - centralny,
 - wschodni,
 - województwo mazowieckie.

Szkoły biorące udział w badaniu dobierano ze względu na kryterium makroregionu i klasy wielkości miejscowości. Łącznie badanie przeprowadzono w 64 szkołach – 48 podstawowych i 16 ponadpodstawowych. Kraj pochodzenia nie stanowił kryterium doboru próby. Zdecydowana większość badanych jako państwo pochodzenia wskazała Polskę, natomiast 3% respondentów zadeklarowało inne państwo. Tabela 2 prezentuje strukturę próby według deklaracji uczniów biorących udział w badaniu. Może różnić się ona względem stratyfikacji wykazanej przez szkoły. Maksymalny błąd teoretyczny dla próby wyniósł $\pm 2\%$, przy poziomie ufności (CI) wynoszącym 95%.

Tabela 2. Struktura próby

		n	%
Płeć	Dziewczyny	985	48,6%
	Chłopcy	1025	50,6%
	Inne*	16	0,8%
Wiek	11–14 lat	1246	61,5%
	15–17 lat	780	38,5%
Wielkość miejscowości zamieszkania	Wieś	1003	49,5%
	Miasto	1023	50,5%
Mieszkanie z rodzicami	Z obojgiem rodziców	1639	80,9%
	Na zmianę z jednym i drugim rodzicem	75	3,7%
	Tylko z jednym rodzicem	252	12,4%
	Z żadnym z rodziców	19	0,9%
	Nie chcę odpowiadać na to pytanie	41	2,0%
Ogółem		2026	100%

*Ze względu na niską liczebność w dalszych analizach osoby należące do tej grupy nie są uwzględnione w analizach statystycznych dotyczących płci, ale są włączone do innych analiz.

Procedura badania

Badanie zrealizowano w kwietniu i maju 2023 r. z pomocą firmy Danae sp. z o.o. w placówkach oświatowych. Ankieterów przygotowano do realizacji badania podczas specjalnie zorganizowanego szkolenia. Przed przystąpieniem do badania do dyrekcji szkół skierowano list informujący o badaniu i zapraszający do udziału w nim oraz list polecający z Ministerstwa Sprawiedliwości. Do szkół wysłano także materiały informacyjne na temat badania dla zarówno uczniów, jak i ich opiekunów przygotowane w trzech wersjach językowych. W każdej ze szkół uczestniczących w badaniu wybrano koordynatora szkolnego, który odpowiadał za współpracę z firmą badawczą. Każdorazowo stosowano się do przyjętych w szkole zasad związanych z bezpieczeństwem dzieci. Przed przystąpieniem do badania zgodnie z procedurą zebrano pisemne zgody rodziców lub opiekunów, a także ustne zgody samych respondentów. W czasie badania obecny był oddelegowany pracownik szkoły (psycholog, pedagog lub inny członek grona pedagogicznego).

Badanie przeprowadzono w specjalnie przygotowanych salach z wykorzystaniem techniki audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*), która wyklucza udział ankietera w wypełnianiu ankiety. W jednej sesji udział brało maksymalnie 10 osób. Każdy z uczniów samodzielnie wypełniał ankietę na laptopie. Dodatkowo każde pytanie, krótka historyjka ilustrująca pytanie oraz kafeteria odpowiedzi były czytane przez lektora. Przeprowadzenie ankiety w formie elektronicznej przy użyciu laptopa ze słuchawkami dodatkowo zabezpiecza prywatność

badanych i zapewnia poprawne zrozumienie pytań (szczególnie przez dzieci, które mają problemy z czytaniem). Na początku i na końcu badania respondentom wyświetlano na laptopie krótki film, na którym pracownicy FDSD tłumaczyli cele i zasady badania oraz możliwości uzyskania pomocy psychologicznej. Jest to metoda dająca rzetelniejsze wyniki, szczególnie w odniesieniu do tematów wrażliwych, niż stosowana zazwyczaj w badaniach w szkole ankieta audytoryjna (papierowa, rozdawana w klasie). Procedura badawcza z wykorzystaniem laptopów również została poddana pilotażowi w marcu 2022 r. W ramach pilotażu przeprowadzono 41 wywiadów kwestionariuszowych metodą audio-CASI z uczniami w wieku 11–17 lat we wszystkich trzech językach badania w szkole podstawowej i ponadpodstawowej.

Zdecydowana większość ankiet ($n = 2012$) została wypełniona w języku polskim, 11 ankiet wypełniono w języku ukraińskim, a trzy ankiety – w języku rosyjskim. Wypełnienie ankiety zajęło respondentom średnio 17 min. Po wypełnieniu ankiety respondenci otrzymali w prezencie słuchawki i wlepki z numerem 116 111.

Analiza danych

Do analizy danych wykorzystano program SPSS Statistics 28. Obliczono statystyki opisowe i zastosowano test niezależności chi-kwadrat, dokładny test Fishera, a przy porównaniach wielokrotnych test Bonfferoniego.

Do wyodrębnienia predyktorów poszczególnych kategorii wiktyimizacji doświadczanej w ciągu całego życia zastosowano model analizy regresji logistycznej przeprowadzonej w oparciu na metodzie krokowej z wykorzystaniem ilorazu wiarygodności. W modelach uwzględniono zmienne demograficzne, dysfunkcje rodzinne i wsparcie społeczne ze strony dorosłych. Siła zależności między każdym z predyktorów a kategoriami wiktyimizacji oszacowano z uwzględnieniem pozostałych predyktorów włączonych do analizy i wyrażono w formie skorygowanych ilorazów szans (AOR). Za pomocą analizy regresji logistycznej wyodrębniono także predyktory podejmowania zachowań autodestrukcyjnych. W modelach uwzględniono zmienne demograficzne, dysfunkcje rodzinne, kategorie wiktyimizacji i wsparcie społeczne ze strony dorosłych.

Wartości ilorazów szans >1 oznaczają, że obecność lub wzrost wartości predyktora zwiększa prawdopodobieństwo doświadczenia wiktyimizacji lub podejmowania zachowań autodestrukcyjnych. Wartości ilorazów szans <1 oznaczają, że obecność lub wzrost wartości predyktora zmniejsza prawdopodobieństwo doświadczenia wiktyimizacji lub podejmowania zachowań autodestrukcyjnych. W analizach regresji zmienne płeć i wielkość miejscowości zamieszkania przyjmowały wartości: dziewczyny = 0 i chłopcy = 1 oraz wieś = 0 i miasto = 1. Zależności zweryfikowano w oparciu na ich istotności statystycznej na poziomie $p < 0,05$. Podano także wskaźnik Coxa-Snella, który w regresji logistycznej mierzy jak dobrze model pasuje do rzeczywistych danych i przewiduje wystąpienie zdarzeń. Analizy regresji przeprowadzono na grupie respondentów w wieku 13–17 lat.

Ponadto przeprowadzono analizę zmian rozpowszechnienia wiktyimizacji między wynikami z lat 2013, 2018 i 2023. Ze względu na zmiany w treści niektórych pytań kwestionariusza nie było możliwe przedstawienie trendów dla wszystkich badanych form wiktyimizacji i całych kategorii wiktyimizacji.

Ograniczenia badawcze

Przyjęta metodologia i procedura badawcza niosą za sobą pewne ograniczenia. Przede wszystkim część szkół odmówiła udziału w badaniu, co mogło m.in. wynikać z tematu badań. Należy liczyć się również z ryzykiem niewyrażenia zgody na udział dziecka w badaniu przez rodziców stosujących przemoc lub zaniedbujących swoje dzieci.

Kolejne ograniczenie wynika z deklaratywnego charakteru badania. Niektóre doświadczenia mogły zostać zatarte w pamięci lub nieuznane przez respondentów za krzywdzenie. Ponadto w przypadku pytań dotyczących dramatycznych zdarzeń życiowych, jakim jest doświadczanie przemocy, respondenci mogli nie chcieć ich ujawniać.

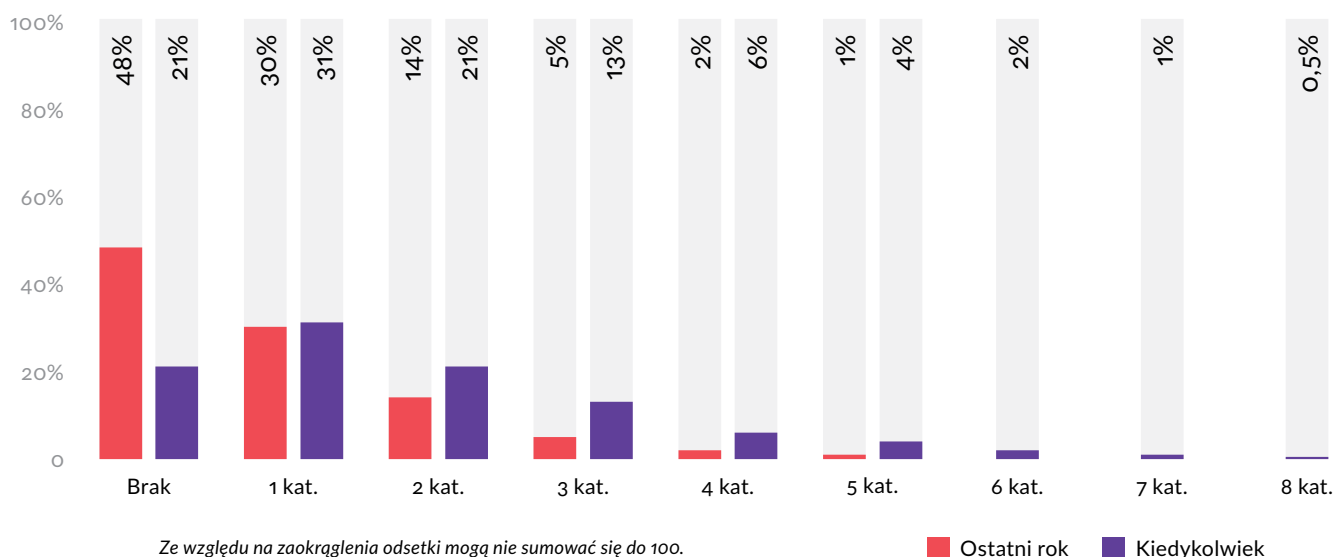
Doświadczenie wiktymizacji

Z odpowiedzi udzielanych przez respondentów w wieku 11–17 lat wynika, że zdecydowana większość z nich (79%) choć raz doświadczyła w swoim życiu przemocy lub zaniedbania. Średnio wskazywali oni na dwie z ośmiu kategorii wiktymizacji. Ponad co czwarty ankietowany (27%) został pokrzywdzony w swoim życiu więcej niż dwiema różnymi kategoriami przemocy lub zaniedbania.

W roku poprzedzającym badanie nieco ponad połowa respondentów (52%) doznała jakiejś formy przemocy lub zaniedbania. W odniesieniu do ostatniego roku zbadano pięć kategorii wiktymizacji, a respondenci doświadczyli średnio jednej z nich. W tym okresie 22% badanych zostało pokrzywdzonych co najmniej dwiema różnymi kategoriami przemocy lub zaniedbania (wyk. 1).

Należy pamiętać, że liczba badanych doświadczeń różniła się w zależności od wieku respondentów. Młodszym respondentom zadano mniej pytań (patrz: [Kwestionariusz](#)).

Wykres 1. Liczba doświadczonych różnych kategorii wiktymizacji w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie przez osoby w wieku 11–17 lat, N = 2026

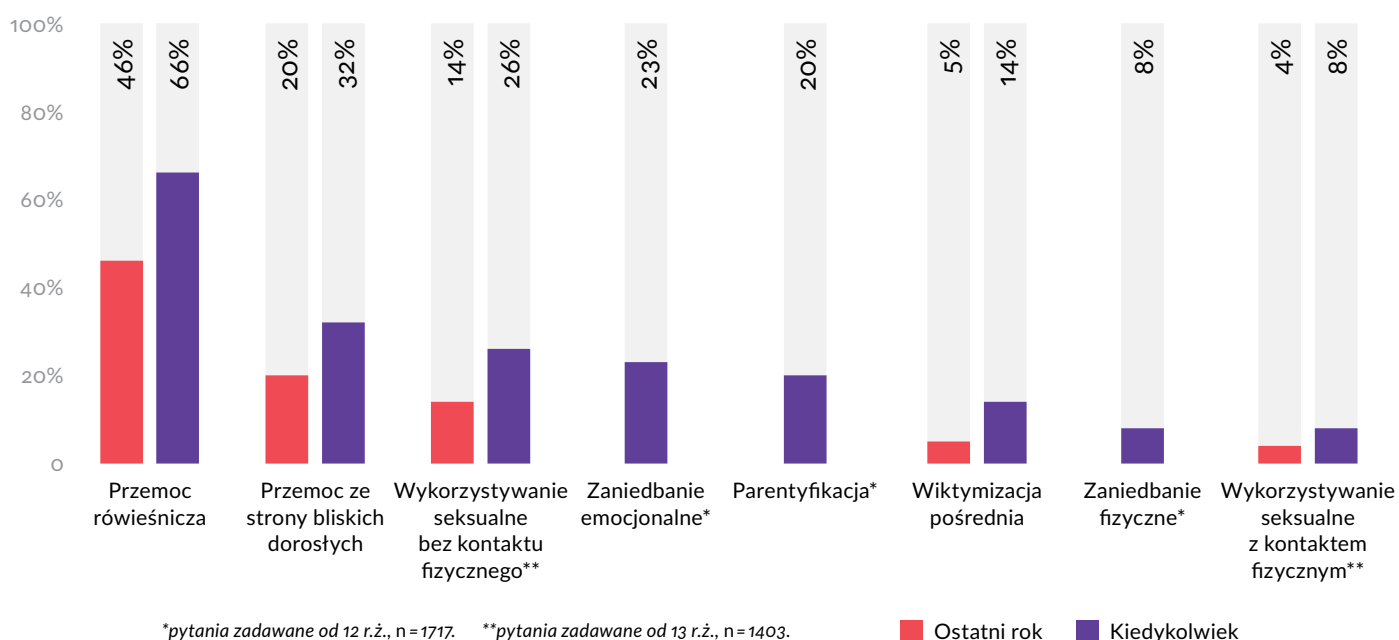
W ciągu swojego życia dwie trzecie respondentów (66%) doznało przemocy ze strony rówieśników, a co trzecia osoba (32%) doświadczyła przemocy ze strony bliskiego dorosłego. Co czwarty badany (26%) został wykorzystany seksualnie bez kontaktu fizycznego, a zaniedbywana emocjonalnie była prawie co czwarta osoba (23%). Parentyfikacji doświadczył co

piąty badany (20%). Co siódmy badany (14%) był świadkiem przemocy w domu, a 8% respondentów było zaniedbywanych fizycznie. Taki sam odsetek badanych (8%) został w swoim życiu wykorzystany seksualnie z kontaktem fizycznym.

W okresie roku poprzedzającego badanie prawie połowa badanych (46%) zetknęła się z jakąś formą przemocy ze strony rówieśnika, co piąta osoba (20%) – ze strony bliskiej osoby dorosłej, a co siódma (14%) – doświadczyła wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego.

Co dwudziesty badany (5%) był świadkiem przemocy w domu, a co dwudziesty piąty (4%) został wykorzystany seksualnie z kontaktem fizycznym (wyk. 2).

Wykres 2. Doświadczenie głównych kategorii wiktyimizacji w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Na doświadczenie przemocy lub zaniedbania w ciągu całego życia istotnie częściej wskazywali mieszkańcy miast niż wsi (81% vs 77%, $p < 0,05$). Dziewczyny częściej niż chłopcy (55% vs 49%, $p < 0,01$) deklarowały, że do takiego zdarzenia doszło w roku poprzedzającym badanie. Rozkład odpowiedzi dotyczących wiktyimizacji w ciągu całego życia wskazuje również na istotne statystycznie różnice między osobami w różnym wieku (15–17 lat: 80% vs 11–13 lat: 77%, $p < 0,01$), co może wynikać z efektu kumulacji doświadczeń starszych respondentów. W tabeli 3 przedstawiono doświadczenia wszystkich badanych kategorii wiktyimizacji w podziale na płeć i wiek respondentów oraz wielkość miejscowości zamieszkania. Szczegółowe wyniki opisano w kolejnych rozdziałach.

Tabela 3. Doświadczenie poszczególnych kategorii wiktyimizacji ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N=2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	79%	77%	80%	76%	83%**	77%	81%*
Przemoc rówieśnicza	66%	66%	66%	65%	69%	63%	70%**
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	32%	36%**	29%	30%	36%*	30%	34%
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego ^b	26%	34%**	17%	18%	32%**	23%	29%*
Zaniedbanie emocjonalne ^a	23%	24%	22%	21%	27%**	23%	24%
Parentyfikacja ^a	20%	20%	20%	20%	19%	20%	20%
Wiktyimizacja pośrednia	14%	18%**	11%	14%	15%	13%	16%
Zaniedbanie fizyczne ^a	8%	9%*	7%	8%	9%	7%	10%
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym ^b	8%	13%**	3%	4%	11%**	7%	8%
Ostatni rok	52%	55%*	49%	52%	53%	50%	54%
Przemoc rówieśnicza	46%	48%	44%	48%	44%	43%	50%**
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	20%	24%**	16%	20%	21%	19%	22%
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego ^b	14%	19%**	9%	11%	17%**	13%	15%
Wiktyimizacja pośrednia	5%	7%**	3%	5%	6%	5%	5%
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym ^b	4%	7%**	2%	2%	6%**	4%	5%

^apytania zadawane od 12 r.ż., n=1717; ^bpytania zadawane od 13 r.ż., n=1403.

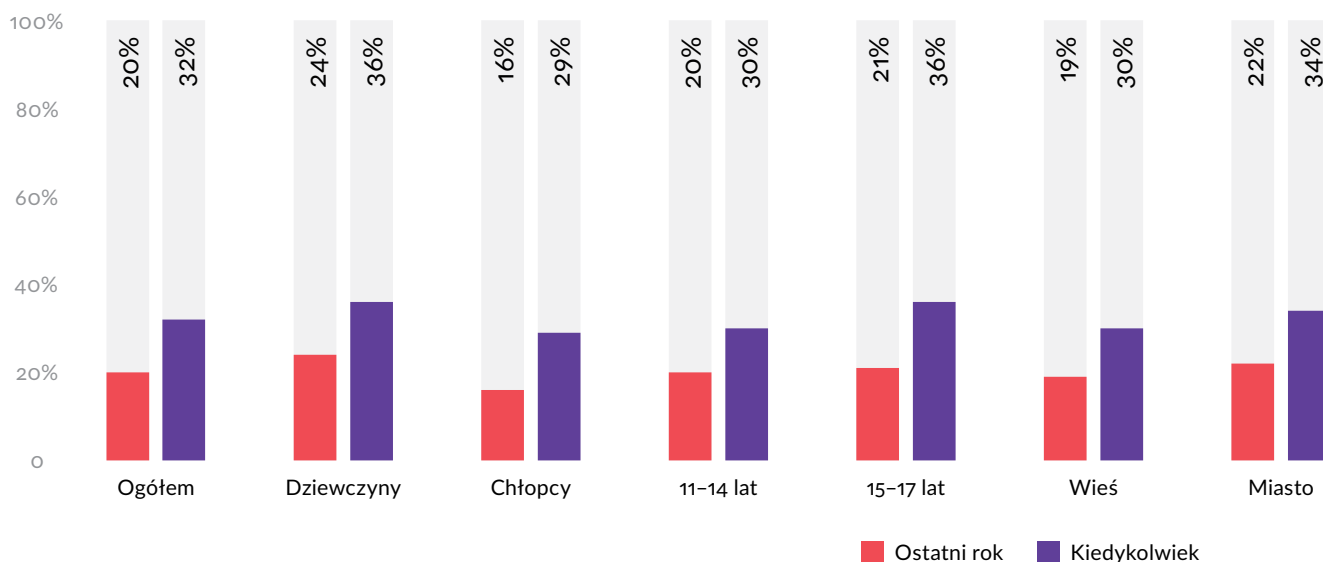
*p < 0,05, **p < 0,01.

Przemoc domowa

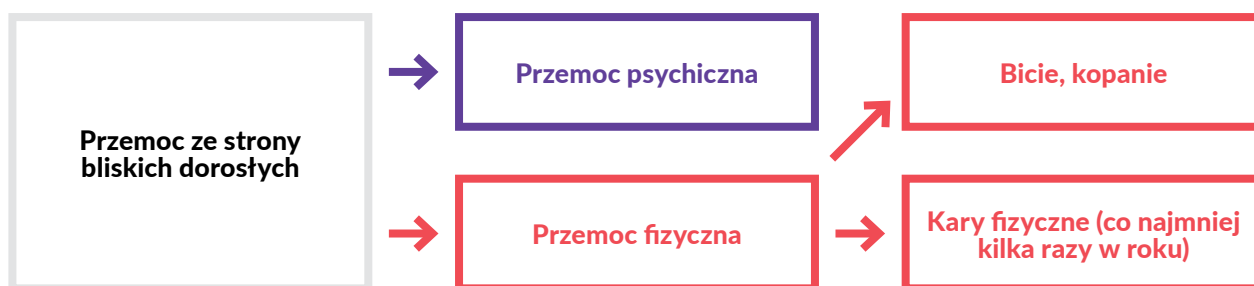
Przemoc ze strony bliskich dorosłych

Jedną z badanych kategorii było doświadczanie przemocy (zarówno fizycznej, jak i psychicznej) ze strony bliskich dorosłych (z rodziny lub znajomych). W ciągu całego życia takie doświadczenia miała niemal jedna trzecia młodych ludzi (32%), a w ciągu roku poprzedzającego badanie – jedna piąta badanych (20%; wyk. 3). W przypadku doświadczeń zarówno z całego życia, jak i z ostatniego roku istotnie częściej ofiarami przemocy ze strony bliskich dorosłych były dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 36% vs 29%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 24% vs 16%, $p < 0,01$). Na przestrzeni całego życia istotnie częściej deklarowały je starsze nastolatki (11–14 lat: 30% vs 15–17 lat: 36%, $p < 0,05$), natomiast w przypadku ostatniego roku nie wystąpiły istotne statystycznie różnice między grupami wiekowymi. Oznacza to, że większy odsetek doświadczających przemocy wśród starszych nastolatków wynika prawdopodobnie z gromadzenia się doświadczeń wraz z wiekiem. Wielkość miejscowości zamieszkania nie różnicowała istotnie doświadczeń przemocy ze strony bliskich dorosłych.

Wykres 3. Doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

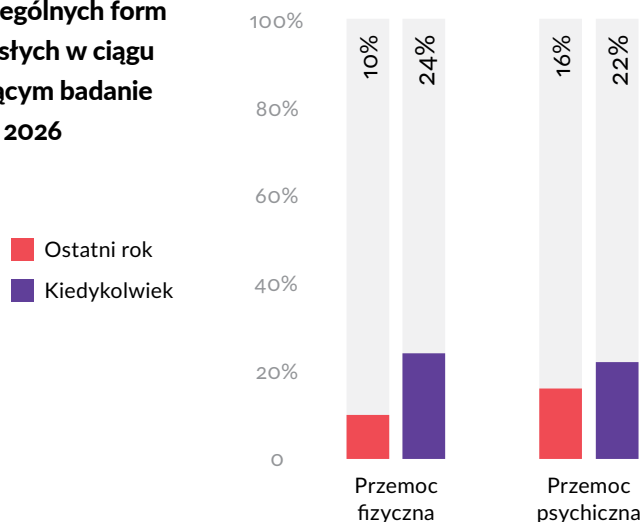
Rysunek 1. Formy przemocy składające się na kategorię *Przemoc ze strony bliskich dorosłych*

Na kategorię przemocy ze strony bliskich dorosłych składały się komponenty przemocy fizycznej i przemocy psychicznej. Ta ostatnia była zoperacjonalizowana jako wyzywanie lub obrażanie. Na kategorię przemocy fizycznej składały się kolejne dwa wskaźniki – doświadczania bicia lub kopania, jak również regularne doświadczanie kar fizycznych (co najmniej kilka razy w roku lub częściej; rys. 1).

Tak zdefiniowanej przemocy fizycznej ze strony bliskich dorosłych doświadczył niemal co czwarty badany (24%), a przemocy psychicznej – więcej niż co piąty (22%). Biorąc pod uwagę wydarzenia z roku poprzedzającego badanie, tych dwóch form przemocy doświadczyło, odpowiednio, 16% i 10% uczniów w wieku 11–17 lat. Choć w odniesieniu do całego życia obie formy przemocy miały zbliżony zasięg, przemoc psychiczna była znacznie częściej deklarowana w roku poprzedzającym badanie (wyk. 4).

Wykres 4. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11-17 lat, N = 2026

Przemocy psychicznej istotnie częściej doświadczają dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 27% vs 16%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 21% vs 12%, $p < 0,01$). Podobnie przemocy fizycznej, chociaż jedynie biorąc pod uwagę doświadczenia ostatniego roku (12% vs 8%, $p < 0,01$). W odniesieniu do całego życia częściej przemocy obydwu rodzajów doświadczyły starsze niż młodsze nastolatki (28% vs 22%, $p < 0,01$ – przemoc fizyczna; 24% vs 20%, $p < 0,05$ – przemoc psychiczna) oraz nastolatki mieszkające w mieście w stosunku do tych mieszkających na wsi (26% vs 23%, $p < 0,05$ – przemoc fizyczna; 24% vs 20%, $p < 0,05$ – przemoc psychiczna; tab. 4). W odniesieniu do ostatniego roku przemocy psychicznej istotnie częściej doświadczają starsze nastolatki (19% vs 14%, $p < 0,01$), natomiast – fizycznej nastolatki młodsze (11% vs 8%, $p < 0,05$). Nie było istotnych różnic statystycznych w odniesieniu do wielkości miejsca zamieszkania (tab. 5).

Tabela 4. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11-17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11-14 lat	15-17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	24%	26%	23%	22%	28%**	23%	26%*
Przemoc psychiczna	22%	27%**	16%	20%	24%*	20%	24%*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Tabela 5. Doświadczenie poszczególnych form przemocy ze strony bliskich dorosłych ogółem oraz w podziale na płeć i wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	10%	12%**	8%	11%*	8%	9%	10%
Przemoc psychiczna	16%	21%**	12%	14%	19%**	15%	17%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Co siódmy z badanych uczniów (15%) został uderzony lub kopnięty przez osobę dorosłą, w przypadku 7% respondentów zdarzyło się to w ciągu roku poprzedzającego badanie (tab. 6). Istotnie częściej bite były dziewczyny niż chłopcy (17% vs 12%, $p < 0,01$). Dotyczyło to również sytuacji z ostatniego roku (9% vs 5%, $p < 0,01$). W odniesieniu do wieku nie występowały istotne różnice pomiędzy grupą starszych a młodszych nastolatków. Przemocy tego typu częściej doświadczały za to nastolatki z miast niż ze wsi (kiedykolwiek: 17% vs 13%, $p < 0,05$).

Tabela 6. Doświadczenie bicia lub kopania ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

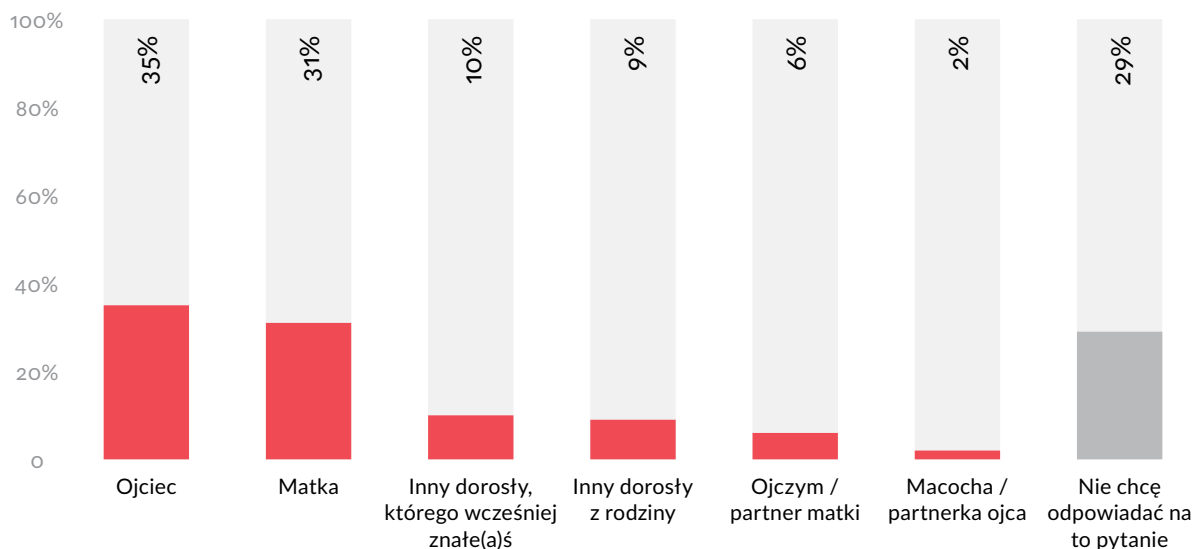
	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	15%	17%**	12%	15%	16%	13%	17%*
Ostatni rok	7%	9%**	5%	8%	6%	6%	8%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Spośród badanych, którzy zostali uderzeni przez bliską osobę dorosłą ($n = 303$), jedna trzecia (33%) w wyniku tej sytuacji następnego dnia skarżyła się na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie (dodatkowo 6% nie chciało odpowiedzieć na to pytanie). Ponadto 15% spośród nastolatków doświadczających bicia lub kopania zostało uderzonych przedmiotem (np. pasem, kijem lub nożem).

Najczęściej wymienianym sprawcą bicia lub kopania był ojciec (35%). Niewiele mniej wskazań dotyczyło matki (31%). Co dziesiąte uderzone dziecko wskazało innego znajomego dorosłego (10%), a 9% wskazało innego dorosłego członka rodziny. Aż 29% uderzonych przez bliskiego dorosłego nie chciało odpowiedzieć, kim była ta osoba (wyk. 5).

Wykres 5. Sprawca bicia lub kopania przez bliskich dorosłych, n = 303, możliwość wielokrotnych wskazań

W badaniu pytano również o doświadczanie kar fizycznych w postaci klapsów. Dwoje na pięć respondentów (41%) zadeklarowało, że dostało kiedykolwiek klapsa, chociaż w ciągu ostatniego roku było to już jedynie 6%. W odniesieniu do ostatniego roku częściej klapsy otrzymywały dziewczyny niż chłopcy (7% vs 5%, $p < 0,05$), co jest spójne z wynikami dotyczącymi częstszej wiktymizacji dziewczyn we wszystkich badanych formach przemocy ze strony bliskich dorosłych. Różnicy tej nie odnotowano w odniesieniu do całego życia. W tym ujęciu więcej doświadczeń miały starsze nastolatki, co można wyjaśnić efektem kumulacji doświadczeń (46% vs 37%, $p < 0,01$). W odniesieniu do deklaracji dotyczących ostatniego roku większy odsetek otrzymujących klapsy odnotowano jednak w grupie młodszych respondentów 11–14 lat (7% vs 4%, $p < 0,01$). Nie było różnic w odpowiedziach nastolatków z mniejszych i większych miejscowości (tab. 7).

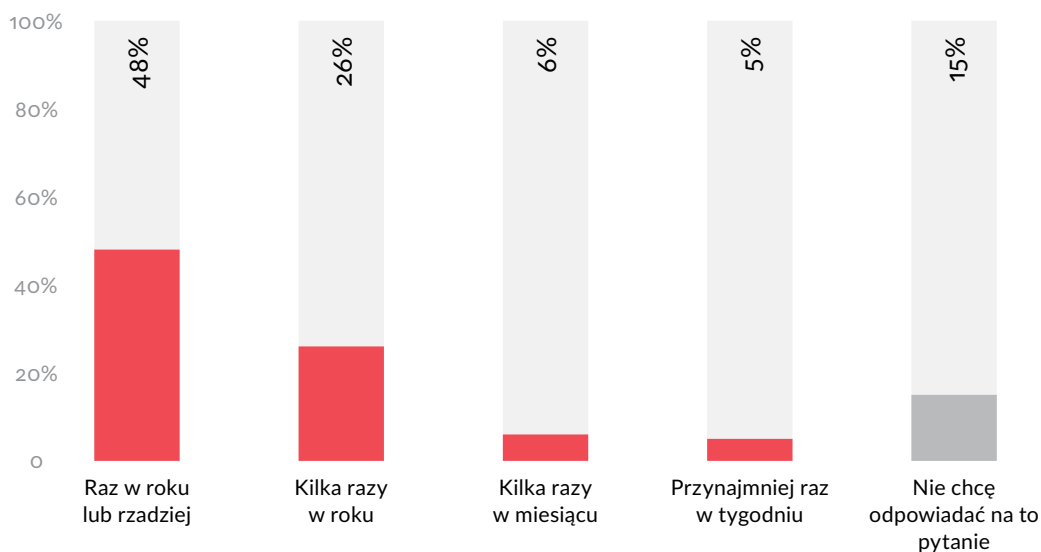
Tabela 7. Klapsy ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Kiedykolwiek	41%	40%	42%	37%	46%**	41%	41%
Ostatni rok	6%	7%*	5%	7%**	4%	6%	6%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

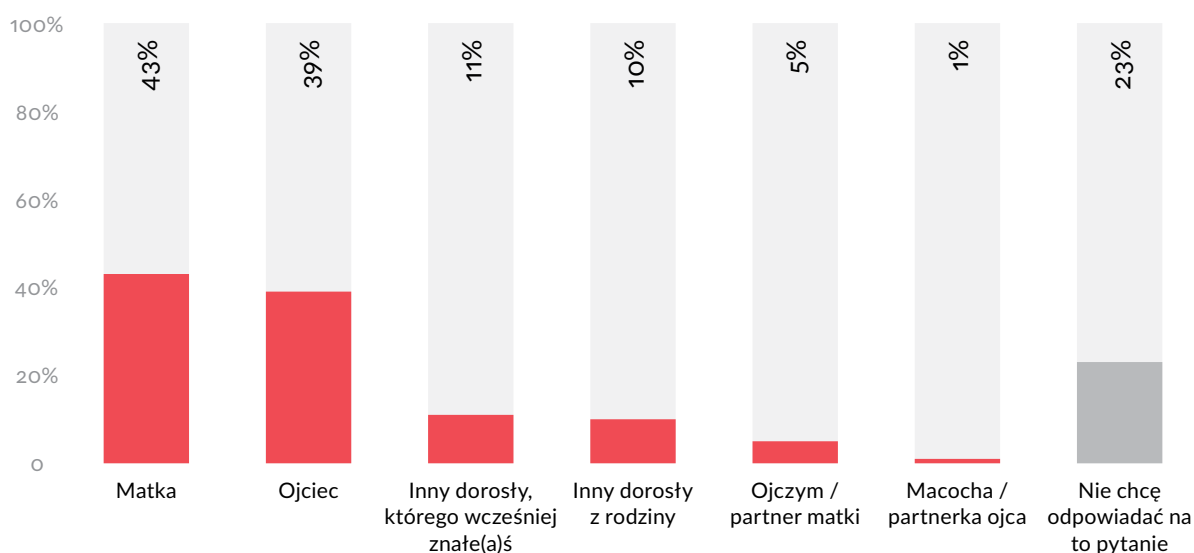
Biorąc pod uwagę częstość dostawania klapsów, prawie połowa (48%) osób, które je dostawały (19% ogółu badanych), doświadczała ich sporadycznie (raz w roku lub rzadziej), a 37% (15% ogółu badanych) doświadczało ich regularnie, czyli co najmniej kilka razy w roku. Piętnaście procent respondentów, którzy dostawali klapsy, nie odpowiedziało na to pytanie (wyk. 6).

Wykres 6. Częstość dostawania klapsa wśród osób, które tego doświadczyły, n = 825

Przemoc psychiczna, której doświadczyło 22% badanych, była najczęściej stosowana wobec dzieci przez rodziców. W przeciwieństwie do przemocy fizycznej jako sprawczyni najczęściej wskazywana była matka (43% spośród doświadczających przemocy psychicznej), jedynie nieco rzadziej wskazywany był ojciec (39%). Spośród osób, które doświadczyły przemocy psychicznej, 11% wskazało innego dorosłego z rodziny, a 10% – innego znajomego dorosłego. Prawie jedna czwarta (23%) nie chciała odpowiedzieć na pytanie o sprawcę.

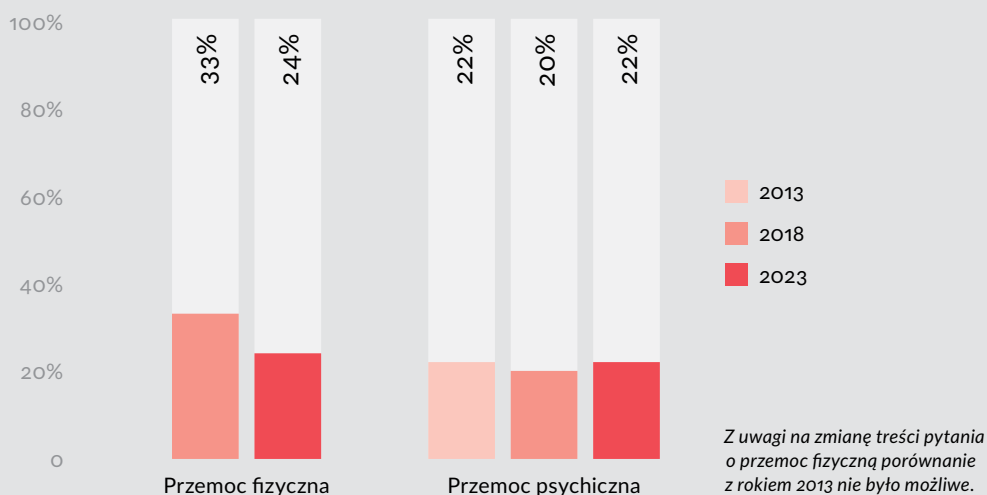
Wykres 7. Sprawca przemocy psychicznej ze strony bliskich dorosłych, n = 442, możliwość wielokrotnych wskazań

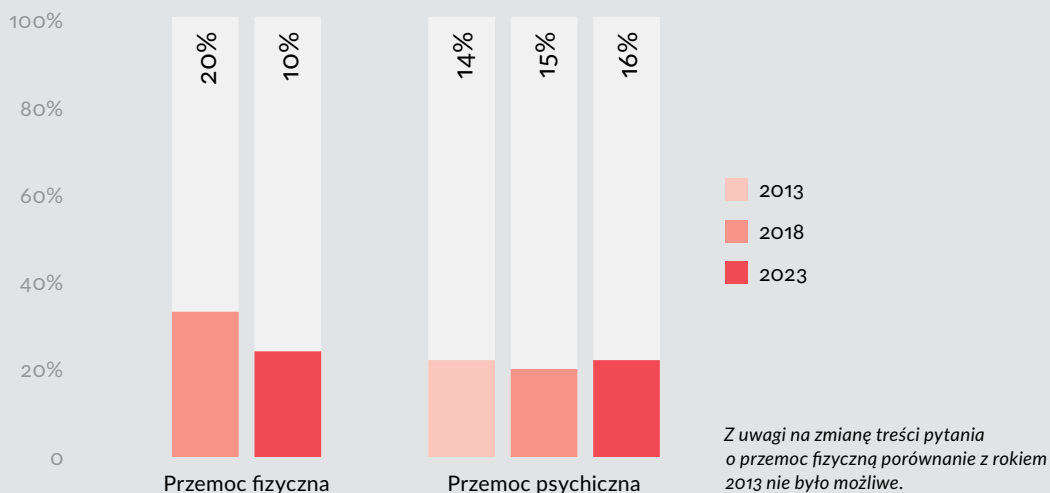
Trendy – przemoc ze strony bliskich dorosłych

Trendy dotyczące przemocy ze strony bliskich dorosłych kształtują się odmiennie w odniesieniu do przemocy fizycznej i przemocy psychicznej. Zasięg przemocy fizycznej spadł w porównaniu z badaniem z roku 2018 z 33% do 24% (dla całego życia) i z 20% do 10% (dla ostatniego roku), co jest znaczącą pozytywną zmianą. Porównania z rokiem 2013 są ograniczone ze względu na pewne różnice w metodologii, ale dostępne dane pozwalają stwierdzić, że jest to długofalowy trend ograniczania rozpowszechnienia przemocy fizycznej. Skala przemocy psychicznej utrzymuje się natomiast na zbliżonym (wysokim) poziomie w kolejnych trzech edycjach badania.

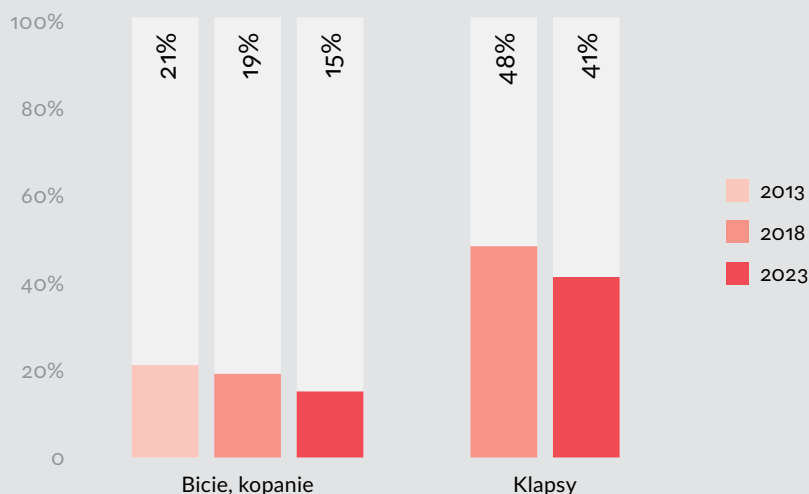
Wykres I. Doświadczenie przemocy fizycznej i psychicznej ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Wykres II. Doświadczenie przemocy fizycznej i psychicznej ze strony bliskich dorosłych w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013, 2018 i 2023

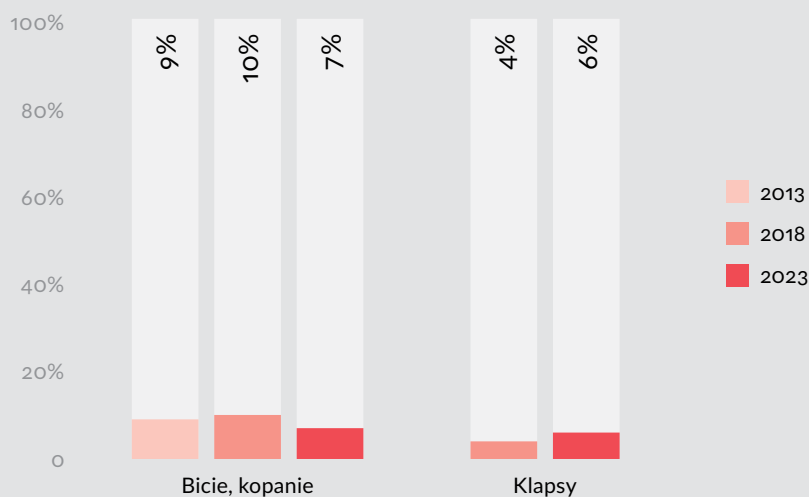

Wykres III. Doświadczenie bicia, kopania i klapsów ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Odsetek respondentów, którzy kiedykolwiek doświadczyli bicia lub kopania, spadł z 21% w roku 2013 do 15% w roku 2023, a w odniesieniu do ostatniego roku z 10% w roku 2018 do 7% w roku 2023. Zmniejszył się również odsetek tych, którzy kiedykolwiek otrzymywali klapsy. Co ważne, duży ogólny spadek skali przemocy fizycznej wiąże się ze zmniejszeniem się grupy respondentów, którzy deklarowali regularne (a nie sporadyczne) dostawanie klapsów. W 2018 r. takich osób było 24%, a w 2023 r. – już tylko 15%. Można postawić tezę, że to głównie zmiana świadomości i praktyki stosowania kar cielesnych wśród rodziców w ostatnich 5 latach przełożyła się na spadek ogólnego wskaźnika doświadczania przemocy fizycznej przez dzieci.

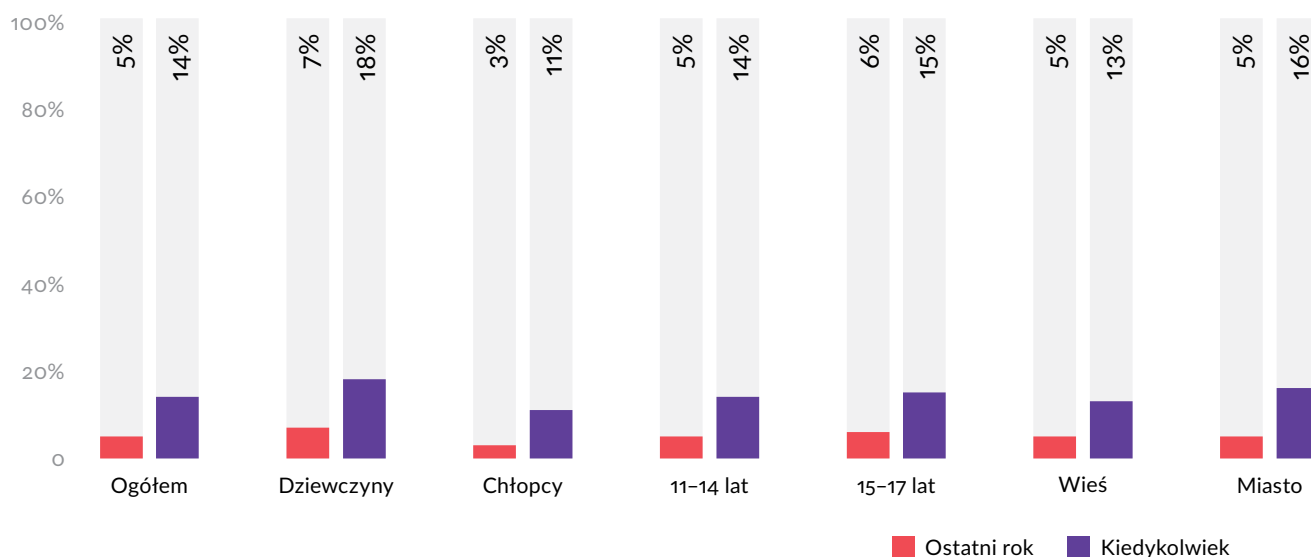
Wykres IV. Doświadczenie bicia, kopania i klapsów ze strony bliskich dorosłych w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Wiktymizacja pośrednia

Bycie świadkiem przemocy domowej (między rodzicami lub opiekunami albo wobec rodzeństwa lub innych dzieci zamieszkujących razem) stanowi istotne zagrożenie dla dobrostanu dziecka i jest traktowane jako tzw. wiktymizacja pośrednia. Tego typu doświadczenia miało kiedykolwiek 14% badanych, a w roku poprzedzającym badanie – 5% (wyk. 8). Należy jednak pamiętać, że w tym przypadku pytania dotyczyły wyłącznie bycia świadkiem przemocy fizycznej. Istotnie częściej jej świadkami były dziewczyny niż chłopcy – zarówno, jeśli chodzi o całe życie (18% vs 11%, $p < 0,01$), jak i ostatni rok (7% vs 3%, $p < 0,01$). Nie odnotowano natomiast istotnych statystycznie różnic między starszymi a młodszymi nastolatkami ani między mieszkającymi na wsi a w mieście.

Wykres 8. Doświadczenie wiktymizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Wiktymizację pośrednią badano, pytając o dwie sytuacje – bycie świadkiem przemocy między rodzicami lub opiekunami i bycie świadkiem przemocy rodzica/opiekuna wobec innego dziecka (z wyłączeniem dawania klapsów; wyk. 9). Osiem procent badanych było świadkami, jak jeden z rodziców/opiekunów uderzył drugiego, ponad 2% – widziało to w ostatnim roku. Istotnie częściej świadkami takich sytuacji były dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 11% vs 5%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 3% vs 2%, $p < 0,01$; tab. 8 i 9) oraz respondenci z miast niż ze wsi (kiedykolwiek: 9% vs 6%, $p < 0,01$). Istotna różnica wystąpiła też w przypadku wieku dla ostatniego roku – częściej świadkami przemocy były starsze nastolatki (3% vs 2%, $p < 0,05$).

Więcej, bo niemal 10%, uczniów w wieku 11–17 lat było kiedykolwiek świadkiem, jak rodzic/opiekun uderzył inne dziecko w domu, w ostatnim roku przydarzyło się to 4% badanych. Podobnie jak w poprzednim przypadku, istotnie częściej świadkami takich zachowań

były dziewczyny (kiedykolwiek: 12% vs 7%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 5% vs 2%, $p < 0,01$), nie było natomiast istotnych różnic w odniesieniu do wieku i miejsca zamieszkania. Warto zauważyć, że dziewczyny narażone są bardziej niż chłopcy na wszystkie formy zarówno bezpośredniej, jak i pośredniej wiktyimizacji ze strony bliskich dorosłych.

Wykres 9. Doświadczenie poszczególnych form wiktyimizacji pośredniej w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

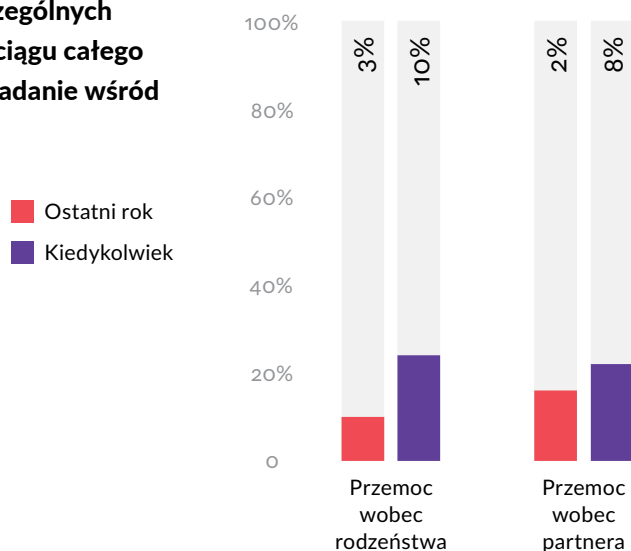

Tabela 8. Doświadczenie poszczególnych form wiktyimizacji pośredniej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	8%	11%**	5%	7%	9%	6%	9%**
Bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa	10%	12%**	7%	9%	11%	9%	10%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

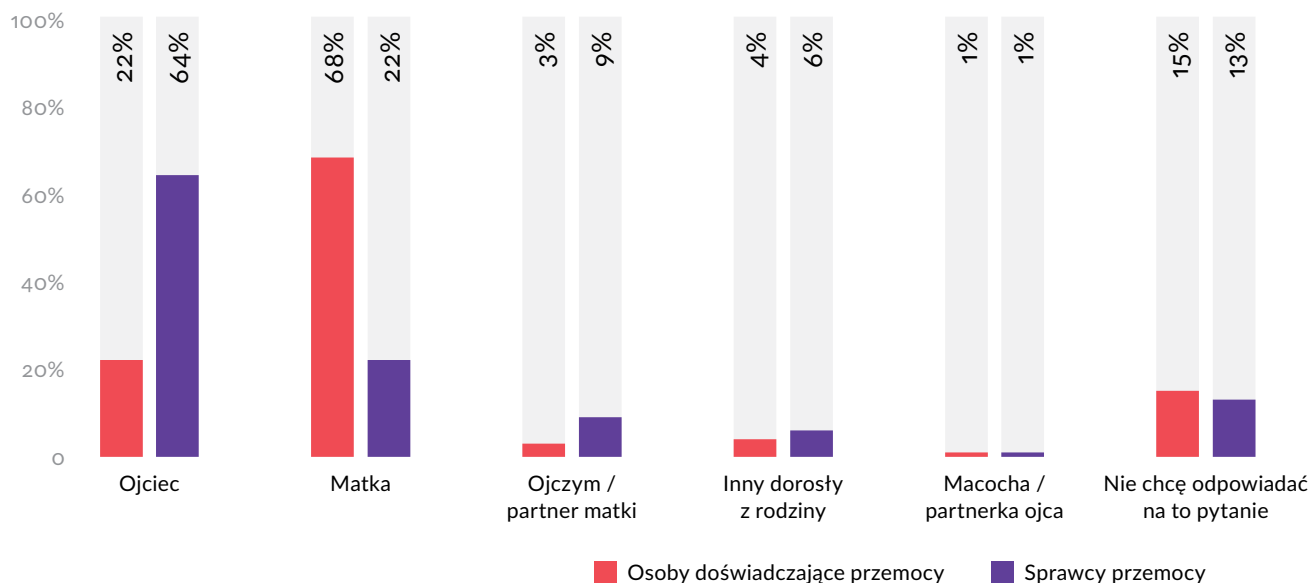
Tabela 9. Doświadczenie poszczególnych form wiktyimizacji ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	2%	3%**	2%	2%	3%*	2%	3%
Bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa	4%	5%**	2%	3%	4%	4%	3%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

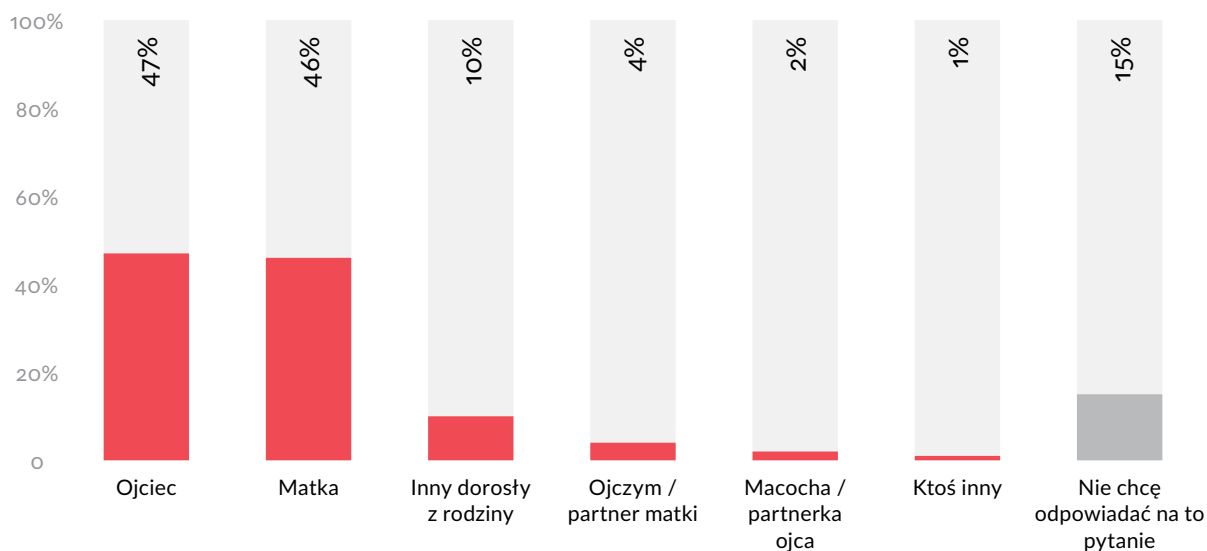
W przypadku przemocy między rodzicami najczęściej wskazywanym sprawcą był ojciec (64%), a najczęściej doznawała jej matka (68%). W 22% przypadków miała miejsce sytuacja odwrotna (matka była sprawcą, ojciec ofiarą). Istotna część respondentów, którzy byli świadkami przemocy domowej, nie chciała odpowiedzieć na pytanie o sprawcę (13%) ani o osobę doznającą przemocy (15%; wyk. 10).

Wykres 10. Osoby stosujące i doświadczające przemocy w obecności dzieci, n = 157, możliwość wielokrotnych wskazań

Ojciec był również najczęściej wskazywaną osobą stosującą przemoc wobec innego dziecka (47%), choć niemal równie wiele wskazań dotyczyło matek (46%). Co dziesiąte dziecko, które było świadkiem takiej przemocy, wskazało na innego dorosłego z rodziny (10%). Z kolei 15% respondentów nie odpowiedziało na pytanie, kto był sprawcą przemocy (wyk. 11).

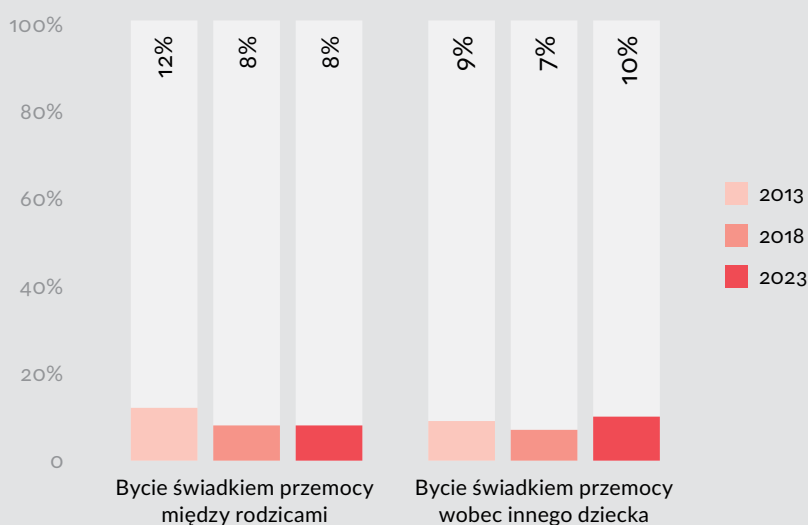
Wykres 11. Sprawcy przemocy wobec rodzeństwa, której świadkiem byli badani, n = 192, możliwość wielokrotnych wskazań

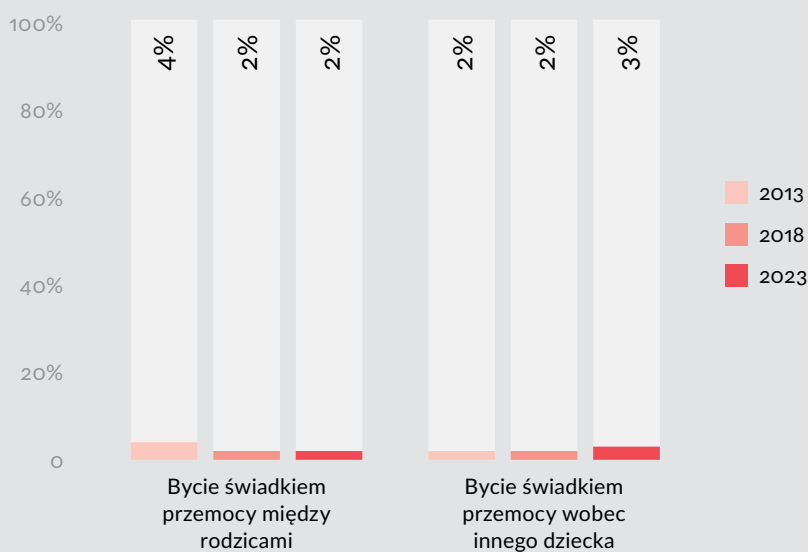
Trendy – wiktylizacja pośrednia

Zasięg wiktylizacji pośredniej w kolejnych edycjach badania pozostaje na zbliżonym poziomie, choć można stwierdzić pewne tendencje. Między latami 2013 a 2018 zmniejszył się odsetek osób, które widziały przemoc między rodzicami (z 12% do 8% w ujęciu całego życia i z 4% do 2% w roku poprzedzającym badanie) i na tym poziomie pozostał także w roku 2023. Odsetek osób deklarujących bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa i innych dzieci zmieniał się natomiast nieznacznie w kolejnych edycjach, ale nie były to różnice istotne statystycznie.

Wykres V. Doświadczenie poszczególnych form wiktylizacji pośredniej w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Wykres VI. Doświadczenie poszczególnych form wiktylizacji pośredniej w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

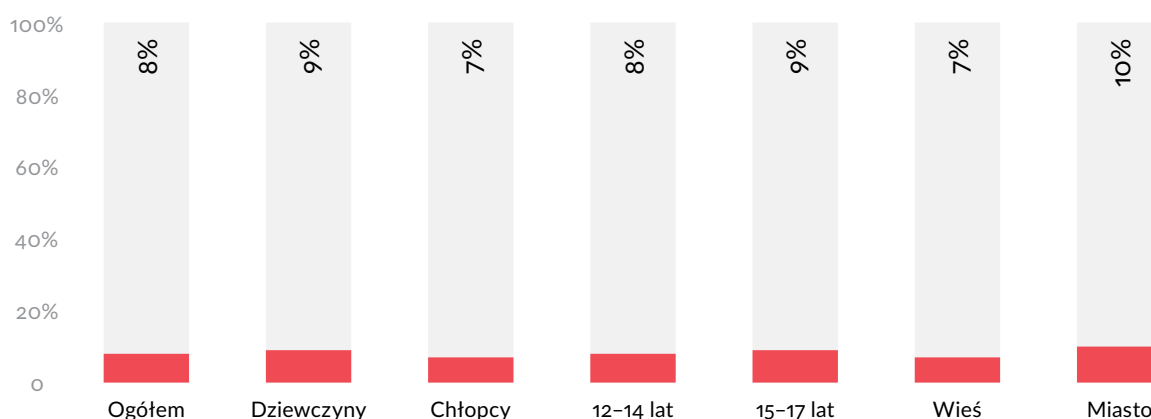
Zaniedbanie

Zaniedbanie podzielono na dwie kategorie – fizyczne (dotyczące zdrowia i higieny) oraz emocjonalne. Obie kategorie badane były od 12 r.ż.

Zaniedbanie fizyczne

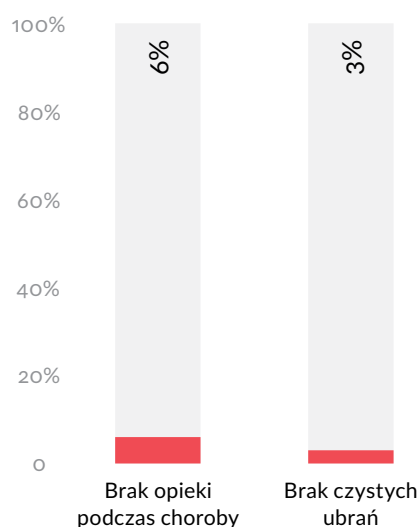
Na kategorię zaniedbania fizycznego składały się dwa pytania dotyczące braku czystych ubrań i braku opieki podczas choroby. Tak rozumianego zaniedbania fizycznego doświadczyło 8% uczniów w wieku 12–17 lat (wyk. 12). Wyniki odnoszące się do tej kategorii wiktymizacji wykazały istotne statystycznie różnice w przypadku płci respondentów – dziewczyny częściej zgłaszały zaniedbanie fizyczne niż chłopcy (9% vs 7%, $p < 0,05$).

Wykres 12. Doświadczenie zaniedbania fizycznego do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, $n = 1717$

Rozpowszechnienie poszczególnych form zaniedbania fizycznego można szacować na poziomie 6% w przypadku braku opieki podczas choroby i 3% w przypadku braku czystych ubrań (wyk. 13).

Wykres 13. Doświadczenie poszczególnych form zaniedbania fizycznego do 12 r.ż. wśród osób w wieku 12–17 lat, $n = 1717$

Wyniki dotyczące braku opieki podczas choroby jako przejawu zaniedbania fizycznego wykazały statystycznie istotne różnice w podziale na płeć, tj. dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczaly tej formy wiktymizacji (7% vs 5%, $p < 0,05$; tab. 10). Różnice w pozostałych grupach nie były istotne statystycznie. W przypadku braku czystych ubrań nie zaobserwowano istotnych różnic w podziale na badane grupy.

Tabela 10. Doświadczenie poszczególnych form zaniedbania fizycznego do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

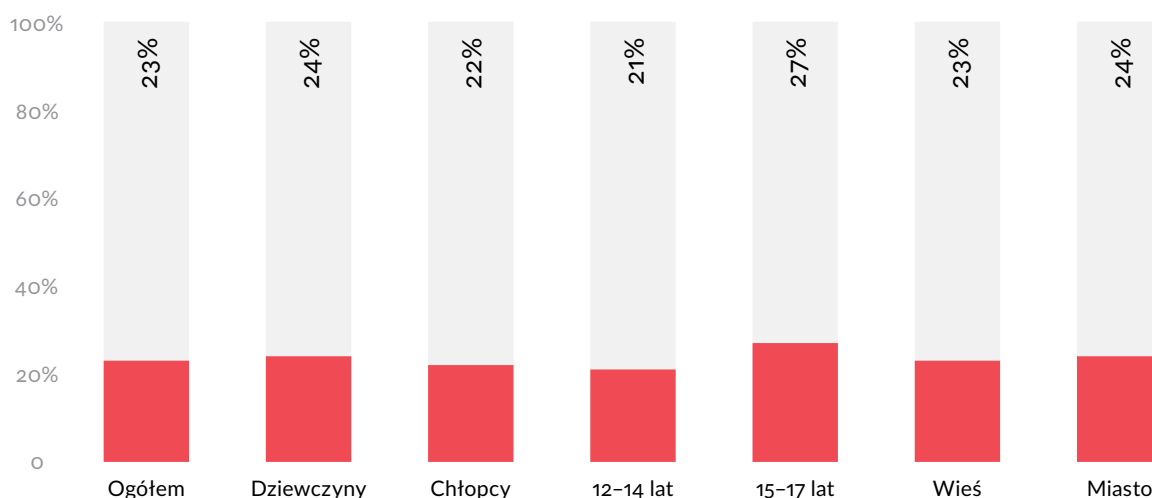
	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	12–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Brak opieki podczas choroby	6%	7%*	5%	6%	7%	6%	7%
Brak czystych ubrań	3%	4%	3%	3%	4%	3%	4%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Zaniedbanie emocjonalne

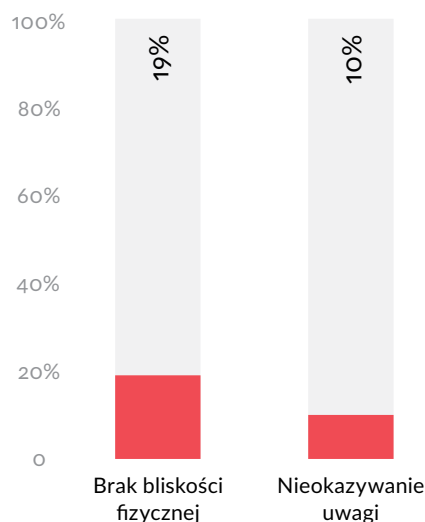
Zaniedbanie emocjonalne było mierzone dwoma pytaniami (o brak bliskości fizycznej i nieokazywanie uwagi). Doświadczył go niemal co czwarty badany (23%; wyk. 14). Wyniki dotyczące zaniedbania emocjonalnego wykazały istotne statystycznie różnice w przypadku wieku – starsze nastolatki (15–17 lat) częściej niż młodsze (12–14 lat) wskazywały, że doświadczyły tej kategorii wiktymizacji (27% vs 21%, $p < 0,01$).

Wykres 14. Doświadczenie zaniedbania emocjonalnego do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

W odniesieniu do poszczególnych form zaniedbania co piątej osobie (19%) brakowało bliskości fizycznej rodzica, gdy tego potrzebowała, a 10% badanych – uwagi ze strony rodzica (wyk. 15).

Wykres 15. Doświadczenie poszczególnych form zaniedbania emocjonalnego do 12 r.ż. wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

Wyniki dotyczące braku bliskości fizycznej jako przejawu zaniedbania emocjonalnego wykazały statystycznie istotne różnice w podziale na wiek, tj. starsze nastolatki częściej zgłaszały tę formę krzywdzenia (13% vs 8%, $p < 0,01$; tab. 11), różnice w pozostałych grupach nie były istotne statystycznie. W przypadku nieokazywania uwagi zaobserwowano istotne różnice w podziale na wiek i płeć, tj. częściej zgłaszały ją starsze nastolatki (22% vs 17%, $p < 0,01$) oraz dziewczyny (12% vs 8%, $p < 0,01$).

Tabela 11. Doświadczenie poszczególnych form zaniedbania emocjonalnego do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

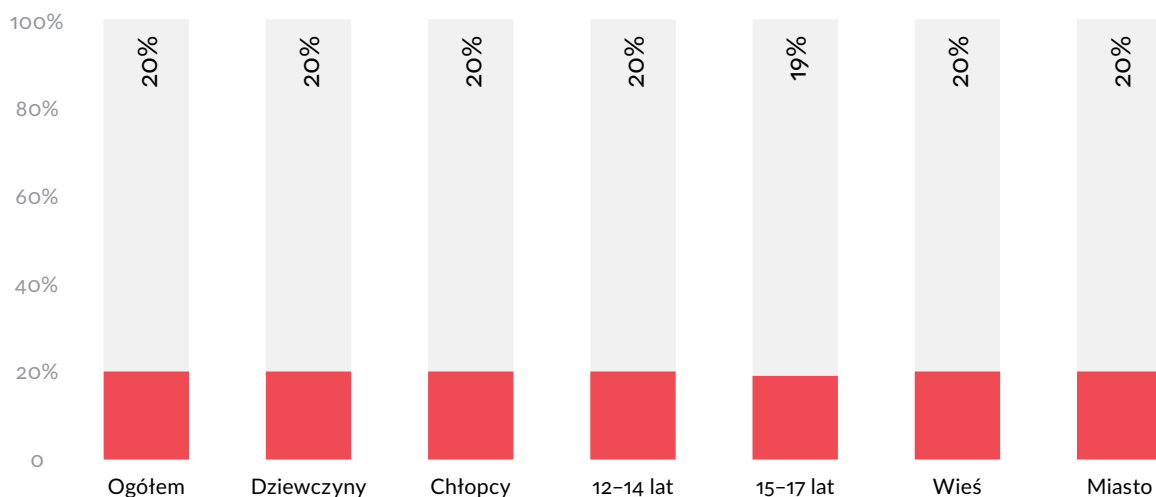
	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	12–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Brak bliskości fizycznej	19%	19%	20%	17%	22%**	19%	20%
Nieokazywanie uwagi	10%	12%**	8%	8%	13%**	10%	11%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Parentyfikacja

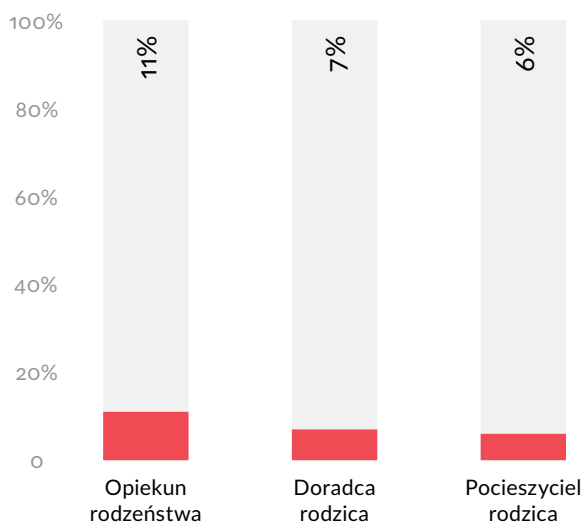
Parentyfikację, czyli odwrócenie ról w rodzinie, mierzono za pomocą trzech pytań (o opiekę nad rodzeństwem, poczucie bycia doradcą rodzica oraz pocieszanie rodziców) dotyczących sytuacji, które miały miejsce przed ukończeniem 12 r.ż. Parentyfikacji doświadczyło 20% badanych w wieku 12–17 lat (wyk. 16). Wyniki dotyczące parentyfikacji nie wykazały istotnych statystycznie różnic między respondentami ze względu na płeć, wiek ani miejsce zamieszkania.

Wykres 16. Doświadczenie parentyfikacji do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

Dziecko może podejmować się opieki nad rodzicami w sposób instrumentalny, czyli działaniowy (np. przejmując obowiązki rodzicielskie), lub w sposób emocjonalny (np. wchodząc w rolę doradcy lub pocieszyciela rodzica). Co ósmy badany (11%) czuł się często lub zawsze głównie odpowiedzialnym za swoje rodzeństwo, 7% badanych często lub zawsze doradzało rodzicom w ważnych dla nich sprawach, a 6% – czuło się odpowiedzialnych za pocieszenie rodzica w trudnych dla nich momentach (wyk. 17).

Wykres 17. Doświadczenie poszczególnych form parentyfikacji do 12 r.ż. wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

W przypadku wszystkich badanych form parentyfikacji nie wykazano istotnych statystycznie różnic między respondentami ze względu na płeć, wiek ani wielkość miejscowości zamieszkania (tab. 12).

Tabela 12. Doświadczenie poszczególnych form parentyfikacji do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 12–17 lat, n = 1717

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	12–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Opiekun rodzeństwa	11%	11%	10%	11%	10%	12%	9%
Doradca rodzica	7%	6%	7%	6%	7%	6%	7%
Pocieszyciel rodzica	6%	6%	6%	7%	5%	5%	7%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Wykorzystywanie seksualne

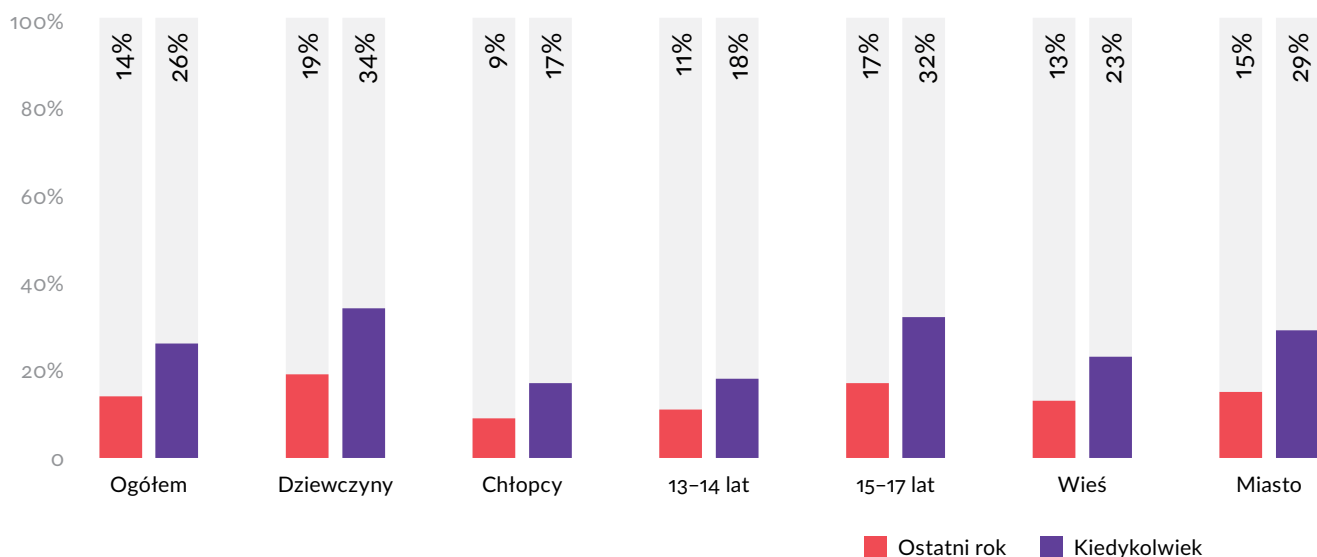
Wykorzystywanie seksualne zostało podzielone na dwie węższe kategorie – z kontaktem fizycznym i bez kontaktu fizycznego. Obie kategorie badane były wśród respondentów w wieku 13–17 lat.

Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Na kategorię wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego składały się cztery pytania: o ekshibicjonizm, o słowną przemoc seksualną (sprawienie komuś przykrości poprzez mówienie lub pisanie o nim rzeczy związanych z seksem), o uwodzenie dzieci w internecie oraz o niechciany seksting (udostępnienie innym osobom zdjęć lub filmu przedstawiający kogoś nago lub prawie nago bez jego zgody). Ponad co czwarty badany (26%) został w swoim życiu wykorzystany seksualnie bez kontaktu fizycznego, a w roku poprzedzającym badanie odsetek ten wyniósł 14% (wyk. 18).

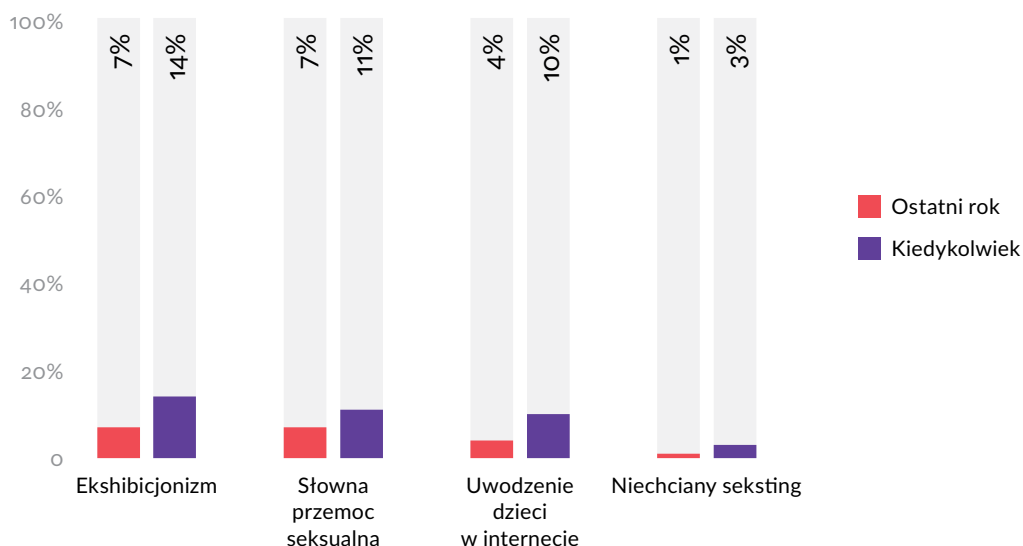
Zarówno w ciągu całego życia, jak i w roku poprzedzającym badanie częściej na wykorzystywanie bez kontaktu fizycznego wskazywały dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 34% vs 17%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 19% vs 9%, $p < 0,01$) oraz starsze (15–17 lat) niż młodsze (13–14 lat) nastolatki (kiedykolwiek: 32% vs 18%; w ostatnim roku: 17% vs 11%, $p < 0,01$). Różnicę istotną statystycznie między respondentami z miast i wsi odnotowano w przypadku doświadczeń wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego z całego życia (29% vs 23%, $p < 0,05$).

Wykres 18. Doświadczenie wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

Spośród badanych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego nastolatki najczęściej stykały się z ekshibicjonizmem (14%). Co dziewiąta osoba (11%) doświadczyła słownej przemocy seksualnej, uwodzony w internecie był co dziesiąty nastolatek (10%), a 3% respondentów zadeklarowało, że bez ich zgody ktoś udostępnił ich nagie lub półnagie zdjęcie innym osobom. W roku poprzedzającym badanie 7% badanych doświadczyło ekshibicjonizmu, kolejne 7% – słownej przemocy seksualnej, 4% – uwodzenia w internecie, a 1% – niechcianego sekstingu (wyk. 19).

Wykres 19. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

Dziewczyny częściej niż chłopcy deklarowały, że zetknęły się z ekshibicjonizmem (kiedykolwiek: 18% vs 10%; w ostatnim roku: 9% vs 5%, $p < 0,01$), doświadczały słownej przemocy seksualnej (kiedykolwiek: 18% vs 5%, w ostatnim roku: 10% vs 3%, $p < 0,01$) oraz były uwodzone w internecie (kiedykolwiek: 14% vs 5%, w ostatnim roku: 7% vs 2%, $p < 0,01$).

Starszym nastolatkom (w wieku 15–17 lat) częściej niż młodszym (13–17 lat) ktoś pokazał bez ich zgody swoje miejsca intymne (kiedykolwiek: 18% vs 10%, w ostatnim roku: 8% vs 5%, $p < 0,01$). Częściej też przyznawały one, że doświadczyły uwodzenia w internecie (kiedykolwiek: 13% vs 5%, $p < 0,01$). Różnica zależna od wieku osób uwodzonych w internecie nie była jednak istotna statystycznie w roku poprzedzającym badanie. Oznacza to, że większy odsetek doświadczających tej formy przemocy wśród starszych nastolatków wynika prawdopodobnie z gromadzenia się doświadczeń wraz z wiekiem. Mieszkańcy miast częściej niż mieszkańcy wsi byli w swoim życiu świadkami ekshibicjonizmu (kiedykolwiek: 16% vs 12%, $p < 0,01$) oraz doświadczali słownej przemocy seksualnej (kiedykolwiek: 13% vs 9%, $p < 0,01$). Między badanymi grupami nie było różnic istotnych statystycznie w przypadku wydarzeń mających miejsce w roku poprzedzającym badanie. Respondenci pokrzywdzeni niechcianym sekstingiem nie różnili się między sobą statystycznie pod względem uwzględnianych cech demograficznych (tab. 13–14).

Tabela 13. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat, $n = 1403$

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Ekshibicjonizm	14%	18%**	10%	10%	18%**	12%	16%**
Słowna przemoc seksualna	11%	18%**	5%	9%	13%	9%	13%**
Uwodzenie dzieci w internecie	10%	14%**	5%	5%	13%**	9%	11%
Niechciany seksting	3%	3%	3%	2%	4%	3%	3%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

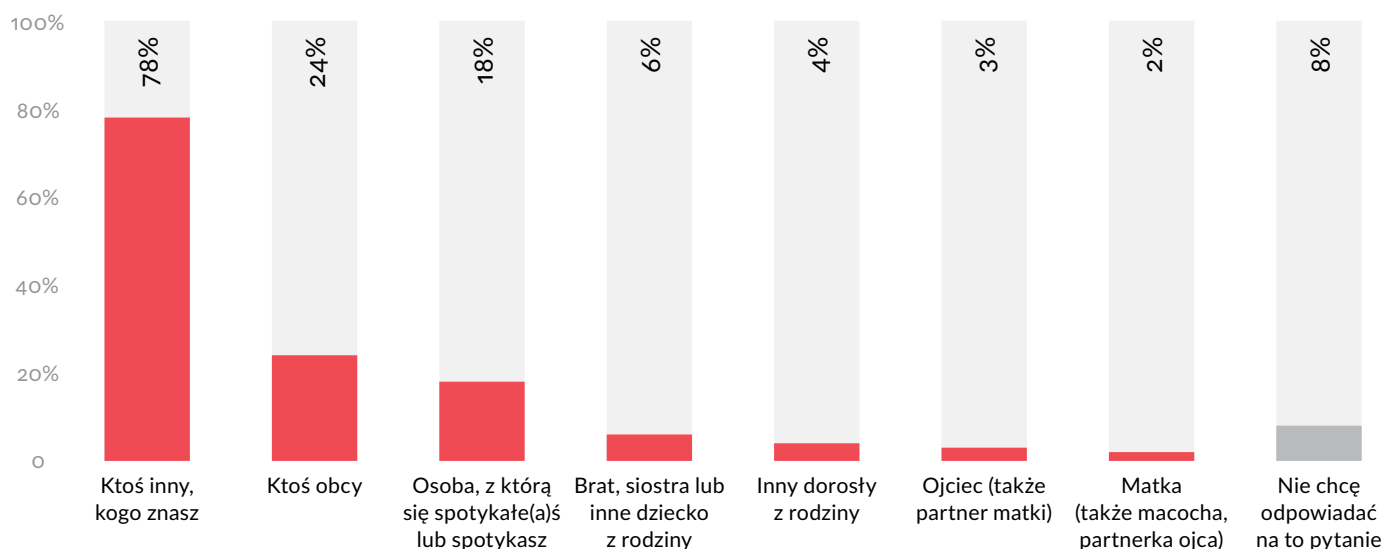
Tabela 14. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, $n = 1403$

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Ekshibicjonizm	7%	9%**	5%	5%	8%**	6%	8%
Słowna przemoc seksualna	7%	11%**	3%	6%	8%	6%	8%
Uwodzenie dzieci w internecie	4%	7%**	2%	3%	6%	4%	5%
Niechciany seksting	1%	1%	2%	1%	1%	1%	2%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Słownej przemocy seksualnej większość nastolatków (78%) doświadczyła ze strony znanej osoby spoza rodziny. Co czwarta pokrzywdzona osoba wskazała na obcego sprawcę (24%), a niemal co piąta – na kogoś, z kim była w związku (18%; wyk. 20).

Wykres 20. Osoby stosujące słowną przemoc seksualną, n = 161, możliwość wielokrotnych wskazań

Według deklaracji respondentów za rozsyłanie bez ich zgody ich nagich lub półnagich zdjęć odpowiedzialni byli przeważnie znajomi rówieśnicy (64%), rzadziej osoby, z którymi się spotykali, lub ktoś inny (Aneks 2, tab. 2.1). Blisko połowa (48%) osób, które zetknęły się z ekshibcjonistą, stwierdziły, że była to obca osoba, 43% osób uznało, że był to ktoś, kogo znały, a pozostałe odmówiły udzielenia odpowiedzi na to pytanie.

W większości przypadków sprawcami słownej przemocy seksualnej (80%), uwodzenia w internecie (78%) oraz ekshibcjonizmu (85%) były osoby płci męskiej (tab. 15).

Tabela 15. Płeć sprawców poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego

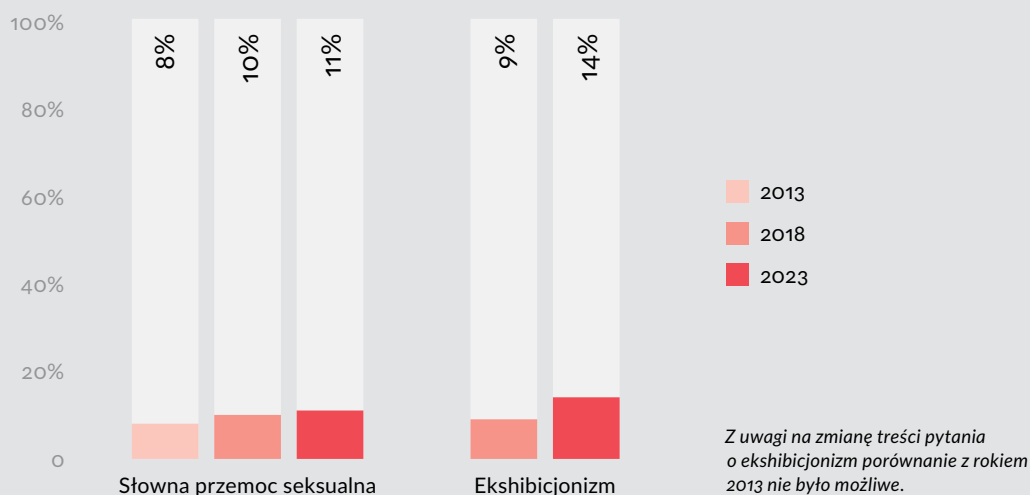
	Słowna przemoc seksualna* (n = 148)	Uwodzenie dzieci w internecie (n = 136)	Ekshibcjonizm (n = 96)
Chłopiec/mężczyzna	80%	78%	85%
Dziewczyna/kobieta	48%	14%	8%
Inna	3%	1%	5%
Nie wiem	-	4%	-
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	2%	3%	1%

*możliwość wielokrotnych wskazań.

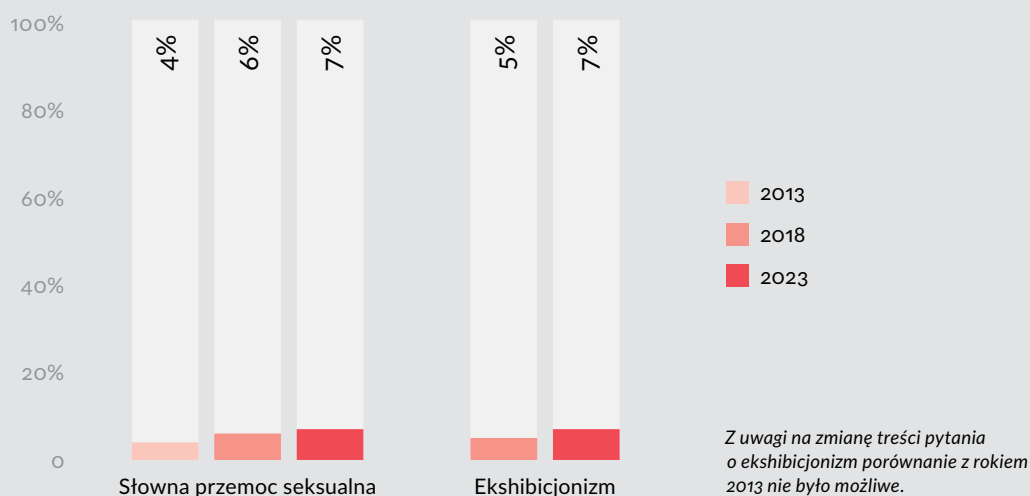
Trendy – wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

W ciągu 10 lat (od 2013 r. do 2023 r.) odsetek osób, które doświadczyły kiedykolwiek słownej przemocy seksualnej, wzrósł z 8% do 11%. Różnicę istotną statystycznie w rozpowszechnieniu tej formy wiktymizacji odnotowano jednak tylko w przypadku roku poprzedzającego badanie (z 4% do 7%). W latach 2018–2023 istotnie zwiększył się także odsetek nastolatków, które zetknęły się w swoim życiu z ekshibicjonizmem (z 9% do 14%).

Wykres VII. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Wykres VIII. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego wśród osób w wieku 13–17 lat w ciągu roku poprzedzającego badanie w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

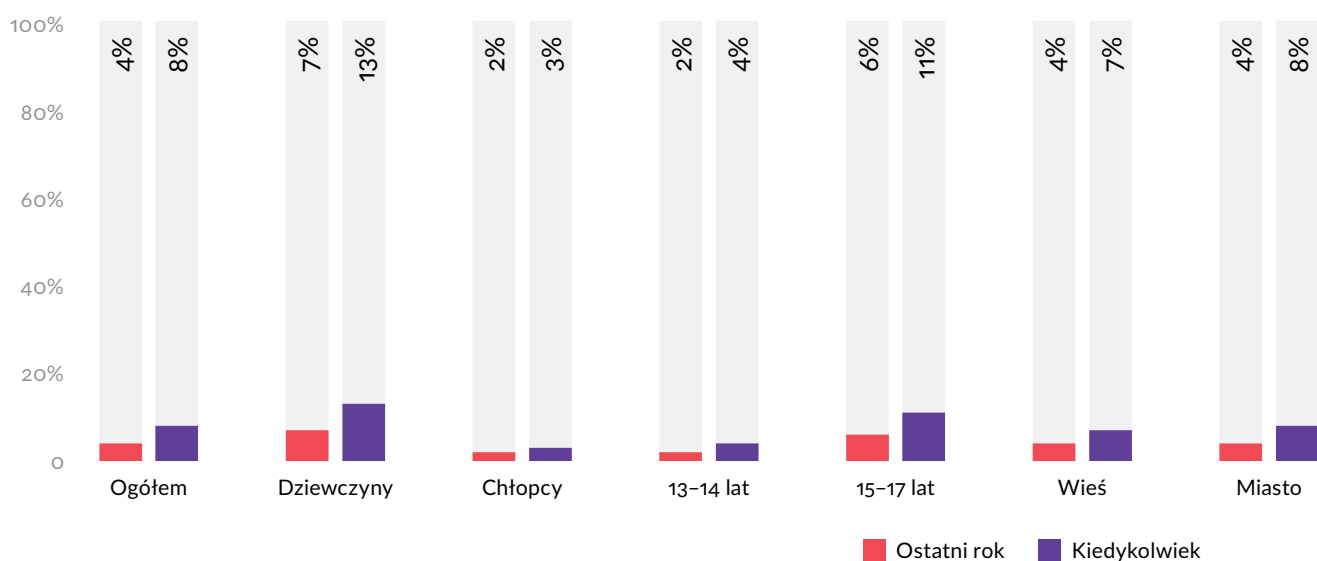

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

Kategoria wykorzystania seksualnego z kontaktem fizycznym badano za pomocą pytań o jego cztery formy: niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika, kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą, dotykane seksualne przez znajomego dorosłego oraz dotykane seksualne przez obcego dorosłego. W całym swoim życiu 8% badanych zostało pokrzywdzonych tą kategorią wiktymizacji. W roku poprzedzającym badanie odsetek ten wyniósł 4%.

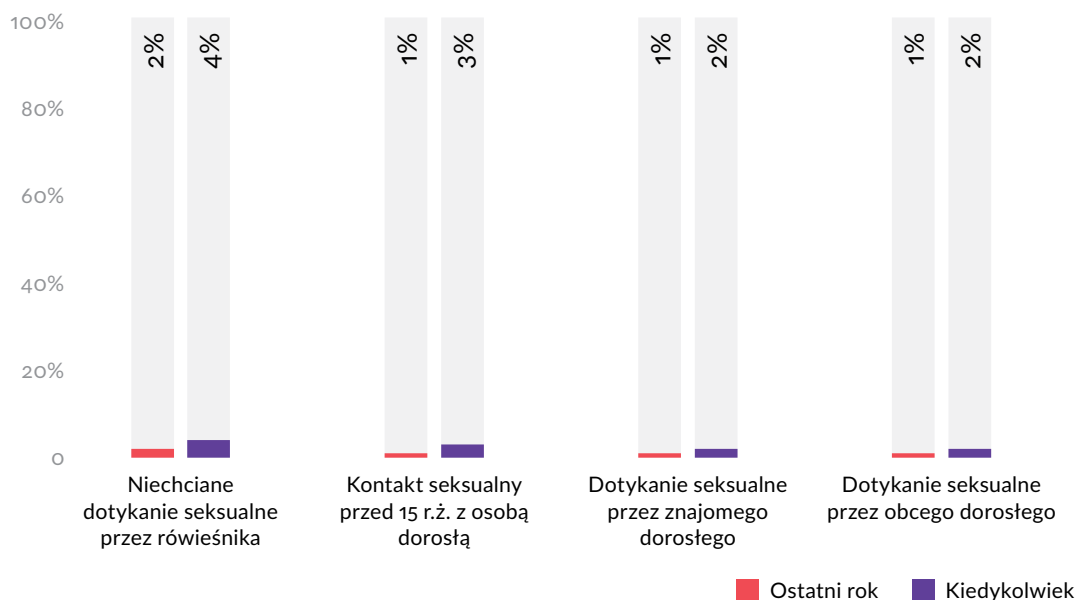
W ciągu zarówno całego życia, jak i ostatniego roku na wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym częściej wskazywały dziewczyny niż chłopcy (kiedykolwiek: 13% vs 3%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 7% vs 2%, $p < 0,01$) oraz starsze niż młodsze nastolatki (kiedykolwiek: 11% vs 4%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 6% vs 2%, $p < 0,01$). Nie było różnic istotnych statystycznie ze względu na wielkość miejscowości zamieszkania respondentów (wyk. 21).

Wykres 21. Doświadczenie wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, $n = 1403$

Niechcianego dotykane seksualnego przez rówieśników doświadczało w ciągu swojego życia 4% badanych nastolatków (w ostatnim roku: 2%). Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą miało 3% nastolatków (w ostatnim roku: 1%). Dotykane seksualnie przez znajomego dorosłego było 2% respondentów, taki sam odsetek przez obcą osobą dorosłą (w ostatnim roku: 1%, wyk. 22).

Wykres 22. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

Dziewczyny częściej niż chłopcy wskazywały na doświadczenie niechcianego dotykания seksualnego przez rówieśnika (kiedykolwiek: 7% vs 1%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 4% vs 1%, $p < 0,01$), dotykания seksualnego przez znajomego dorosłego (kiedykolwiek: 4% vs 1%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 2% vs 0%, $p < 0,05$), a także przez obcego dorosłego (kiedykolwiek: 4% vs 3%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 1% vs 0%, $p < 0,05$).

Starsze nastolatki częściej niż młodsze miały kontakty seksualne przed 15 r.ż. z osobą dorosłą (kiedykolwiek: 4% vs 1%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 2% vs 0%, $p < 0,05$), były dotykane seksualnie przez obcego dorosłego (kiedykolwiek: 4% vs 1%; w ostatnim roku: 1% vs 0%, $p < 0,05$) oraz przez znajomego dorosłego w ciągu roku poprzedzającego badanie (2% vs 1%, $p < 0,05$). Niechciane dotykание seksualne przez rówieśnika było wskazywane istotnie częściej przez starsze nastolatki (5% vs 3%, $p < 0,05$), ale tylko w przypadku całego życia. Rozkład odpowiedzi nie wskazuje na istotne statystycznie różnice zależne od wielkości miejscowości zamieszkania (tab. 16 i 17).

Tabela 16. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika	4%	7%**	1%	3%	5%*	4%	5%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	3%	3%	2%	1%	4%**	3%	3%
Dotykane seksualne przez znajomego dorosłego	2%	4%*	1%	2%	3%	2%	3%
Dotykane seksualne przez obcego dorosłego	2%	3%*	1%	1%	3%*	1%	3%

*p < 0,05, **p < 0,01.

Tabela 17. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	13–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika	2%	4%**	1%	2%	3%	2%	2%
Kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	1%	2%	1%	0%	2%*	1%	2%
Dotykane seksualne przez znajomego dorosłego	1%	2%*	0%	0%	2%*	0%	2%
Dotykane seksualne przez obcego dorosłego	1%	1%*	0%	0%	1%*	0%	1%

*p < 0,05, **p < 0,01.

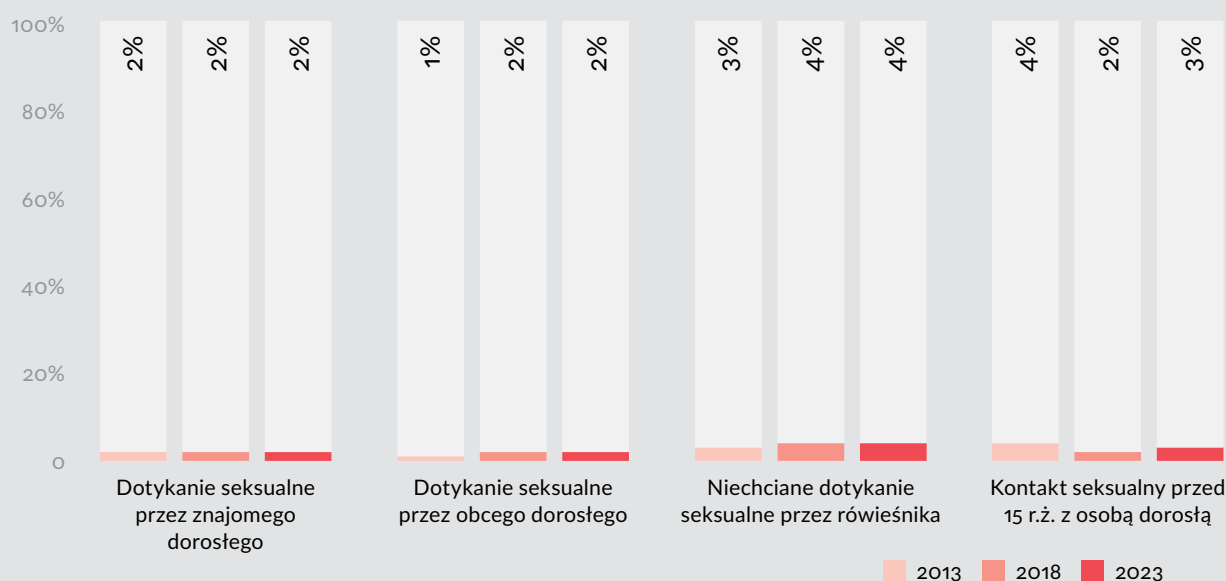
Następnego dnia po zdarzeniu na ból, siniaki, skaleczenie lub złamanie skarżyła się co piąta osoba, która doświadczyła dotykania seksualnego przez znajomego dorosłego (21%), obcego dorosłego (21%) lub niechcianego dotykania seksualnego przez rówieśnika (20%), oraz co ósma osoba (13%), która miała kontakt seksualny przed 15 r.ż. z kimś dorosłym.

Z deklaracji respondentów wynika, że wśród znajomych dorosłych najczęściej sprawcami dotykania seksualnego był ktoś z rodziny dziecka. Za niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika odpowiedzialne były w większości znajome osoby spoza rodziny. Do kontaktów seksualnych przed 15 r.ż. dochodziło głównie z dorosłymi osobami, z którymi respondenci i respondenci się spotykali. Prawie co trzecia osoba (29%), która doświadczyła dotykania seksualnego przez znajomą osobę dorosłą, odmówiła udzielenia odpowiedzi na pytanie o sprawcę tego czynu (szczegółowe dane: Aneks 2, tab. 2.1–2.4).

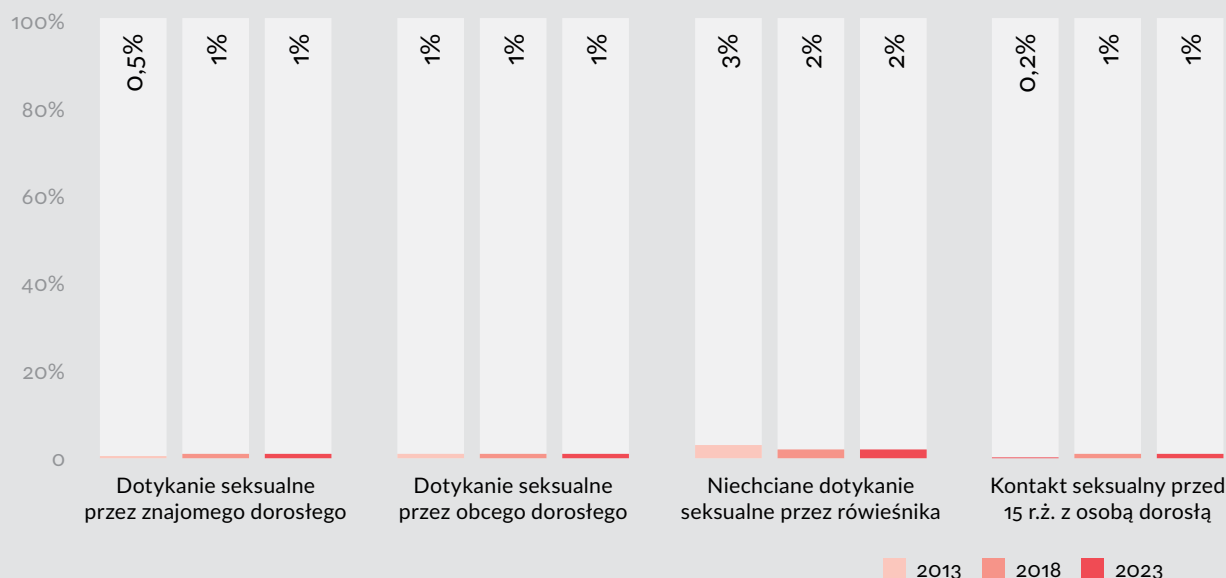
Trendy – wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

Na przestrzeni 10 lat (od 2013 r. do 2023 r.) nie odnotowano istotnych zmian w odsetkach doświadczeń poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym, oprócz rozpowszechnienia kontaktów seksualnych z osobą dorosłą przed 15 r.ż. w roku poprzedzającym badanie (z 0,2% do 1,4%).

Wykres IX. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego w ciągu całego życia wśród osób w wieku 13–17 lat w kolejnych edycjach badania lat w latach 2013–2023

Wykres X. Doświadczenie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego w ciągu roku poprzedzającego badanie wśród osób w wieku 13–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

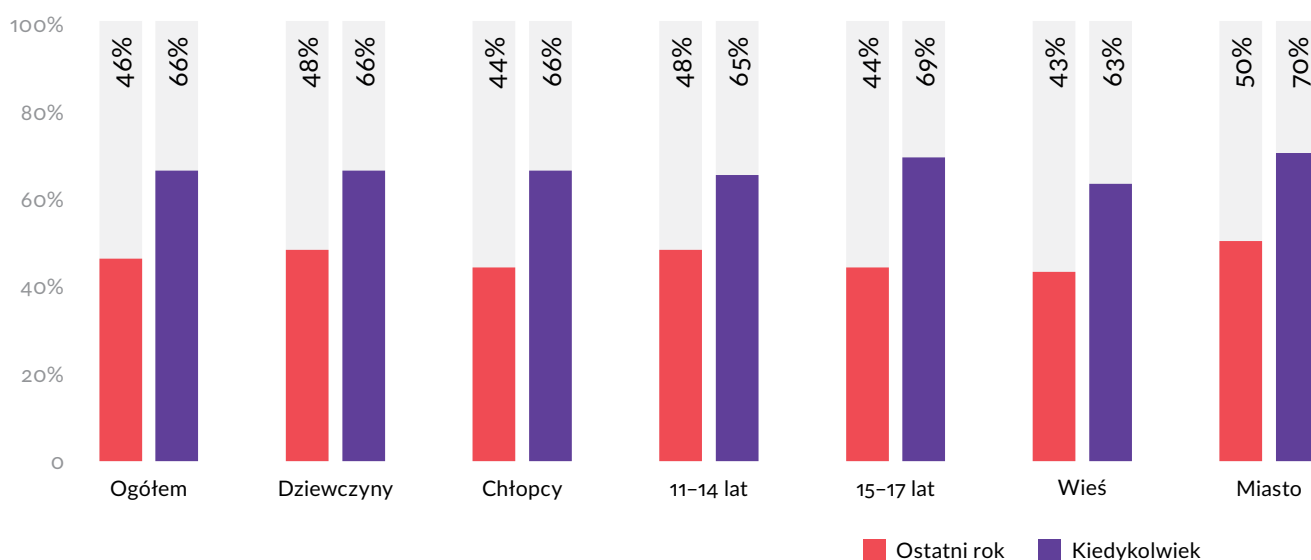

Przemoc rówieśnicza

Przemoc rówieśnicza pozostaje najczęstszą kategorią wiktymizacji doświadczaną przez nastolatki (wyk. 23). Ponad połowa respondentów w wieku 11–17 lat (66%) doświadczyła przynajmniej jednej z pięciu form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia, a prawie połowa respondentów (46%) – w roku poprzedzającym badanie.

Wyniki badania wskazują, że nastolatki mieszkające w miastach częściej doświadczały przemocy rówieśniczej niż mieszkające na wsi (kiedykolwiek: 70% vs 63%, $p < 0,01$; w ostatnim roku: 50% vs 43%, $p < 0,01$). Wiek ani płeć respondentów nie różnicują doświadczeń przemocy rówieśniczej.

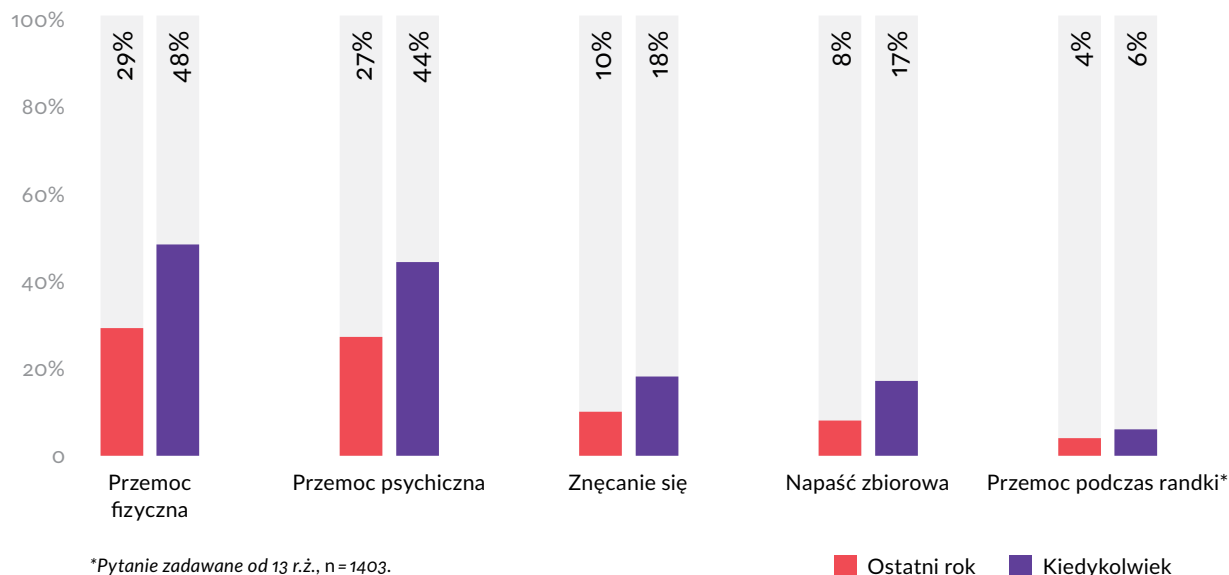
Wykres 23. Doświadczenie przemocy rówieśniczej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Celem badania była również ocena poszczególnych form przemocy rówieśniczej (przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, znęcanie się, napaść zbiorowa ze strony rówieśników i przemoc podczas randki¹; wyk. 24). Najczęstszą formą przemocy wśród rówieśników była przemoc fizyczna (doświadczyło jej kiedykolwiek: 48%, a w ostatnim roku: 29%), w dalszej kolejności przemoc psychiczna (kiedykolwiek: 44%, w ostatnim roku: 27%), znęcanie się (kiedykolwiek: 18%, w ostatnim roku: 10%), napaść zbiorowa (kiedykolwiek: 17%, w ostatnim roku: 8%) oraz przemoc podczas randki (kiedykolwiek: 6%, w ostatnim roku: 4%).

1 Pytanie zadawane od 13. r.ż., n = 1403.

Wykres 24. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

W ciągu całego życia dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczały przemocy psychicznej (51% vs 37%, $p < 0,01$) i znęcania się (21% vs 15%, $p < 0,01$). W przypadku pozostałych form przemocy rówieśniczej nie było między respondentami różnic istotnych statystycznie ze względu na płeć zarówno kiedykolwiek, jak i w ciągu ostatniego roku.

Starsze nastolatki (15–17 lat) częściej niż młodsze (11–14 lat) doświadczały w ciągu życia przemocy fizycznej (50% vs 47%, $p < 0,01$), znęcania się (20% vs 17%, $p < 0,05$) i napaści zbiorowej (20% vs 16%, $p < 0,01$). Ponadto starsze nastolatki (15–17 lat) częściej niż młodsze (13–14 lat) doświadczały przemocy fizycznej podczas randki (8% vs 4%, $p < 0,01$).

Z kolei młodszy respondenci częściej doświadczały przemocy fizycznej (32% vs 26%, $p < 0,01$) i psychicznej (29% vs 24%, $p < 0,01$) w ciągu roku poprzedzającego badanie. Różnica ze względu na wiek nie była istotna statycznie w przypadku doświadczania przemocy podczas randki.

W ciągu całego życia respondenci mieszkający w mieście istotnie częściej doświadczały przemocy fizycznej (51% vs 45%, $p < 0,05$), psychicznej (47% vs 40%, $p < 0,01$), znęcania się (20% vs 16%, $p < 0,05$) i napaści zbiorowej (20% vs 14%, $p < 0,01$). Nie było różnic istotnych statystycznie ze względu na miejscowość zamieszkania w przypadku przemocy podczas randki ani w żadnej z form przemocy w roku poprzedzającym badanie (tab. 18 i 19).

Tabela 18. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania, w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	48%	47%	49%	47%	50%**	45%	51%*
Przemoc psychiczna	44%	51%**	37%	43%	45%	40%	47%**
Znęcanie się	18%	21%**	15%	17%	20%*	16%	20%*
Napaść zbiorowa	17%	15%	19%	16%	20%**	14%	20%**
Przemoc podczas randki ^a	6%	6%	6%	4%	8%**	4%	7%

^apytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

*p < 0,05, **p < 0,01.

Tabela 19. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu roku poprzedzającego badanie w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Przemoc fizyczna	29%	29%	30%	32%	26%**	26%	33%
Przemoc psychiczna	27%	32%	21%	29%	24%**	25%	28%
Znęcanie się	10%	11%	8%	10%	9%	10%	10%
Napaść zbiorowa	8%	7%	9%	8%	8%	7%	9%
Przemoc podczas randki ^a	4%	4%	4%	3%	5%	3%	5%

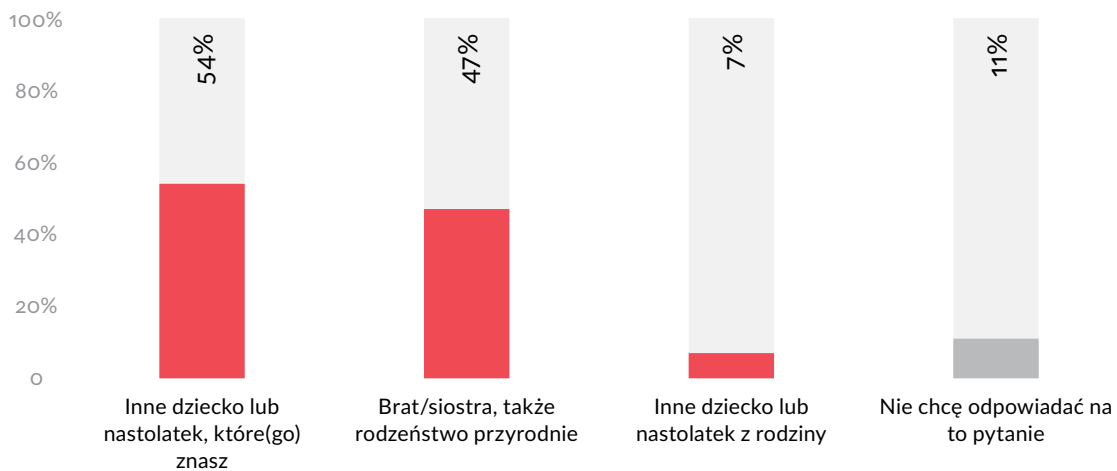
^apytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

*p < 0,05, **p < 0,01.

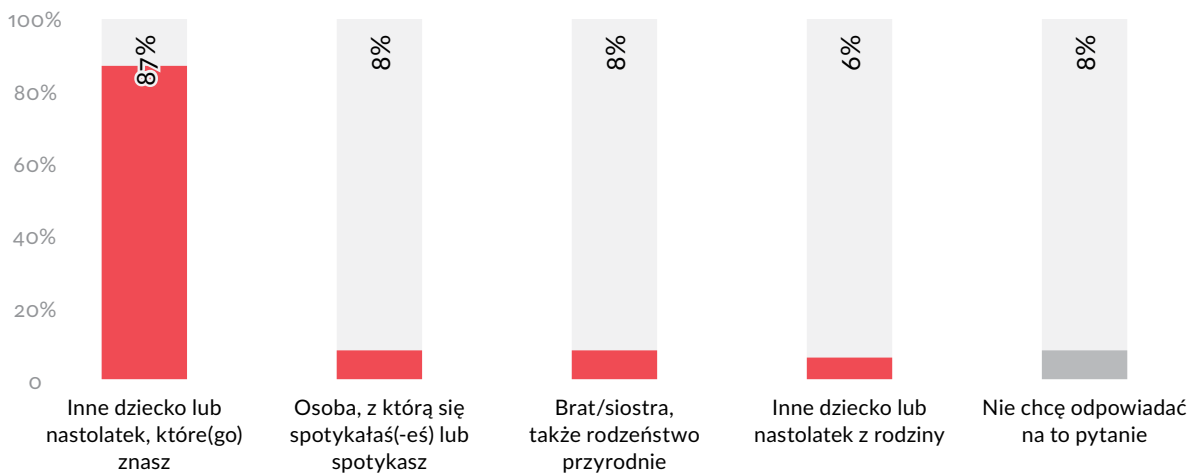
Wskutek napaści zbiorowej (27%), podobnie jak przemocy fizycznej (28%), ponad jedna czwarta nastolatków deklarowała odczuwanie bólu, miała siniaki, skaleczenia lub złamania. Dziewczyny częściej niż chłopcy deklarowały negatywne skutki przemocy fizycznej (33% vs 24%, $p < 0,01$). Nie zauważono różnicy istotnie statystycznej ze względu na płeć w przypadku skutków napaści zbiorowej, natomiast różnice ze względu na wiek okazały się istotne statystycznie – 33% nastolatków w wieku 15–17 lat oraz 22% w wieku 11–14 lat ($p < 0,05$) odczuwało ból, miało siniaki, złamania lub inne skaleczenia. Różnice istotne statystycznie ze względu na płeć były zauważalne w przypadku następstw przemocy podczas randki. Aż 68% dziewczyn i 23% chłopców ($p < 0,01$) odczuwało ból wskutek doświadczenia przemocy podczas randki (ogółem było to 44%).

Zdecydowana większość sprawców wszystkich trzech form przemocy rówieśniczej – fizycznej, psychicznej oraz znęcania się (odpowiednio, 54%, 87% oraz 76%, wyk. 25–27) była dziećmi lub nastolatkami, których pokrzywdzeni znali (np. kolega/koleżanka, przyjaciel/przyjaciółka, sąsiad/sąsiadka lub inne dzieci ze szkoły). Prawie połowa osób doświadczających przemocy fizycznej ze strony rówieśnika (47%) zadeklarowała, że jej sprawcami byli brat, siostra lub rodzeństwo przyrodnie.

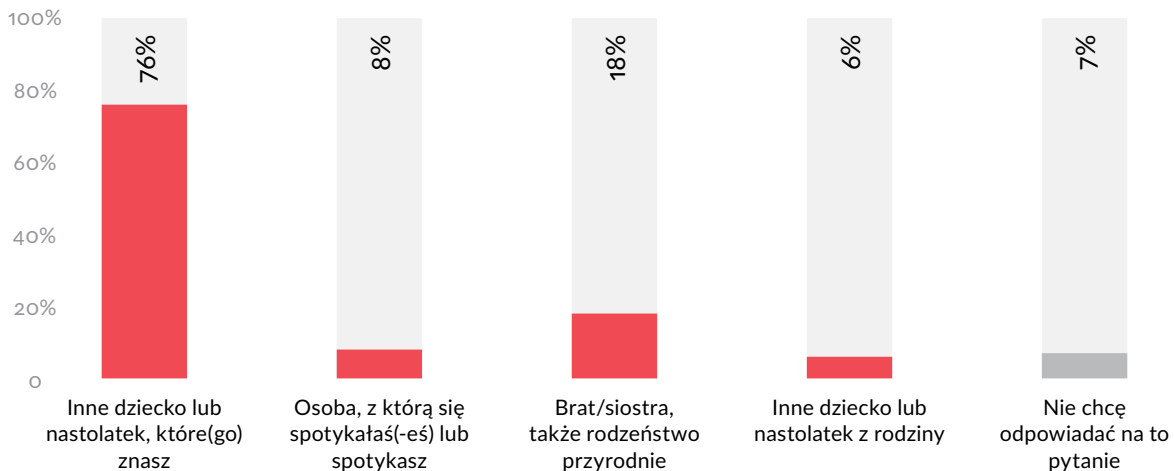
Wykres 25. Sprawcy fizycznej przemocy rówieśniczej, n = 957, możliwość wielokrotnych wskazań

Wykres 26. Sprawcy psychicznej przemocy rówieśniczej, n = 873, możliwość wielokrotnych wskazań

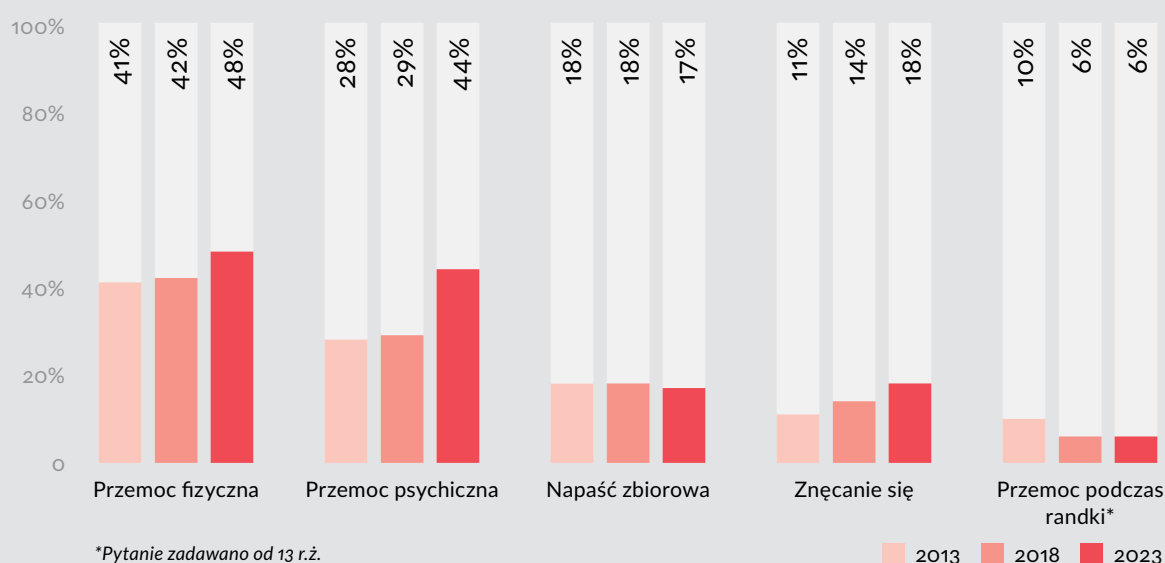
Wykres 27. Sprawcy znęcania się jako formy przemocy rówieśniczej, n = 359, możliwość wielokrotnych wskazań

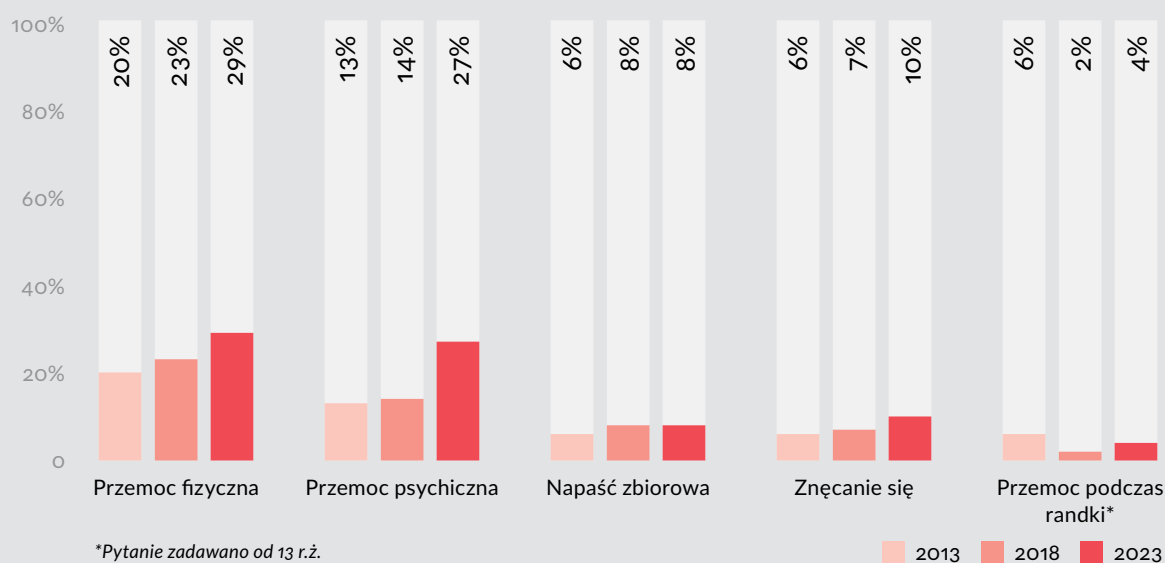
Trendy – przemoc rówieśnicza

Porównując wyniki poprzednich edycji badania w latach 2018 i 2013, można zaobserwować wzrost skali doświadczania różnych form przemocy rówieśniczej, w szczególności wzrost przemocy psychicznej z 28% w 2013 r. do 44% w 2023 r. w ciągu całego życia oraz z 13% w 2013 r. do 27% w 2023 r. w roku poprzedzającym badanie. Zwiększył się także odsetek respondentów doświadczających przemocy fizycznej w ciągu życia z 41% w 2013 r. do 48% w 2023 r. oraz w roku poprzedzającym badanie z 20% w 2013 r. do 29% w 2023 r.

Wykres XI. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Wykres XII. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w roku poprzedzającym badanie wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013–2023

Dysfunkcje rodzinne

Celem przeprowadzonego badania było nie tylko poznanie skali form krzywdzenia dzieci, ale także ich uwarunkowań. W związku z tym młodym respondentom zadano pytania o dysfunkcje rodzinne związane z nadużywaniem alkoholu, używaniem narkotyków i chorobą psychiczną któregoś z domowników.

Nadużywanie alkoholu przez domownika potwierdziło 16% badanych (wyk. 28). Istotnie częściej ten problem zgłaszały starsze nastolatki niż młodsze (19% vs 14%, $p < 0,01$) oraz dziewczyny niż chłopcy (18% vs 14%, $p < 0,05$). Miejsce zamieszkania nie różnicowało w istotnym stopniu odpowiedzi respondentów (tab. 20).

Używanie narkotyków przez członka rodziny deklarowało 3% respondentów i również o tym problemie częściej mówiły starsze nastolatki niż młodsze (4% vs 2%, $p < 0,01$). Nie było istotnych różnic między respondentami ze względu na płeć ani miejsce zamieszkania (tab. 20).

Nastolatki w wieku 13–17 lat zapytano również o to, czy ktoś z ich domowników cierpi na depresję lub inną chorobę psychiczną – twierdząco odpowiedziało 17% badanych. Istotnie częściej o chorobie psychicznej domownika informowały dziewczyny niż chłopcy (20% vs 13%, $p < 0,01$) oraz nastolatki z miast niż wsi (20% vs 13%, $p < 0,01$). Wiek respondentów nie różnicował istotnie odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 28. Dysfunkcje rodzinne,
N = 2026

* Pytanie zadawano od 13 r.ż., $n = 1403$.

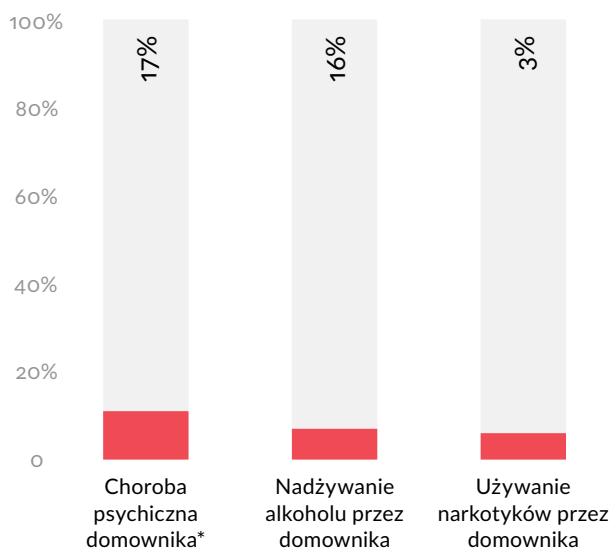

Tabela 20. Dysfunkcje rodzinne ogółem oraz w podziale na płeć i wiek i wielkość miejscowości zamieszkania wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Choroba psychiczna domownika^a	17%	20%**	13%	15%	18%	13%	20%**
Nadużywanie alkoholu przez domownika	16%	18%*	14%	14%	19%**	15%	17%
Używanie narkotyków przez domownika	3%	3%	3%	2%	4%**	2%	3%

^apytanie zadawane od 13 r.ż., n = 1403.

*p < 0,05, **p < 0,01.

Wsparcie społeczne

Respondentów zapytano także o dostępne w ich otoczeniu osoby, do których mogliby się zwrócić w trudnych sytuacjach życiowych. Zdecydowana większość badanych (88%) zadeklarowała, że miała przynajmniej jedną osobę, na którą mogła liczyć w razie potrzeby. Ponad co piąty respondent (22%) wskazał tylko jedną taką osobę, równo połowa badanych (50%) wskazała kilka takich osób, a prawie co siódmy ankietowany (15%) wskazał wiele takich osób. Jednocześnie 8% nastolatków twierdziło, że nie ma nikogo, do kogo mogliby zwrócić się po wsparcie (wyk. 29).

Zaobserwowano różnice istotne statystycznie między płciami respondentów pod względem liczby osób, co do których czują, że mogą na nich polegać w razie potrzeby. Dziewczyny częściej niż chłopcy deklарowały, że nie miały nikogo takiego (9% vs 7%, $p < 0,01$) lub miały tylko jedną taką osobę (27% vs 19%, $p < 0,01$; tab. 21).

Wykres 29. Liczba osób, do których można się zwrócić w trudnej sytuacji, N = 2026

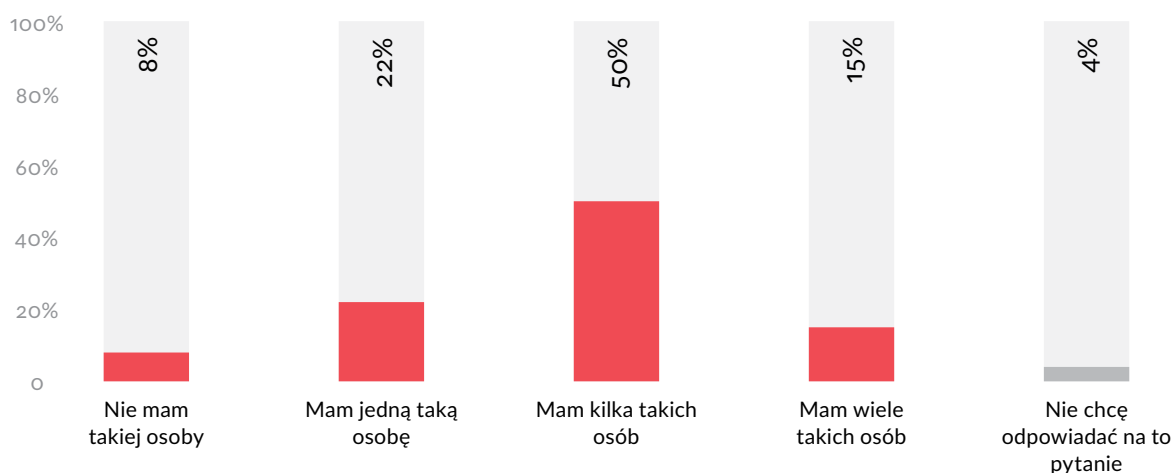

Tabela 21. Liczba osób, do których można się zwrócić w trudnej sytuacji ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania, N = 2026

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11–14 lat	15–17 lat	wieś	miasto
Nie mam takiej osoby	8%	9%**	7%	8%	9%	8%	9%
Mam jedną taką osobę	22%	27%**	19%	22%	24%	22%	23%
Mam kilka takich osób	50%	49%	51%	50%	50%	50%	50%
Mam wiele takich osób	15%	11%	20%	17%	13%	16%	15%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	4%	4%	4%	4%	5%	4%	4%

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Najczęściej wymienianą przez respondentów osobą, na której wsparcie mogli liczyć, była matka (65%). Prawie tyle samo osób (64%) wskazało rówieśników spoza rodziny – kolegę, koleżankę, przyjaciela lub przyjaciółkę. Do ojca zwróciłaby się nieco mniej niż połowa nastolatków (45%). Następnie wymieniane było rodzeństwo lub inne dziecko z rodziny (38%), inny dorosły z rodziny (26%), psycholog lub pedagog (13%) i nauczyciel lub nauczycielka (11%). Trzy procent spośród ankietowanych wybrałoby kogoś innego, najczęściej – swojego chłopaka lub swoją dziewczynę (wyk. 30).

Dziewczyny częściej niż chłopcy twierdziły, że szukałyby oparcia u rówieśników spoza rodziny (70% vs 59%, $p < 0,01$), chłopcy częściej niż dziewczyny u rodziców – matki (68% vs 63%, $p < 0,05$), ojca (55% vs 34%, $p < 0,01$), rodzeństwa lub innego dziecka/nastolatka z rodziny (40% vs 35%, $p < 0,05$) oraz nauczycieli (13% vs 9%, $p < 0,01$).

Młodszy respondenci częściej niż starsi zwróciliby się w trudnej sytuacji do swoich rodziców – matki (70% vs 57%, $p < 0,01$) lub ojca (47% vs 40%, $p < 0,01$), innych osób dorosłych z rodziny np. wujka, cioci, dziadka czy babci (30% vs 18%, $p < 0,01$) oraz nauczycieli (12% vs 8%, $p < 0,01$). Starsze nastolatki częściej niż młodsze wskazywały kolegów, koleżanki przyjaciół i przyjaciółki (71% vs 60%, $p < 0,01$) oraz inne osoby (7% vs 1%, $p < 0,01$).

Odmowa odpowiedzi na pytanie o wspierającą osobę była częstsza wśród chłopców niż wśród dziewczyn (10% vs 5%, $p < 0,05$) oraz mieszkańców wsi niż miast (9% vs 5%, $p < 0,01$; tab. 22).

Wykres 30. Osoby, do których można się zwrócić w trudnej sytuacji, n = 1777, możliwość wielokrotnych wskazań

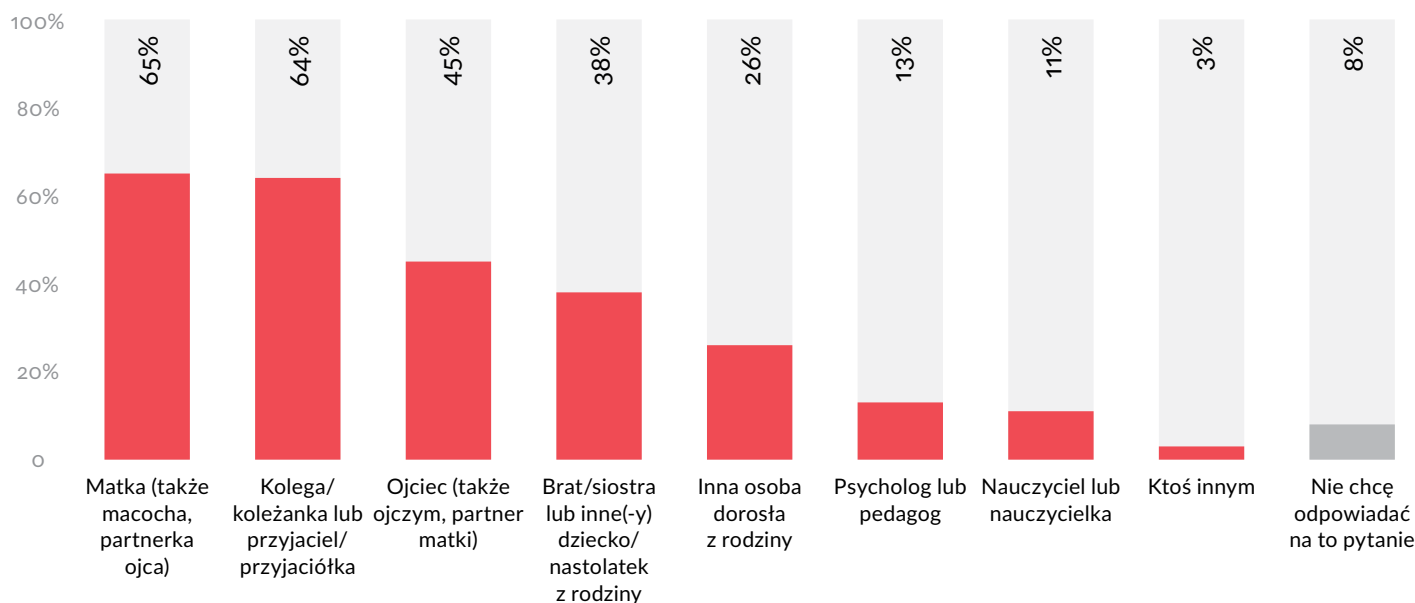

Tabela 22. Osoby, do których można się zwrócić w trudnej sytuacji ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania, n = 1777

	Ogółem	Płeć		Wiek		Wielkość miejscowości zamieszkania	
		dziewczyny	chłopcy	11-14 lat	15-17 lat	wieś	miasto
Matka (także macocha, partnerka ojca)	65%	63%	68%*	70%**	57%	65%	66%
Ojciec (także ojczym, partner matki)	45%	34%	55%**	47%**	40%	44%	45%
Brat/siostra lub inne(-y) dziecko/nastolatek z rodziny	38%	35%	40%*	38%	37%	39%	36%
Kolega/koleżanka lub przyjaciel/przyjaciółka	64%	70%**	59%	60%	71%**	62%	66%
Nauczyciel lub nauczycielka	11%	9%	13%**	12%**	8%	12%	10%
Psycholog lub pedagog	13%	13%	12%	13%	13%	13%	13%
Inna osoba dorosła z rodziny	26%	24%	28%	30%**	18%	25%	26%
Ktoś innym	3%	3%	3%	1%	7%**	3%	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	8%	5%	10%**	8%	7%	9%*	6%

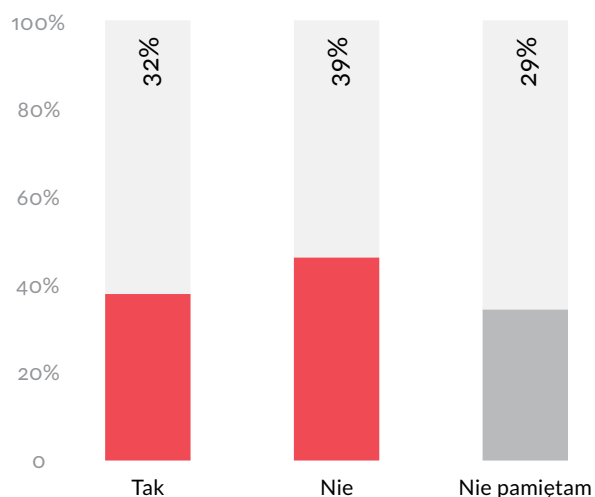
*p < 0,05, **p < 0,01.

Spośród młodych osób, które zadeklarowały, że mają czyjeś wsparcie, 70% uważało, że mogło liczyć na osobę dorosłą (w odniesieniu do wszystkich badanych było to 61%).

Edukacja na temat przemocy

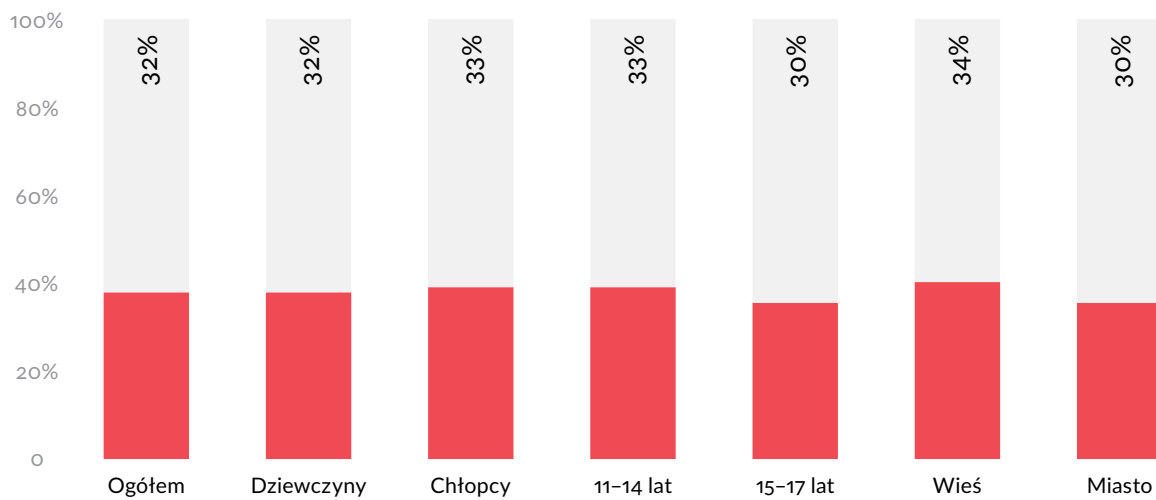
W obecnej edycji *Diagnozy* po raz pierwszy zadano uczniom pytanie „Czy w obecnym roku szkolnym uczestniczyłeś(a)ś w szkole w zajęciach na temat tego, gdzie szukać pomocy, gdy doświadczasz się przemocy?” Twierdząco odpowiedziało na niej niecała jedna trzecia młodych respondentów (32%), 39% – wskazało, że nie miało takich zajęć, natomiast aż 29% – wybrało odpowiedź: *nie pamiętam*. Taki rozkład odpowiedzi utrudnia określenie jaka część badanych uczniów miała faktycznie zajęcia na ten temat (wyk. 31).

Wykres 31. Uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych na temat pomocy w sytuacjach przemocy, n = 2026

W zajęciach częściej udział brały młodsze (11–14 lat) niż starsze (15–17 lat) nastolatki (33% vs 30%, $p < 0,01$) oraz młodzież ze wsi niż z miast (33% vs 30%, $p < 0,01$; wyk. 32). Podsumowując, należy zwrócić uwagę, że ponad dwie trzecie uczniów albo nie miało zajęć dotyczących tego, co mogą zrobić, kiedy doznają przemocy, albo nie pamiętało, czy takie zajęcia się odbyły.

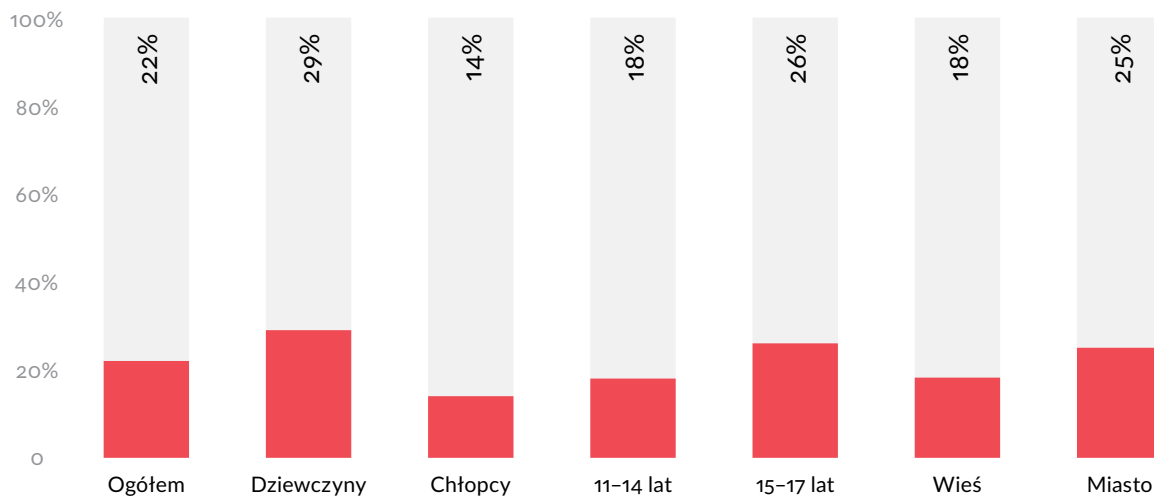
Wykres 32. Uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych na temat pomocy w sytuacjach przemocy ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i miejsce zamieszkania, N = 2026

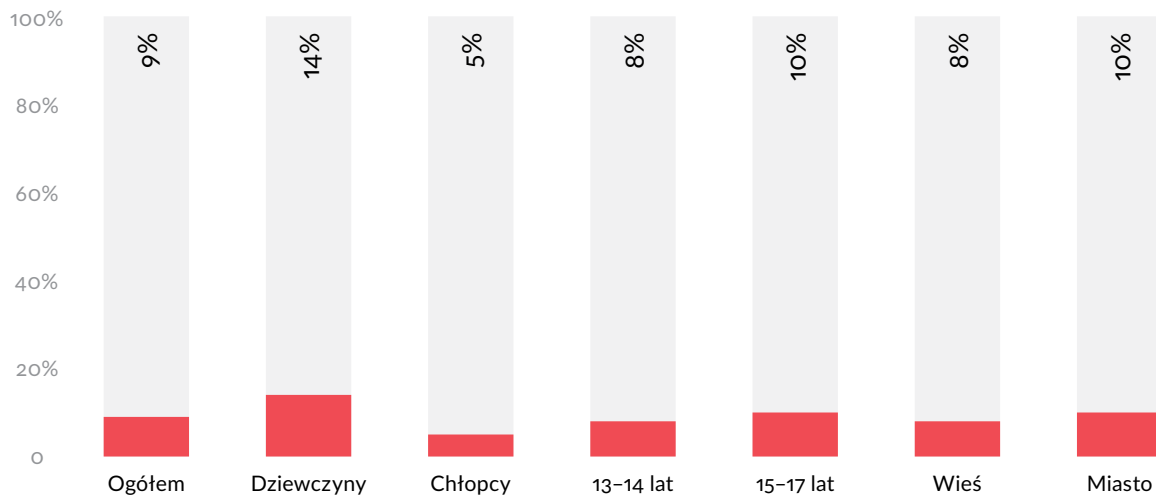
Zachowania autodestrukcyjne

Poważnymi konsekwencjami doświadczanej przemocy i zaniedbania mogą być zachowania autodestrukcyjne (np. samookaleczenia i próby samobójcze). Co piąty nastolatek okaleczał się (22%), a 9% miało za sobą próbę samobójstwa (wyk. 33 i 34). Dziewczyny istotnie częściej niż chłopcy deklarowały, że podejmowały zachowania autodestrukcyjne – samookaleczenia (29% vs 14%, $p < 0,01$, wyk. 34) lub próby samobójstwa (14% vs 5%, $p < 0,01$; wyk. 34). Ponadto starsze nastolatki (15–17 lat) znacząco częściej niż te młodsze (11–14 lat) okaleczały się (26% vs 18%, $p < 0,01$) i częściej podejmowały próby samobójcze (10% vs 8%, $p < 0,05$). Do samookaleczeń dochodziło istotnie częściej wśród respondentów żyjących w mieście niż na wsi (25% vs 18%, $p < 0,01$; wyk. 33).

Wykres 33. Samookaleczenia ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i miejsce zamieszkania wśród osób w wieku 11–17 lat, N = 2026

Wykres 34. Próby samobójcze ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i miejsce zamieszkania, wśród osób w wieku 13–17 lat, n = 1403

Czynniki ryzyka czynniki chroniące przed wiktylizacją

W celu określenia czynników ryzyka i czynników chroniących przed poszczególnymi kategoriami wiktylizacji (tab. 23) przeprowadzono analizy regresji logistycznej. Wartość skorygowanego ilorazu szans (AOR) wskazuje na szansę wystąpienia danego zdarzenia (Aneks 2, tab. 2.7–2.14).

Tabela 23. Czynniki ryzyka i czynniki chroniące przed poszczególnymi kategoriami wiktylizacji

Kategoria wiktylizacji	Płeć męska	Wiek (w latach)	Nadużywanie alkoholu przez domownika	Używanie narkotyków przez domownika	Choroba psychiczna domownika	Mieszkanie z dwojgiem rodziców	Wsparcie społeczne ze strony dorosłych
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	✓		✓	✓	✓		✓
Wiktylizacja pośrednia	✓		✓	✓			
Zaniedbanie fizyczne			✓		✓	✓	
Zaniedbanie emocjonalne		✓	✓		✓		✓
Parentyfikacja			✓		✓		
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	✓	✓	✓	✓	✓		
Przemoc rówieśnicza			✓		✓		

■ Czynniki ryzyka ■ Czynniki chroniący

Przemoc ze strony bliskich dorosłych

Szansa doświadczenia przemocy ze strony bliskich dorosłych była niższa w przypadku chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,71). Doświadczenie tej kategorii wiktylizacji wiązało się istotnie z obecnością dysfunkcji w rodzinie dziecka. W przypadku respondentów, którzy mieszkali z osobą nadużywającą alkoholu, szansa na doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych była 3,5-krotnie wyższa (AOR = 3,47) niż u osób, w których domu nikt nie używał alkoholu problemowo. Dwukrotnie wyższa szansa dotyczyła także tych, u których ktoś z domowników używał narkotyków (AOR = 1,99) lub chorował psychicznie (AOR = 2,05). Czynnikiem

chroniącym okazało się wsparcie społeczne ze strony dorosłych (AOR = 0,06). Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 11,9% (Aneks 2, tab. 2.7).

Wiktymizacja pośrednia

Szansa na bycie świadkiem przemocy między rodzicami, innymi dorosłymi domownikami lub ze strony dorosłych względem innego dziecka w domu (wiktymizacja pośrednia) była niższa u chłopców niż u dziewczyn (AOR = 0,56). Najsilniejszy związek tej kategorii wiktymizacji wykazano z nadużywaniem alkoholu przez domownika. W przypadku nastolatków z tym doświadczeniem szanse narażenia na wiktymizację pośrednią (AOR = 4,63) było większe niż u innych osób. Silnym wpływem cechowało się także używanie narkotyków przez domownika (AOR = 2,55). W grupie nastolatków mieszkających z obojgiem rodziców osoby mające wsparcie społeczne ze strony dorosłych cechowały się niższą szansą doświadczenia wiktymizacji pośredniej niż osoby, które takiego wsparcia nie miały. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 12,8% (Aneks 2, tab. 2.8).

Zaniedbanie fizyczne

Dysfunkcje rodzinne, takie jak nadużywanie alkoholu przez domownika (AOR=2,82) i choroba psychiczna domownika (AOR = 2,77), niemal 3-krotnie zwiększały szansę doświadczenia zaniedbania fizycznego przed 12 r.ż. Mieszkanie z dwojgiem rodziców zmniejszało natomiast szansę doświadczenia zaniedbania fizycznego, niezależnie od otrzymywanego wsparcia ze strony dorosłych. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 5,7% (Aneks 2, tab. 2.9).

Zaniedbanie emocjonalne

Im starsza była badana osoba, tym większa była szansa (AOR = 1,14), że przed ukończeniem 12 lat była ona zaniedbywana emocjonalnie. Obecność dysfunkcji w rodzinie także była istotnym predyktorem tej kategorii wiktymizacji. Zarówno nadużywanie alkoholu przez domownika (AOR = 1,43), jak i jego choroba psychiczna (AOR = 1,85) zwiększały szansę doświadczenia zaniedbania emocjonalnego. Postrzegane wsparcie ze strony bliskich dorosłych (AOR = 0,41) zmniejszało natomiast szansę doświadczenia zaniedbania emocjonalnego. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 6,2% (Aneks 2, tab. 2.10).

Parentyfikacja

Wyniki analizy regresji wskazały na dwa predyktory doświadczania parentyfikacji. Mieszkanie z osobą nadużywającą alkoholu (AOR = 1,61) oraz z osobą cierpiącą na chorobę psychiczną (AOR = 1,88) prawie 2-krotnie zwiększało szansę doświadczania przez respondentów parentyfikacji przed 12 r.ż. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 2,0% (Aneks 2, tab. 2.11).

Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Szansa doświadczenia wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego była niższa w przypadku chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,38), natomiast wzrastała z wiekiem dziecka (AOR = 1,37). Szansa była ponad 2-krotnie wyższa w przypadku nastolatków, które mieszkały z osobą, która nadużywała alkoholu (AOR = 2,32) lub używała narkotyków (AOR = 2,24), i niemal 3-krotnie wyższa, gdy domownik chorował psychicznie (AOR = 2,91), niż u pozostałych respondentów. Czynnikiem ochronnym okazało się wsparcie społeczne ze strony dorosłych (AOR = 0,70). Odsetek wyjaśnianej wariancji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 15,5% (Aneks 2, tab. 2.12).

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

Podobnie jak w przypadku wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego szansa wykorzystania seksualnego z kontaktem fizycznym była znacznie niższa w grupie chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,23), natomiast wzrastała z wiekiem dziecka (AOR = 1,53). Szansa ta była ponad 2-krotnie wyższa w przypadku nastolatków, które mieszkały z osobą, która nadużywała alkoholu (AOR = 2,44) lub chorowała psychicznie (AOR = 2,54), oraz prawie 3-krotnie wyższa, gdy domownik używał narkotyków (AOR = 2,86), niż u pozostałych osób. Odsetek wyjaśnianej wariancji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 10,0% (Aneks 2, tab. 2.13).

Przemoc rówieśnicza

Szansa doświadczenia przemocy rówieśniczej przez respondentów w wieku 13–17 lat była ponad 2-krotnie wyższa w przypadku nastolatków, które mieszkały z osobą, która nadużywała alkoholu (AOR = 2,44). W przypadku choroby psychicznej domownika szansa na doświadczenie przemocy rówieśniczej była ponad cztery razy większa (AOR = 4,54) niż u pozostałych osób. Odsetek wyjaśnianej wariancji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 6,7% (Aneks 2, tab. 2.14).

Czynniki ryzyka i czynniki chroniące przed zachowaniami autodestrukcyjnymi

Kolejnym krokiem było określenie czynników ryzyka i czynników chroniących przed zachowaniami autodestrukcyjnymi poprzez wyodrębnienie predyktorów dokonywania samookaleceń i prób samobójczych przez respondentów w wieku 13–17 lat. Wartość skorygowanego ilorazu szans (AOR) wskazuje na szansę podejmowania przez nastolatki zachowań autodestrukcyjnych.

Samookaleczenia

Szansa dokonywania samookaleceń była ponad 2-krotnie mniejsza w przypadku chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,45), natomiast zwiększała ją zamieszkiwanie w mieście (AOR = 1,35). Na okaleczanie się wpływały także dysfunkcje rodzinne: w najwyższym stopniu choroba psychiczna domownika (AOR = 2,92), następnie używanie narkotyków przez domownika (AOR = 1,97) oraz nadużywanie alkoholu przez domownika (AOR = 1,23). Szansa okaleczania się była 4-krotnie wyższa wśród osób, które doświadczyły przemocy rówieśniczej (AOR = 4,12), 2,5-krotnie wyższa wśród osób wykorzystanych seksualnie bez kontaktu fizycznego (AOR = 2,58) i 2-krotnie wyższa wśród osób zaniedbywanych fizycznie (AOR = 2,03) niż w przypadku nastolatków bez tego rodzaju doświadczeń. U osób, które doświadczyły przemocy rówieśniczej i nie miały wsparcia społecznego ze strony dorosłych, szansa dokonywania samookaleceń była wyższa (OR = 5,43) niż u osób, które na takie wsparcie mogły liczyć (OR = 3,91). Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 24,6% (Aneks 2, tab. 2.15).

Podejmowanie prób samobójczych

Szansa podejmowania prób samobójczych była niemal 2-krotnie niższa w grupie chłopców niż dziewczyn (AOR = 0,54) oraz 2,5-krotnie niższa wśród nastolatków mieszkających z dwojgiem rodziców (AOR = 0,39) niż w przypadku ich pozostałych rówieśników. Szansa podejmowania prób samobójczych była wyższa w przypadku mieszkania z osobą chorującą psychicznie (AOR = 2,03) lub z osobą używającą narkotyków (AOR = 1,38). Zwiększała ją także prawie 4-krotnie doświadczenie wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym (AOR = 3,66), niemal 3-krotnie – przemocy ze strony bliskich dorosłych (AOR = 2,74) lub

wykorzystania seksualnego bez kontaktu fizycznego (AOR = 2,61) oraz ponad 2-krotnie – zaniedbania fizycznego (AOR = 2,21). W przypadku osób, które doświadczyły wykorzystania seksualnego z kontaktem fizycznym i nie miały wsparcia społecznego ze strony dorosłych, szansa podejmowania prób samobójczych była wyższa (OR = 4,75) niż w grupie osób, które miały takie wsparcie (OR = 2,30). Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wyniósł 14,5% (Aneks 2, tab. 2.16).

Rekomendacje

Ze względu na wysoki poziom rozpowszechnienia przemocy wobec dzieci i nastolatków ich ochrona powinna być priorytetem dla zarówno władz publicznych, jak i całego społeczeństwa obywatelskiego. Na podstawie wyników zaprezentowanych w niniejszym raporcie można wskazać obszary, które powinny stać się celami polityki społecznej w naszym kraju. Opisano tu ogólne kierunki działań, które wymagają sformułowania konkretnych rozwiązań bazujących na pogłębionych analizach poszczególnych kwestii ochrony bezpieczeństwa dzieci.

Najważniejsze z nich to:

1. **Zwiększenie skali działań profilaktycznych i edukacyjnych wśród dzieci i młodzieży, ponieważ tylko jedna trzecia uczniów deklaruwała uczestnictwo w zajęciach z zakresu uzyskania pomocy w przypadkach doświadczania przemocy.**
2. **Wzmocnienie działań mających na celu edukację społeczeństwa oraz zmianę postaw w zakresie reagowania na podejrzenie przemocy wobec dzieci i nastolatków.**
3. **Wprowadzenie standardów ochrony dzieci, w tym odpowiednich procedur interwencyjnych i szkolenia kadry pedagogicznej w zakresie zgłaszania przypadków przemocy. Ma to szczególne znaczenie wobec tego, że tylko niewielki odsetek badanych deklaruje obecnie możliwość zgłoszenia się w trudnej sytuacji do nauczyciela lub psychologa.**
4. **Profilaktyka krzywdzenia powinna być w szczególny sposób adresowana do dziewczyn z uwagi na to, że są one bardziej narażone na niemal wszystkie formy krzywdzenia, w szczególności na różne formy wykorzystywania seksualnego.**
5. **Prowadzenie działań profilaktycznych w obszarze przemocy równieśniczej zarówno fizycznej, jak i psychicznej, ponieważ jest ona najpowszechniej doświadczaną przez młodych ludzi kategorią przemocy, a jej skala zwiększyła się znacząco w ostatniej dekadzie.**
6. **Prowadzenie działań na rzecz ograniczania stosowania kar fizycznych kierowanych do rodziców i opiekunów, aby utrzymać widoczny w badaniach spadkowy trend przemocy fizycznej wobec dzieci ze strony najbliższych dorosłych.**

7. Prowadzenie działań uświadamiających wśród rodziców i opiekunów dotyczących przemocy psychicznej wobec dzieci oraz nastolatków, aby wspierać rodziców w prawidłowych modelach relacji i komunikacji z dziećmi.
8. Zapewnienie powszechnej opieki psychologicznej i psychiatrycznej dla dzieci oraz nastolatków doświadczających kryzysów psychicznych, w tym dla osób pokrzywdzonych przemocą, w związku z dużą skalą zachowań autodestrukcyjnych i prób samobójczych.
9. Skierowanie pomocy do rodzin doświadczających dysfunkcji, takich jak nadużywanie alkoholu i używanie narkotyków, ponieważ – jak wynika z pogłębionej analizy statystycznej – dzieci mieszkające w takich rodzinach są znacząco bardziej narażone na zarówno przemoc i zaniedbanie ze strony dorosłych, jak i przemoc rówieśniczą.
10. Rozwijanie oferty specjalistycznej pomocy dla dzieci pokrzywdzonych przemocą w tym zapewnienie dostępu do telefonów i czatów zaufania, ze względu na utrzymującą się dużą skalę przemocy i zachowań autodestrukcyjnych wśród młodzieży w Polsce.
11. Kontynuowanie i rozwijanie rzetelnych badań nad sytuacją dzieci, tak aby móc w przyszłości w dalszym ciągu monitorować zmiany w skali i charakterystyce przemocy i zaniedbywania. Badania te należy rozszerzać na grupy szczególnie narażone na krzywdzenie.

Bibliografia

- Armfield, J.M., Gnanamanickam E. S, Johnston D.W., Preen, D. B, Brown, D. S, Nguyen, H, Segal, L. (2021). Inter-generational transmission of child maltreatment in South Australia, 1986–2017: A retrospective cohort study. *The Lancet. Public Health*, 6(7), e450–e461. [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(21\)00024-4](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(21)00024-4)
- Bellis, M.A., Hughes, K., Leckenby, N., Jones, L., Baban, A., Kachaeva, M. Povilaitis, R., Pudule, I., Qirjako, G., Ulukol, B., Raleva, M., Terzic, N. (2014). Adverse childhood experiences and associations with health-harming behaviours in young adults: Surveys in eight eastern European countries. *Bulletin of the World Health Organization*, 92(9), 641–655.
- Belsky, J. (1993). Etiology of child maltreatment: A developmental-ecological analysis. *Psychological Bulletin*, 114(3), 413–434.
- Borchet, J., Hooper, L.M., Tomek, S., Schneider, W.S., Dębski, M. (2021). Parentification in Polish adolescents: A prevalence study. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 15(3), 567–583. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00411-8>
- Chen, Q., Chan, K.L. (2022). The effects of social and cultural factors on child poly-victimization in Hong Kong. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11–12), NP9277–NP9294. <https://doi.org/10.1177/0886260520980385>
- Forns, M., Kirchner, T., Soler, L., Paretilla, C. (2013). Spanish/Catalan version of the Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Psychometric properties. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 43(2), 171–187.
- Gardner, M.J., Thomas, H. J., Erskine, H. E. (2019). The association between five forms of child maltreatment and depressive and anxiety disorders: A systematic review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 96, 104082. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104082>
- Główny Urząd Statystyczny. (2022). *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2021 r. Stan w dniu 31 grudnia*. https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/6/31/1/ludnosc_stan_i_struktura_oraz_ruch_naturalny_w_przekroju_terytorialnym_na_31-12-2021.pdf
- Hamby, S.L., Finkelhor, D., Ormrod, R.K., Turner, H.A. (2004a). *The comprehensive juvenile victimization questionnaire*. University of New Hampshire.
- Hamby, S.L., Finkelhor, D., Ormrod, R.K., Turner, H.A. (2004b). *The Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Administration and scoring manual*. Crimes against Children Research Center.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit*. http://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html
- Makaruk, K., Drabarek, K. (2022). *Postawy wobec kar fizycznych i ich stosowanie. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Makaruk, K., Malinowska-Cieślik, M. (2019). Czynniki rodzinne i zachowania autodestrukcyjne związane z multiwiktyzacją wśród dzieci i młodzieży w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badaniabadania, Paktykapraktyka*, 18(3), 157–177.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Sethi, D., Michalski, P., Szredzińska, R., Karwowska, P. (2018). *Survey of adverse childhood experiences and associated health-harming behaviours among Polish students*. World Health Organization.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Wójcik, S. (2013). Dzieci i młodzież jako uczestnicy badań społecznych w kontekście badań dotyczących problemu przemocy. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 7–20.

- Mathews, B., MacMillan, H. L., Meinck, F., Finkelhor, D., Haslam, D., Tonmyr, L., Gonzalez, A., Afifi, T. O., Scott, J. G., Pacella, R. E., Higgins, D. J., Thomas, H., Collin-Vézina, D., Walsh, K. (2022). The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105424. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105424>
- Mathews, B., Meinck, F., Erskine, H. E., Tran, N., Lee, H., Kellard, K., Pacella, R., Scott, J. G., Finkelhor, D., Higgins, D. J., Thomas, H. J., Haslam, D. M. (2023). Adaptation and validation of the Juvenile Victimization Questionnaire-R2 for a national study of child maltreatment in Australia. *Child Abuse & Neglect*, 139, 106093. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106093>
- Méndez-López, C. (2021). Lifetime poly-victimization and psychopathological symptoms in Mexican adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 112, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104883>
- Moore, K., Ramirez, A. N. (2016). Adverse Childhood Experience and Adolescent Well-being: Do Protective Factors Matter? *Child Indicators Research*, 9, 299–316.
- MRPiPS. (2022). *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w roku 2021 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2021 r.*
- Schier, K. (2018). Formy pomocy niewidzialnym dzieciom, czyli tym, które doświadczyły odwrócenia ról w rodzinie. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, praktyka*, 17(4), 28–50.
- Paul, A., Gallot, C., Lelouche, C., Bouvard, M. P., Amestoy, A. (2018). Victimization in a French population of children and youths with autism spectrum disorder: A case control study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 12(1), 1–13.
- Pinto-Cortez, C., Guerra Vio, C., Barocas, B., Pereda, N. (2022) Victimization and Poly-victimization in a National Representative Sample of Children and Youth: The Case of Chile. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 31(1), 3–21, <https://doi.org/10.1080/10926771.2020.1796873>
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2011). *Child Abuse and Neglect in the UK Today*. National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Taccini, F., Rossi, A. A., Mannarini, S. (2021). Intergenerational Transmission of Relational Styles: Current Considerations. *Frontiers in Psychology*, 12, 672961. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.672961>
- United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. *Treaty Series*, 1577, 3.
- Wahab, S., Baharom, M. A., Abd Rahman, F. N., Wahab, K. A., Zulkifly, M. A., Azmi, A. D., Ahmad, N. (2021). The relationship of lifetime substance-use disorder with family functioning, childhood victimisation, and depression, among juvenile offenders in Malaysia. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 100359.
- Włodarczyk, J. (2022a). Przemoc wobec dzieci i zaniedbanie dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 238–255). Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Włodarczyk, J. (2022b). Wykorzystywanie seksualne dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 324–339). Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci*. Raport z badań. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- WHO, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization.
- Zawadzka, D., Korzycka, M. (2018). Wsparcie społeczne. W: J. Mazur, A. Małkowska-Szcutnik (red), *Zdrowie uczniów w 2018 roku na tle nowego modelu badań HBSC*. Instytut Matki i Dziecka.

Aneks 1. Kategorie i formy wiktyimizacji

Tabela 1.1 Kategorie i formy wiktyimizacji. Przyjęte wskaźniki

Kategoria	Forma	Pytanie	Przyjęte wskaźniki: odpowiedzi
Przemoc rówieśnicza	napaść zbiorowa	P1. Czy kiedykolwiek grupa dzieci lub nastolatków zaczepiała Ciebie lub na Ciebie napadła?	tak
	przemoc fizyczna	P2. Czy kiedykolwiek zostałe(a)ś specjalnie uderzony(a) przez rodzeństwo lub inne dziecko/nastolatka, którego znasz?	tak
	przemoc psychiczna	P3. Czy kiedykolwiek czułe(a)ś się bardzo źle, ponieważ inne dzieci lub nastolatki wyzywały Cię, mówiły o Tobie złe rzeczy lub mówiły, że nie chcą się z Tobą zadawać?	tak
	znęcanie się	P4. Czy kiedykolwiek Twoje rodzeństwo lub inne dzieci/nastolatki, które znasz, dręczyły Cię lub zmuszały Cię do czegoś?	tak
	przemoc podczas randki	P5. Czy kiedykolwiek Twój chłopak/Twoja dziewczyna uderzył(a) Cię, kopnął(ęła), albo szarpnął(ęła)?	tak
	przemoc rówieśnicza	Przynajmniej jedno z P1, P2, P3, P4, P5	tak
Wiktyimizacja pośrednia	bycie świadkiem przemocy między rodzicami	P6. Czy kiedykolwiek widziałe(a)ś, jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów uderzył drugiego rodzica/opiekuna?	tak
	bycie świadkiem przemocy wobec rodzeństwa	P7. Czy kiedykolwiek widziałe(a)ś, jak któryś z Twoich rodziców/opiekunów uderzył (poza daniem klapsów) Twoje rodzeństwo lub inne dziecko w rodzinie?	tak
	wiktyimizacja pośrednia	Przynajmniej jedno z P6, P7	tak
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	bicie lub kopanie	P8. Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych uderzył Cię, kopnął albo szarpnął?	tak
	klapsy	P9. Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny dał Ci klapsa?	tak
	przemoc fizyczna	P8=tak i/lub P9.2 Jak często dostajesz lub dostawałe(a)ś klapsy?	kilka razy w roku, kilka razy w miesiącu, przynajmniej raz w tygodniu
	przemoc psychiczna	P10. Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych wyzywał Cię, mówił bardzo źle o Tobie lub mówił, że Cię nie chce?	tak
	przemoc ze strony bliskich dorosłych	Przynajmniej jedno z P8, P9, P10	

Kategoria	Forma	Pytanie	Przyjęte wskaźniki: odpowiedzi
Zaniedbanie fizyczne	brak czystych ubrań	P11. Czy kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że chodził(e)ś do szkoły w brudnym ubraniu, ponieważ nie miałe(a)ś żadnych czystych ubrań?	tak
	brak opieki podczas choroby	P12. Czy kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że byłe(a)ś chora, a nikt się Tobą nie opiekował?	tak
	zaniedbanie fizyczne	Przynajmniej jedno z P11, P12	tak
Parentyfikacja	pocieszyciel rodzica	P16. Kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, jak często rodzice oczekiwali od Ciebie pocieszenia, gdy byli smutni lub mieli problemy?	często, zawsze
	doradca rodzica	P17. Kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, jak często pomagał(e)ś swoim rodzicom podejmować ważne decyzje?	często, zawsze
	opiekun rodzeństwa	P18. Kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, jak często czułe(a)ś, że głównie Ty jesteś odpowiedzialny(a) za swoje rodzeństwo?	często, zawsze
	parentyfikacja	Przynajmniej jedno z P16, P17, P18	
Zaniedbanie emocjonalne	brak bliskości fizycznej	P19. Kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, jak często rodzice przytulali Cię, gdy tego potrzebowałeś?	nigdy, rzadko
	nieokazywanie uwagi	P20. Kiedy miałe(a)ś mniej niż 12 lat, jak często czułe(a)ś się ważny(a) dla Twoich rodziców?	nigdy, rzadko
	zaniedbanie emocjonalne	Przynajmniej jedno z P19, P20	
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego	słowna przemoc seksualna	P21. Czy kiedykolwiek ktoś sprawił Ci przykrość mówiąc coś lub pisząc o Tobie rzeczy związane z seksem?	tak
	niechciany seksting	P22. Czy kiedykolwiek ktoś bez Twojej zgody udostępnił Twoje zdjęcia lub film przedstawiający Cię nago lub prawie nago?	tak
	uwodzenie dzieci w internecie (grooming)	P23. Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić Cię do kontaktu seksualnego?	tak
	ekshibicjonizm	P24. Czy kiedykolwiek ktoś pokazał Ci bez Twojej zgody swoje miejsca intymne?	tak
	wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego	Przynajmniej jedno z P21, P22, P23, P24	tak
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	dotykane seksualne przez znajomego dorosłego	P25. Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych dotykał Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinien tego robić lub zmuszał Cię do dotykania swoich miejsc intymnych lub stosunku seksualnego?	tak
	dotykane seksualne przez obcego dorosłego	P26. Czy kiedykolwiek obca osoba dorosła dotykała Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinna tego robić lub zmuszała Cię do dotykania swoich miejsc intymnych albo stosunku seksualnego?	tak
	niechciane dotykane seksualne przez rówieśnika	P27. Czy kiedykolwiek inne dziecko lub nastolatek dotykał wbrew Twojej woli Twoich miejsc intymnych, zmuszał Cię do dotykania swoich miejsc intymnych lub kontaktu seksualnego?	tak
	kontakt seksualny przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	P28. Czy kiedykolwiek miałe(a)ś jakiegokolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeżeli oboje tego chcieliście?	tak
	wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	Przynajmniej jedno z P25, P26, P27, P28	tak

Aneks 2. Tabele

Tabela 2.1. Nadawcy niechcianego sekstingu, n = 42, możliwość wielokrotnych wskazań

	n	%
Inne dziecko lub nastolatek, które(go) znasz	27	64%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	7	17%
Ktoś obcy	3	7%
Ktoś kogo znasz z osób dorosłych np. sąsiad(ka), nauczyciel(ka)	2	5%
Osoba dorosła z rodziny	1	2%
Nie wiem	3	7%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	2	5%

Tabela 2.3. Rówieśnicy dopuszczający się niechcianego dotykania seksualnego, n = 60, możliwość wielokrotnych wskazań

	n	%
Inne dziecko lub nastolatek, które(go) znasz	34	57%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	22	37%
Rodzeństwo (także przyrodnie)	4	7%
Inne dziecko lub nastolatek z rodziny	2	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	6	10%

Tabela 2.2. Znajomi dorośli dopuszczający się dotykania seksualnego dziecka, n = 34, możliwość wielokrotnych wskazań

	n	%
Ojciec	9	26%
Inny dorosły, którego znasz	8	24%
Inny dorosły z rodziny	7	21%
Ojczym / partner matki	2	6%
Matka	2	6%
Macocha / partnerka ojca	1	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	10	29%

Tabela 2.4. Dorośli dopuszczający się kontaktu seksualnego z osobą, która nie ukończyła 15 r.ż., n = 38

	n	%
Osoba, z którą się spotykałaś(-eś) lub spotykasz	23	61%
Ktoś inny, kogo znasz	8	21%
Ktoś obcy	6	16%
Ktoś dorosły z rodziny	1	3%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	3	8%

Tabela 2.5. Rozpowszechnienie wybranych form przemocy rówieśniczej, wiktyimizacji pośredniej i przemocy ze strony bliskich dorosłych wśród osób w wieku 11–17 lat w latach 2013, 2018 i 2023

Kategoria wiktyimizacji	Forma	Perspektywa	2013		2018		2023		OR		c ²	p	V	
			n	%	n	%	n	%	2013/2018	2018/2023				
Przemoc rówieśnicza	Napaść zbiorowa	Kiedykolwiek	–	–	205	17,7	342	17,0	–	0,95	0,28	0,599	0,01	
		Ostatni rok	–	–	89	7,7	164	8,2	–	1,06	0,21	0,651	0,01	
	Przemoc fizyczna	Kiedykolwiek	409	40,7a	481	41,6a	957	47,6b	1,04	1,27	17,52	0,001	0,06	
		Ostatni rok	203	20,2a	271	23,5a	589	29,3b	1,21	1,35	32,70	0,001	0,09	
	Przemoc psychiczna	Kiedykolwiek	278	27,7a	332	28,7a	873	43,4b	1,05	1,90	105,14	0,001	0,16	
		Ostatni rok	134	13,4a	164	14,2a	533	26,5b	1,07	2,18	105,84	0,001	0,16	
Wiktyimizacja pośrednia	Bycie świadkiem przemocy między rodzicami	Kiedykolwiek	125	12,4a	97	8,4b	155	7,7b	0,64	0,91	19,00	0,001	0,07	
		Ostatni rok	37	3,7a	18	1,6b	48	2,4a,b	0,42	1,55	10,16	0,006	0,05	
	Bycie świadkiem przemocy wobec dziecka	Kiedykolwiek	87	8,7	85	7,4	190	9,5	0,84	1,31	4,06	0,132	0,03	
		Ostatni rok	25	2,5a	23	2,0a	69	3,4a	0,81	1,75	6,08	0,048	0,04	
	Wiktyimizacja pośrednia	Kiedykolwiek	179	17,8a	153	13,2b	288	14,3a	0,70	1,71	24,39	0,001	0,08	
		Ostatni rok	52	5,2a,b	38	3,3b	100	7,2a	0,63	2,28	18,99	0,001	0,07	
	Przemoc ze strony bliskich dorosłych	Przemoc fizyczna	Kiedykolwiek	–	–	217	18,8a	296	14,7b	–	0,75	8,91	0,003	0,05
			Ostatni rok	–	–	111	9,6a	142	7,1b	–	0,71	6,46	0,011	0,05
Przemoc psychiczna		Kiedykolwiek	222	22,0	234	20,3	435	21,6	0,90	1,09	1,25	0,536	0,02	
		Ostatni rok	136	13,6	172	14,9	324	16,1	1,11	1,10	3,57	0,167	0,03	
Klapy		Kiedykolwiek	–	–	552	47,8a	816	40,6b	–	0,75	15,47	0,001	0,07	
		Ostatni rok	–	–	45	3,9a	123	6,1b	–	1,61	6,78	0,009	0,05	
Klapy co najmniej kilka razy w roku		–	–	272	49,3a	302	37,0b	–	0,60	20,34	0,001	0,12		

n – liczba osób; % – odsetek grupy; OR – iloraz szans; c² – wartość testu niezależności c²; p – istotność statystyczna; V – miara siły efektu V Cramera.
Uwaga. Różne litery przy wartościach procentowych oznaczają różnice istotne statystycznie na poziomie wynikającym z korekty Bonferroniego.

Tabela 2.6. Rozpowszechnienie wybranych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu i z kontaktem fizycznym wśród osób w wieku 13–17 lat w latach 2013, 2018 i 2023

Kategoria wiktyimizacji	Forma	Perspektywa	2013		2018		2023		OR		c ²	p	V
			n	%	n	%	n	%	2013/18	2018/23			
Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego	Słowna przemoc seksualna	Kiedykolwiek	48	7,7	86	10,5	157	11,3	1,40	1,09	5,72	0,057	0,04
		Ostatni rok	24	3,9^a	50	6,1 ^{a,b}	96	6,9^b	1,60	1,14	6,86	0,032	0,05
	Ekshibicjonizm	Kiedykolwiek	–	–	77	9,4^a	193	13,9^b	–	1,56	9,76	0,002	0,07
		Ostatni rok	–	–	40	4,9	95	6,8	–	1,07	3,24	0,072	0,07
Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym	Dotykanie seksualne przez znajomego dorosłego	Kiedykolwiek	10	1,6	14	1,7	34	2,4	1,05	1,44	2,13	0,345	0,03
		Ostatni rok	3	0,5	6	0,7	14	1,0	1,51	1,38	1,53	0,465	0,02
	Dotykanie seksualne przez obcego dorosłego	Kiedykolwiek	8	1,3	13	1,6	27	1,9	1,18	1,23	1,15	0,562	0,02
		Ostatni rok	6	0,9	7	0,9	12	0,9	0,93	1,01	0,07	0,964	0,01
	Niechciane dotykanie seksualne przez rówieśnika	Kiedykolwiek	21	3,4	32	3,9	60	4,3	1,14	1,11	0,95	0,623	0,02
		Ostatni rok	16	2,6	14	1,7	33	2,4	0,64	1,40	1,55	0,461	0,02
	Kontakt seks. przed 15 r.ż. z osobą dorosłą	Kiedykolwiek	23	3,7	20	2,4	38	2,7	0,66	1,13	2,30	0,317	0,03
		Ostatni rok	1	0,2^a	6	0,7 ^{a,b}	19	1,4^b	4,76	1,88	7,25	0,027	0,05

n – liczba osób; % – procent grupy; OR – iloraz szans; chi² – wartość testu niezależności chi²; p – istotność statystyczna; V – miara siły efektu V Cramera.
Uwaga. Różne litery przy wartościach procentowych oznaczają różnice istotne statystycznie na poziomie wynikającym z korekty Bonferroniego.

Tabela 2.7. Predyktory doświadczania przemocy ze strony bliskich dorosłych w ciągu całego życia; n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,71	0,006
Nadużywanie alkoholu przez domownika	3,47	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	1,99	0,035
Choroba psychiczna domownika	2,05	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych	0,06	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Wiek (w latach)	1,17	0,006

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.8. Predyktory doświadczania wiktyimizacji pośredniej w ciągu całego życia, n=1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,56	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	4,63	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	2,55	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Mieszkanie z dwojgiem rodziców	0,49	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.9. Predyktory zaniedbania fizycznego do 12 r.ż., n = 1392

Predyktory	AOR	p
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,82	0,001
Choroba psychiczna domownika	2,77	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Mieszkanie z dwojgiem rodziców	0,47	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.10. Predyktory doświadczania zaniedbania emocjonalnego do 12 r.ż., n = 1392

Predyktory	AOR	p
Wiek (w latach)	1,14	0,007
Nadużywanie alkoholu przez domownika	1,43	0,036
Choroba psychiczna domownika	1,85	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych	0,41	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.11. Predyktory parentyfikacji do 12 r.ż., n = 1392

Predyktory	AOR	p
Nadużywanie alkoholu przez domownika	1,61	0,007
Choroba psychiczna domownika	1,88	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.12. Predyktory wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,38	0,001
Wiek (w latach)	1,37	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,32	0,001
Użycie narkotyków przez domownika	2,24	0,014
Choroba psychiczna domownika	2,91	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych	0,70	0,013

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.13. Predyktory wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym w ciągu całego życia, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,23	0,001
Wiek (w latach)	1,53	0,001
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,44	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	2,86	0,005
Choroba psychiczna domownika	2,54	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Wiek (w latach)	0,97	0,014

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.14. Predyktory przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Nadużywanie alkoholu przez domownika	2,44	0,001
Choroba psychiczna domownika	4,54	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.15. Predyktory samookaleczeń, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,45	0,001
Zamieszkanie w mieście	1,35	0,056
Nadużywanie alkoholu przez domownika	1,23	0,288
Używanie narkotyków przez domownika	1,97	0,057
Choroba psychiczna domownika	2,92	0,001
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	1,83	0,001
Przemoc rówieśnicza	4,12	0,001
Zaniedbanie fizyczne	2,03	0,006
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,58	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Przemoc rówieśnicza	0,58	0,002

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.

Tabela 2.16. Predyktory dokonywania prób samobójczych, n = 1392

Predyktory	AOR	p
Płeć męska	0,54	0,011
Wiek (w latach)	1,06	0,492
Mieszkanie z dwojgiem rodziców	0,39	0,001
Używanie narkotyków przez domownika	1,38	0,432
Choroba psychiczna domownika	2,03	0,004
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	2,74	0,001
Zaniedbanie fizyczne	2,21	0,006
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	2,61	0,001
Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	3,66	0,001
Wsparcie społeczne ze strony dorosłych x Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym.	0,19	0,002

AOR – skorygowany iloraz szans; p – istotność statystyczna.